

T.C.
KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AKŞEHİR ERMENİ KİLİSESİNİN KORUMA
SÜRECİ VE KENT KİMLİĞİNE KATKISININ
DEĞERLENDİRİLMESİ

DERYA MERT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Ekim-2020
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Derya MERT tarafından hazırlanan “Akşehir Ermeni Kilisesinin Koruma Süreci ve Kent Kimliğine Katkısının Değerlendirilmesi” adlı tez çalışması 22/10/2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan

Doç. Dr. Fatih CANAN

Danışman

Doç. Dr. Mustafa KORUMAZ

Üye

Doç. Dr. H.Hale KOZLU

İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Saadettin Erhan KESEN
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Derya MERT

Tarih:22/10/2020

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AKŞEHİR ERMENİ KİLİSESİNİN KORUMA SÜRECİ VE KENT KİMLİĞİNE KATKISININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Derya MERT

**Konya Teknik Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı**

Danışman: Doç. Dr. Mustafa KORUMAZ

2020, 189 Sayfa

Jüri

Doç. Dr. Mustafa KORUMAZ

Doç. Dr. H.Hale KOZLU

Doç. Dr. Fatih CANAN

Kültürel miras olarak anıtsal yapılar Anadolu'nun çok kültürlü yapısında kendine özel bir yer edinmiştir. Gayrimüslimlere Tanzimat ve Islahat Fermanı'ndan sonra tanınan imar haklarıyla beraber Akşehir'de de bu anlamda Ermeni ustaların sivil ve anıtsal eserleriyle karşılaşmak mümkündür. Uzunca bir süre kentsel sit alanında atıl durumda kalan Akşehir Ermeni Kilisesi de bu yapılardan birisidir. Son yıllarda Akşehir koruma bilinci ve çalışmalarının artmasıyla önemli kamusal mekanlardan biri haline gelmiştir. Kültürel ve doğal mirasa karşı artan hassasiyetle birlikte uluslararası koruma kavramları herkes tarafından benimsenmeye başlamıştır. Ülkemizin çok katmanlı yapısına örnek şehirlerden olan Akşehir'deki çalışma konusu kilise de çok sesliliğin ve hoşgörünün şehirdeki simgesidir. Bu simgesel yapı mimarlık alanında bir şehirdeki çeşitliliğin zenginlik olduğunu göstermesi yönü ile önemlidir. Birçok arkeolojik ve kentsel sit alanını barındıran Akşehir'de son yıllarda artan sokak sağlıklaştırma çalışmaları ve kilise çevresindeki özgün konut dokusunun canlandırılması bu yapının yeniden işlevlendirilmesini gerekli kılmıştır.

Çalışma kapsamında seyahatnamelerden günümüze Akşehir'in fiziki, sosyal ve tarihi yapısı incelenerek kent kimliğine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Akşehir Ermeni Kilisesi'nin kent kimliği yönü ile önemine yönelik literatüre bağlı sonuçlar elde ederek, çalışma konusu yapının Akşehir Kent Kullanıcı nezdinde önemine yönelik bir araştırma/anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında yapının kimliği tanımlanan, benzer şekilde tüm kentteki benzer dönemlerdeki yapılarda kullanılan yapı malzemelerine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bu ön değerlendirmeler sonrasında Akşehir'de ikamet eden kullanıcıların çalışma konusu kilise yapısının yeniden işlevlendirilmesine yönelik bir paydaş olarak görüşleri ve farkındalıkları ölçülmüştür. Tarihi yapı hakkında genel bilgilerin verildiği anket çalışması sonrasında yapının kent içindeki konumu, mekan büyüklüğü, yapı malzemesi, yapının bulunduğu yerin jeolojik özelliklerini de göz önüne alınarak işlev önerisi araştırılmıştır. Çalışmanın alan analizleri sonucunda Akşehir'de yaşayan kullanıcıların yapıyı müze ve sergi salonu olarak kullanmak istedikleri ağırlıklı olarak ölçülmüştür. Bu sonuç paralelinde kullanıcıların kent için referans yapıların yeniden işlevlendirmelerine yönelik kullanıcı katılımlarının sağlanmasının önemine yönelik sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent Kimliği, Yeniden İşlevlendirme, Mimari Koruma, Kullanıcı Katılımı

ABSTRACT

MS THESIS

PRESERVATION PROCESS of AKŞEHİR ARMENIAN CHURCH AND IT'S CONTRIBUTION ON URBAN IDENTITY

Derya MERT

**Konya Technical University
Institute of Graduate Studies
Department of Architecture**

Advisor: Doç. Dr. Mustafa KORUMAZ

2020, 189 Pages

**Doç. Dr. Mustafa KORUMAZ
Doç. Dr. H.Hale KOZLU
Doç. Dr. Fatih CANAN**

As a cultural heritage, monumental buildings have taken a special place in the multicultural structure of Anatolia. With the development rights granted to non-Muslims after the imperial edict of reorganization and edict of reform, it is possible to come across civil and monumental works of Armenian masters in Akşehir. Akşehir Armenian Church, which has been idle for a long time in the urban conversation site, is one of these structures. It has become one of the important public spaces with the growth of conservation awareness and work in recent years. With the increased sensitivity to cultural and natural heritage, international protection concepts started to be adopted by everyone. The church subjected to the study in Akşehir, which is an example of the multi-layered structured cities of our country, is also the symbol of polyphony and tolerance in the city. This symbolic structure is important in terms of showing that diversity in a city is richness in architecture. In Akşehir, which hosts many archaeological and urban conversation sites, the increasing number of street sanitation works in recent years and the revival of the original housing fabric around the church have made this structure re-functional.

Within the scope of the study, from travelogues to the present day, the physical, social and historical structure of Akşehir has been examined and evaluations have been made for the identity of the city. A research/survey study was carried out on the importance of the study structure to Akşehir City User by obtaining results based on the literature regarding the importance of the city identity and importance of the Akşehir Armenian Church. In addition, evaluations were made for the building materials whose identity was defined and similarly used in similar periods in the entire city. After these preliminary evaluations, the views and awareness of the users residing in Akşehir as a stakeholder for the refunctioning of the church structure were measured. After the survey study, in which general information about the historical building was given, the function proposal was investigated taking into account the location of the structure in the city, the size of the space, the building material, the geological characteristics of the building. As a result of the field analysis of the study, it was measured mainly that users living in Akşehir wanted to use the structure as a museum and exhibition hall. The results were obtained for the importance of ensuring user participation for the refunctioning of reference structures for the city in parallel with this result.

Keywords: City / Urban ID, Refunctioning, Architectural Protection, User Participation

Anneme ve babama,

ÖNSÖZ

Akşehir özgün kent dokusu bölgenin mimari mirası açısından önemli eserleri barındırmaktadır. Kilise yapısını da tek yapı ölçeğinde korurken, aynı zamanda kentin bir parçası olarak yaşatmak gereklidir. Belli bir süre kaderine terk edilen bu yapı araştırılırken seyyahların notlarından ve sözlü tarih verilerinden faydalanılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde hem Akşehir'in işaret öğeleri ele alınmış, hem de yapının verimli bir hikayesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Akşehir'deki Ermeni yapılarından korunan ilk eser olması sebebiyle literatür taraması ve belgeleme yapılarak şehirdeki diğer gayrimüslim yapılarına örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla tek yapı bazında Akşehir Ermeni Kilisesi'nin koruma süreci değerlendirilirken Akşehir'in tarih içerisinde geçirdiği değişimler de çalışmanın bir parçası olmuştur.

Tez konusunu belirlememde ve çalışmalarında yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Mustafa KORUMAZ'a, danışmanımla beraber tezime yön veren, değerli katkılarda bulunan Doç. Dr. Hale KOZLU ve Doç. Dr. Fatih Canan'a, kaynak konusundaki destekçim ve yol arkadaşım Çağrı KAHRAMAN'a, yüksek lisans başvuru sürecinden bu zamana kadarki destekçim Selda BALI'ye, Akşehir eski eserleriyle ilgili çalışma imkanı sağladığı için Gonca AYDIN ADALI'ya, mimarlık tarihi ve sanat tarihine olan ilgimi arttıran sevgili hocalarım Sencer ERKMAN ve Emine KAÇAR'a, kilise ve Akşehir ile ilgili doküman konusunda yardımcı olan Akşehir Belediyesi'ne, fotoğraflamalar ve uygulama sırasındaki takipleriyle Çağın İnşaat, Yunus ÇAKIR ve Murat ÜNLÜ'ye, kalemişi raporlarını paylaşan Serdar ÇOBAN'a, anket ve alan çalışması sırasında samimiyetlerini esirgemeyen mahalle sakinlerine, ismini sayamadığım yanımda olan ve yanımda olamasa da destek olan herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca hayatımın her alanında ve her sürecinde yanımda olan sevgi ve desteklerini her daim hissettiğim kıymetli aileme minnettarlığımı sunarım.

Derya MERT
KONYA-2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
RESİMLER LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
TABLO LİSTESİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1.Çalışmanın Amacı ve Önemi	4
1.2. Materyal ve Metod.....	6
1.3. Kaynak Araştırması	7
2. YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAVRAMI VE İBADET YAPILARINA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER	15
2.1. Yeniden İşlevlendirme Kavramı	15
2.2. İbadet Yapılarının Yeniden Kullanımlarına Yönelik Değerlendirmeler	18
2.3. Dünyadan Örnekler.....	19
2.3.1. Chiesa di San Vidal Kilisesi, Venedik/İTALYA	20
2.3.2. Saint Paraskeva Kilisesi, Nessebar/BULGARİSTAN	22
2.3.3. Bethel Missionary Baptist Kilisesi, Houston/ABD	23
2.3.4. Christus Kilisesi, Hannover/ALMANYA.....	25
2.3.5. Ebenezer Metodist Kilisesi, Durham/İNGİLTERE	26
2.3.6. St. Stephanos Manastır Kilisesi, Culfa/İRAN	28
2.3.7.Aziz Saviour (St. Spas) Kilisesi, Priştine/KOSOVA.....	30
2.4. Türkiyeden Örnekler.....	31
2.4.1. Giresun Kapusen Kilisesi, GİRESUN	32
2.4.2.Gaziantep Kendirli Kilisesi, GAZİANTEP	34
2.4.3. Isparta Aya İshotya Kilisesi, ISPARTA	36
2.4.4. Sivrihisar Ermeni Kilisesi, ESKİŞEHİR	38
2.4.5. Aya Haralambos Kilisesi, İZMİR	39
2.4.6. Surp Vortvots Vorodman Kilisesi, İSTANBUL	41
2.4.7. Amasra Fatih Camii, BARTIN	43
2.5. Dünyadan ve Türkiye’den İşlev Değiştiren Kiliselerin Karşılaştırılması.....	44
3. ERMENİ KİLİSELERİ VE AKŞEHİR ERMENİ KİLİSESİ KORUMA SÜRECİ	48

3.1. Ermeni Kilise Mimarisi	48
3.1.1. Anı Kiliseler.....	50
3.1.2. Bazilika ve Tek Nefli Kilise	51
3.1.3. Kubbeli Bazilika ve Kubbeli Tek Nefli Kilise.....	53
3.1.4. Merkezi Planlı Kilise	55
3.1.5. Nişle Payanlanmış Kare Planlı Kilise	56
3.1.6. Hripsime Planlı Kilise.....	57
3.1.7. Dairesel Planlı Kilise	59
3.1.8. Narteks	60
3.2. Osmanlı İmparatorluğu’nda Kiliseler İçin Tanınan Haklar	63
3.3. Akşehir’in Tarihi ve Mimari Mirası	65
3.4. Akşehir’deki Ermeniler ve Ermenilere Ait Kamusal Yapılar.....	69
3.4.1. Gavur Hamamı.....	73
3.4.2. Gazi Mustafa Kemal İlkokulu.....	75
3.4.3. Ermeni Erkek Mektebi.....	76
3.4.4. Ermeni İnas Mektebi.....	76
3.4.5. Ermeni Mezarlığı	76
3.5. Akşehir Ermeni Kilisesi Yeniden İşlevlendirilmesini Gerektiren Nedenler	77
3.5.1. Coğrafi Konum ve Çevre Değerleri.....	78
3.5.2. İşlevsel Olarak Eskimesi.....	79
3.5.3. Ekonomik Sebepler.....	79
3.5.4. İmar Planı Değişiklikleri ve Çevre Düzenlemeleri	80
3.5.5. Kentsel İmge ve Kültürel Miras Etkileşiminin Faydaları	82
3.5.6. Tarihi Yapıların Kendini Finanse Edebilmesi	82
3.6. Akşehir Ermeni Kilisesi Yeni İşleve Yönelik Koruma ve Uygulama Sorunları .	83
3.6.1. Strüktürel Sisteme Yapılan Müdahaleler	85
3.6.2. Cepheye Yapılan Müdahaleler.....	86
3.6.3. Mekansal Kurguya Yapılan Müdahale ve Eklmeler	87
3.6.4. Bezeme ve Süslemelere Yapılan Müdahale ve Eklmeler	89
3.6.5. Yakın Çevreye Yapılan Müdahaleler	91
3.6.6. Koruma Öncesi Durum ile Restorasyon Sonrası Karşılaştırılması.....	92

4. KENT KİMLİĞİ BAĞLAMINDA AKŞEHİR ERMENİ KİLİSESİ YENİDEN İŞLEVLENDİRME İNCELEMESİ..... 94

4.1. Kilise ve Çevresinde Tarihi Alan Analizleri.....	99
4.1.1. Akşehir Kentsel Sit Alanı Koruma Faaliyetleri	101
4.1.2. Koruma Durum Analizleri	105
4.1.3. Kullanım Durum Analizleri	106
4.1.4. İşaret Öğeleri.....	108
4.2. Anket Çalışması	110
4.2.1. Kilise İçin Yeni İşlev Önerileri.....	115
4.2.2. Yeni İşlev Önerilerinin Değerlendirilmesi	117
4.2.3. Yeni İşlev Önerileri Üzerinden Swot Analizi.....	119

5.SONUÇ VE ÖNERİLER..... 122

5.1.Sonuçlar	122
5.2. Öneriler	124

KAYNAKLAR 126

EKLER	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZGEÇMİŞ	133

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2. 1. Ana giriş kapısı (E,Fakıbaba arşivi,2012).....	21
Resim 2. 2. Konser Salonu(E.Fakıbaba arşivi, 2012)	21
Resim 2. 3. Sahne olarak kullanılan bema bölümündeki konser donatıları ve atlar (E.Fakıbaba arşivi ,2012).....	22
Resim 2. 4. Saint Paraskeva Kilisesi iç mekan görünüşü (URL-4).....	23
Resim 2. 5. Saint Paraskeva Kilisesi dış görünüş (URL-4).....	23
Resim 2. 6. Bethel Missionary Baptist Kilisesi koruma öncesi durumu (URL-6, 2005)24	
Resim 2. 7. Kilise uygulama aşamasındaki görünümü (URL-6 ,2009).....	24
Resim 2. 8. Kilise onarımı sonrası Bethel Kentsel Parkı görünümü (URL-6, 2009).....	25
Resim 2. 9. Christus Kilisesi dış görünüş (URL-7).....	26
Resim 2. 10. Christus Kilisesi iç mekan (URL-7).....	26
Resim 2. 11.-2.12. Ebenezer Metodist Kilisesi yeni işlev öncesi ve sonrası cephe karşılaştırılması (URL-10)	27
Resim 2. 15. St. Stephanos Manastır Kilisesi dış mekan görünüşü (URL-7)	29
Resim 2. 17. Aziz Savior Kilisesi dış görünüş (Ahmeti, 2018)	30
Resim 2. 18. Kilisenin üniversite kampüsü içerisindeki yeri (Ahmeti, 2018)	31
Resim 2. 19. Eklenecek asma kata ilişkin görsel çalışma (Ahmeti, 2018).....	31
Resim 2. 21. Yapının giriş cephesi (G.İltar arşivi, 2018).....	34
Resim 2. 24. Yapının cephe görseli (Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü arşivi)....	37
Resim 2. 26. Sivrihisar Ermeni Kilisesi ve saat kulesi (ÇE-MİM arşivi)	38
Resim 2. 30. Kilise iç mekanı (Dedeoğlu, 2012) Resim 2. 31. Kilise dış mekan (Dedeoğlu, 2012)	41
Resim 2. 32. Kilise batı cephesi (Y.Mimar Kevork Özkaragöz arşivi).....	42
Resim 3. 1. Lernakerd Kilisesi (Bu fotoğraf Amine ALKAN REİS’e ait 2012 yılındaki yüksek lisans tezinden alınmıştır.).....	51
Resim 3. 2. Tsitsernalavank Bazilikası, Dağlık Karabağ Cumhuriyeti, Azerbaycan (URL-17)	52
Resim 3. 3. Kasagh Bazilikası, Aparan, Ermenistan (URL-8).....	52
Resim 3. 4. Yreuyk Kilisesi, Şirak, Ermenistan (URL-19).....	53
Resim 3. 5. Marmashen Manastırı, Şirak, Ermenistan (URL-20)	54
Resim 3. 6. Tigran Honents Kilisesi, Ani, Kars (URL-21)	54
Resim 3. 7. Odzun Kilisesi, Odzun, Ermenistan (URL-22)	54
Resim 3. 8. Saint Gayane Kilisesi, Armavir Bölgesi, Ermenistan (URL-23)	55
Resim 3. 9. Karmravor Kilisesi, Ashtarak Kasabası, Ermenistan (URL-24).....	55
Resim 3. 10. Etchmiadzin Kilisesi, Eçniyazin, Ermenistan (URL-25)	56
Resim 3. 11. Mastara Kilisesi, Aragatsotn Eyaleti, Ermenistan (URL-26).....	56
Resim 3. 12. On İki Havariler Kilisesi, Kars (URL-27).....	57
Resim 3. 13. Saint Hripsime Kilisesi, Armavir Eyaleti, Ermenistan (URL-28)	58
Resim 3. 14. Katoghike Tsinaravor Avan Kilisesi, Erivan, Ermenistan (URL-29)	58
Resim 3. 15. Akdamar Kilisesi, Van (URL-30)	58
Resim 3. 16. Zvart’nots Kilisesi, Armavir Bölgesi, Ermenistan (URL-31)	59
Resim 3. 17. Gagikashen Kilisesi, An, Kars (URL-32)	60

Resim 3. 18. Çoban Kilisesi, Ani, Kars (Kilisenin Arşak Fetvacıyan'ın 1920 öncesi bir tablosunda gösterilişi)(URL-33)	60
Resim 3. 19. Haghat Kilisesi, Lori Bölgesi, Ermenistan (URL-34).....	61
Resim 3. 20. Amenaprkich (Kutsal Kurtarıcı) Kilisesi, Lori Bölgesi, Ermenistan (URL-35)	61
Resim 3. 21. Geghard Manastırı ve Yukarı Azat Vadisi, Ermenistan (URL-36).....	62
Resim 3. 22. Akşehir'in haritadaki yeri (URL-37)	66
Resim 3. 23. Akşehir'in coğrafi konumu (Bayar, 2013)	67
Resim 3. 24. Akşehir'in bazı tarihi yapıları (URL-37)	67
Resim 3. 25. Akşehir Ulu Cami Caddesi Sokak-Sokak Sağlıklaştırma Uygulaması sonrası görünüşü (kişisel arşiv, 2016).....	69
Resim 3. 26. Akşehir Değirmen Sokak-Sokak Sağlıklaştırma Uygulaması'nda Ermeni yapımı ikiz evler görünüşü (kişisel arşiv, 2016).....	69
Resim 3. 27. Gavur Hamamı (URL-37)	74
Resim 3. 28. Çimenli Mahallesi ve Gavur Hamamı-1950 (Bayar, 2013)	74
Resim 3. 29. Gazi İlkokulu (URL-37).....	75
Resim 3. 30. Akşehir Ermeni Kilisesi (C.Bektaş arşivi)	78
Resim 3. 31. Nasreddin Hoca Mizah Köyü Projesi kilise ve çevresi alternatif alan (Nasreddin Hoca Mizah Köyü proje raporu, 2016)	81
Resim 3. 32. Tonoşlar arası demir gergilerin görünümü (2012).....	85
Resim 3. 33. Strüktürel açıdan korunan ve antipas sürölüp onarılan demir gergiler (kişisel arşiv, 2019).....	86
Resim 3. 34. Restorasyon uygulama aşaması (2018)	87
Resim 3. 35. Giriş kapısı üzeri kapatılan pencere (2012).....	87
Resim 3. 36. Asma kat görünüşü (2012)	88
Resim 3. 37. Asma kat yenilenmiş ahşap karkas ve ahşap taban tahtası (kişisel arşiv, 2019)	89
Resim 3. 38. Restorasyon uygulama aşamasında kalemişi raspa uygulaması (2018)....	90
Resim 3. 39. Apsis kısmındaki tepe penceresi etrafında bulunan kalemişlerinin korunmuşluk durumu ve derzli tuğla-taş duvarı (kişisel arşiv, 2019)	91
Resim 3. 40. Kilise arka cephesindeki yıkılan okulun görüntüsü (2012).....	92
Resim 4. 1. Akşehir Renk Paleti (Akşehir Kentsel Tasarım Rehberi, 2010)	103
Resim 4. 2. Ulu Cami Caddesi Sokak Sağlıklaştırma Projesi (kişisel arşiv, 2016)	104
Resim 4. 3. Değirmen Sokak Sokak Sağlıklaştırma Projesi (kişisel arşiv, 2016)	104
Resim 4. 4. Köprü Sokak restorasyon çalışması (kişisel arşiv, 2016).....	104

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3. 1. 2006-2015 yılları arasında Akşehir’e gelen tursit grafiği	80
Şekil 3. 2. Ermeni Kilisesi plan şeması	84
Şekil 3. 3. Enjeksiyon detayı (Koruma Kurulu onaylı projesi)	85
Şekil 3. 4. Drenaj detayı (Koruma Kurulu onaylı projesi)	85
Şekil 3. 5. Restorasyon Revizyon projesine eklenen 6-6 kesiti (Koruma Kurulu onaylı projesi)	88
Şekil 3. 6. Kalemîşi ihya çalışmaları (2018)	90
Şekil 3. 7. Restorasyon uygulama aşamasında kalemîşlerine ait çalışmalar (2018)	90
Şekil 3. 8. Restorasyon projesi vaziyet planı (Koruma Kurulu onaylı projesi)	92
Şekil 4. 1. Kentsel bellek ve kimlik oluşum sürecinde toplumsal bellek ve mekan arasındaki karşılıklı ilişki (Ünlü, 2017)	96
Şekil 4. 2. Kentsel kimlik bileşenleri (Topçu, 2011)	97
Şekil 4. 3. Bugünkü Turizm Yolları-Akşehir’in konumu (Bektaş, 2005)	100
Şekil 4. 4. Roma Dönemi Ticaret Yolları-Akşehir’in konumu (Bektaş, 2005)	100
Şekil 4. 5. Bizans Dönemi Ticaret Yolları-Akşehir’in konumu (Bektaş, 2005)	100
Şekil 4. 6. Selçuklu Dönemi Ticaret Yolları-Akşehir’in konumu (Bektaş, 2005)	101
Şekil 4. 7. Osmanlı Dönemi Ticaret Yolları-Akşehir’in konumu (Bektaş, 2005)	101
Şekil 4. 8. Akşehir Kentsel Sit Alanı haritası (KKVKBK)	102
Şekil 4. 9. Kilise ve çevresindeki tescilli yapıların korunmuşluk durumu	105
Şekil 4. 10. Kilise ve çevresindeki tescilli yapıların durumu	105
Şekil 4. 11. Kilise ve çevresindeki yapıların fonksiyon analizi	107
Şekil 4. 12. Kilise ve çevresindeki yapıların dolu-boş analizi	107
Şekil 4. 13. Kilise ve çevresini sınırlayan durumlar	108
Şekil 4. 14. Kilise ve çevresindeki yollar ve sokaklar	108
Şekil 4. 15. Kilise ve çevresindeki bölgeler	109
Şekil 4. 16. Kilise ve çevresindeki odak noktalar	109
Şekil 4. 17. Ankete katılanların cinsiyet dağılımı	112
Şekil 4. 18. Ankete katılanların eğitim durumu	112
Şekil 4. 19. Ankete katılanların mesleki durumu	112
Şekil 4. 20. Akşehir’e gelenler için kiliseyi görmelerini öneren kişi sayısının oranı	113
Şekil 4. 21. Akşehir’deki gayrimüslim yapıların bilinirlik grafiği	114
Şekil 4. 22. Akşehir’deki gayrimüslim yapılarından kilisenin bilinirlik grafiği	114
Şekil 4. 23. Kilise için restorasyon sonrası önerilen işlevlerin grafiği	116
Şekil 4. 24. Restorasyon sonrası kilisenin şehre katkısı için yapılan yorumların oranı	117

TABLO LİSTESİ

Tablo 3. 1. Ermeni Kilise Mimarisi ve Örnekler	62
Tablo 3. 2. Akşehir’deki gayrimüslim nüfus (Yörük, 2008).....	71
Tablo 3. 3. 1906 yılında yapılan sayımda gayr-i Müslim nüfus (Bayar, 2013)	72
Tablo 3. 4. Akşehir’deki Müslüman ve Ermeni nüfusun mahallelere dağılışı.....	72
Tablo 3. 5. Akşehir’deki Ermeni okulların varlığına ilişkin tablo	77
Tablo 4. 1. Akşehir Ermeni Kilisesi Yeni İşlev Önerileri Analizi	118
Tablo 4. 2. Akşehir Ermeni Kilisesi Yeni İşlev Önerileri Swot Analizi.....	120

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

SWOT/GZFT: *Strenghts, Weaknesses, Opportunities, Threats* / Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler

TDK: Türk Dil Kurumu

ICOMOS: International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)

M.Ö.: Milattan Önce

G.M.K.İ.: Gazi Mustafa Kemal İlkokulu

GEEAYK: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu

KTVKKBK: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

B.O.A.:Başbakanlık Osmanlı Arşivi

MEVKA: Mevlana Kalkınma Ajansı

V.b.: ve benzeri

1. GİRİŞ

Tarihi yapıların bir kısmı farklı nedenlerden dolayı özgün işlevini günümüzde sürdürememektedirler. Bu tür yapıların yeni bir işlevle hayatlarına devam etmelerinde toplumsal bir faydanın olduğu literatür araştırmalarından gözlemlenebilmektedir. Anıtsal yapılara yeni bir işlev verme fikrinin özellikle 1970'lerden sonra oluşan hızlı kentleşme ile beraber mimarlık pratiğinde sıkça rastlanan bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Bu gözlemler 1970'lerde hız kazansa da daha önceki yıllarda da gözlemlenmiş ve uluslararası toplantılara da konu olmuştur. 1931 yılında ICOMOS tarafından Restorasyon Tüzüğü olarak tanımlanan *Carta Del Restauro*'nun 7. maddesinde yeniden işlevlendirme kavramına vurgu yapılmıştır (*Carta Del Restauro*, 1931). Bu tüzükte yeniden işlevlendirme ve ek yapı kavramı ilişkilendirilerek bu kavramlara yönelik öneriler getirilmiştir. Anıta yapılacak sağlamlaştırmada, kısmi veya tam ekler yapılması durumunda ilk koşul olarak yeni öğelerin en azda tutulmasına yönelik tavsiye kararları bu bildirgede ele alınmıştır. Yalın ve yapısal karakterde olması istenen bu öğelerin yapının mevcut çizgilerini devam ettirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Eski değerlerin yeniden canlandırılması ve yapının yaşamını devam ettirilebilmesi için okunabilir, kavranabilir uygulamaların yapılması gerektiği bu bildirge kapsamında değerlendirilen konular arasında olmuştur. Yeni seçilecek işlevle yeniden programlanacak bu yapılar eldeki doğal ve kültürel kaynakların gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacaktır. Bu uygulamanın öneminden dolayı ele alınan yeniden işlevlendirme konusu için köklü bir araştırma ve bilimsel bir yöntem gerekli görülmektedir.

Yeniden işlevlendirme kavramı içerik ve amaç olarak doğrudan koruma kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Yeni işlev seçiminin temel amacı ise sahip olunan kültür mirasının nitelikli işlevlendirmeler ile kentliye kazandırılması, tarihi yapının yaşamını devam ettirmeye yönelik tedbirlerin alınması ve sahip olunan kültürel zenginliğin farkındalığının artırılmasıdır. Bu hedefler sahip olunan mirasın gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılmasını sağlayacaklardır. Bu amaçlar koruma kavramını içeriği ile doğrudan örtüşmektedir.

‘Bizim için değerli olanı, anıları olanı, tarihsel olanı... Bize dek yaşayarak gelebilmiş olanı, ön açmış, ön açan geleneği... Böyle bir şeyin bozulmamasını, niteliklerinin yitirmemesini, yıpranmamasını, yok olmasını isteriz. Giderek bütün bu özellikleriyle bizden sonra da sürsün, yaşasın isteriz... Çocuklarımıza, torunlarımıza da

aktarmak isteriz onu... Onlar da değerini bilsinler isteriz... Böylece onlar da kişiliklerini, geleceklerini daha sağlıklı, daha insana yakışacak biçimde kurabileceklerdir.” (Bektaş, 2001).

Akademik çalışmalara, yapılan yayınlara, UNESCO, ICOMOS, GEEAYK, Avrupa Konseyi, ÇEKÜL Vakfı, Tarihi Kentler Birliği gibi koruma kaygısında olan kamusal özel kurum ve organizasyonlara düşünsel alt yapı oluşturan Venedik Tüzüğü ile beraber koruma bilinci dünya genelinde artmaya başlamıştır. Bu tüzüğün yayımlanmasından sonra restorasyon uygulamalarının basit bir uygulama faaliyeti olmasından daha çok koruma bilincine sahip bilimsel bir etkinlik olduğu anlaşılmıştır. Bilimsel temellere dayalı olmayan müdahalelerin tamamının sahip olunan kültürel değerlerde geri dönülmesi imkansız hasarlar verdiği uygulama sonuçlarının gözlemlenmesi ile söylenebilir. Her ne kadar koruma yasaları ile sahip olunan kültürel miras güvence altına alınmaya çalışılsa da hem proje aşamasındaki kararlarda hem de uygulamaya yönelik müdahalelerde çeşitli ilave tedbir almak zorunluluk olarak görülmüştür. Bu tüzüğün 1. maddesine göre; *“Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar.”* (Venedik Tüzüğü, 1964). Bu tedbirlerin temel amacı ise anıtsal yapıların anıt olma durumunun güvence altına alınması ve bunun kaybedilmemesine yöneliktir.

Anıtsal yapılar arasından ibadet yapıları kamusal mekanlar olması yönü ile kent için önemlidir. Birçok kent bu yapıların referansı ile şekillenir ve bu yapılar referans noktalarıdır. İbadet eyleminin tüm kamuya açık olması sebebiyle de hemen her kentli tarafından bilinen ve korunan yapılardır. Yeniden işlevlendirme kavramı bu tür yapıların kent ve kentli ile kurdukları ilişkinin devamlılığı noktasında ayrıca bir öneme sahiptir. Fiziksel özellikleri ve sahip oldukları değerlerin yanı sıra kamusal özelliklerin de yeniden işlevlendirilirken korunmasının önemli olduğu söylenebilir.

Kamusal ibadet yapılarından savaş, göç ve kullanıcısının kalmaması nedenleriyle kaderine terk edilmiş olan yapılar özel bir duruma sahiptir. Toplumsal dönüşümlerden dolayı, kullanıcısını kaybeden bu yapıların farklı etnik kökenlere ve inanca sahip kentliler tarafından benimsenme ve kullanımlarında sorunlar olduğu söylenebilir. Kilise yapıları Anadolu kentlerinde bu durumun en çok yaşandığı anıtsal ibadet yapılarıdır. Anadolu coğrafyasında kaderine terk edilmiş, kullanılamayan veya

yanlış kullanılan çok sayıda ibadet mekanları bulunmaktadır. Bir ibadet mekanının farklı bir inancın ibadet mekanına çevrilmesi teoride olumlu bir yaklaşım olarak algılanmasına rağmen, dönüşüm sırasındaki olumsuz müdahaleler sebebiyle uygulamaların sonuçları tartışılabilir niteliktedirler. Özellikle ülkemizde bir ibadet yapısının farklı bir işlevle yeniden kullanımda çok az sayıda örnek bulunmakta, bu konu ile ilgili karar vericilerde bununla ilgili anlayış ve uygulama tecrübe eksikliği gözlemlenebilmektedir. Tarihi yapının mekan potansiyeli ve kurgusu, sahip olduğu dekorasyon öğeleri ile bütüncül olarak korunan ve yeniden işlevlendirilen bu mekanların mevcudiyeti oldukça sınırlı sayıdadır.

Dünyada karşılaşılan birçok kilise yapısı dışında Osmanlı Devleti'nde de fethedilen yerlerde daha önce var olan yönetime ve dini inanışa hoşgörü göstermek esas alınmıştır. Özellikle 18. yy da 1779'daki Aynalı Kavak Antlaşması ile gayrimüslim halka ibadet mekanları konusunda ılımlı bir yaklaşım sergilenmiştir. Ayrıca İngiltere ve Fransa tarafından yapılan baskılar neticesinde 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları ile bu anlamda Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır. Bu uygulama ve sağlanan kolaylıklarla 19. ve 20. yy da inşa edilen kilise, okul, hastaneler ile gayrimüslim yapıları yeni bir mimarlık alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Ermenilerin Sevk ve İskan Kanunu ile mübadelesine kadar sürmüştür (Akman, 1996).

Bu genel çerçeveye içerisinde, çalışma kapsamında, Akşehir Ermeni Kilisesi'nin yeniden kullanım olanaklarına yönelik değerlendirme ve araştırma yapılmıştır. Bu çerçevede koruma uygulamaları başlamadan ilgili yapı gözlemlenmeye başlanmış, restorasyon uygulaması sırasında da tüm imalatlar gözlemlenmiştir. Restorasyon uygulaması sırasında ortaya çıkan sorunlar ve bunların çözüm önerileri yeni işlevde göz önüne alınarak incelenmiş, yeni işleve yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Restorasyon uygulaması devam ederken aynı zamanda kentsel ölçekte kilisenin konumu ve dinamikleri de 'kentsel imge ve kültürel miras' kavramları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Öncesi, mevcut hali ve koruma uygulaması sonrasında hedeflenen durumlar gerek tek yapı ölçeğinde, gerekse kentsel anlamda çözümlenmeye çalışılmıştır. Ermeni nüfusun Akşehir tarihindeki yeri ve mesleki faaliyetlerine bakıldığında Akşehir mimari mirasına pek çok katkı sağladıkları görülmektedir. Sivil mimari örnekleri arasında kalan kamusal bir yapı olan kilise yeni verilecek işlevle kente kazandırılması gibi bir amacı taşımaktadır. Tüm bu hedeflenenler doğrultusunda kilisenin bulunduğu alanda coğrafi ve tarihi olarak tanımlamalar yapılmıştır. Akşehir

kent hafızası ve mimari gelişimi de ilgili yapı bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Akşehir'deki mevcut fiziksel ve tarihi özellikler ile ayrılmaz bir bütün haline gelen Ermeni Kilisesi çalışmanın çok boyutlu değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Akşehir'in kentsel anlamda ilerleyen zamanlarda alacağı biçimin verilerini aydınlatabilmek için tarihi yapıların ait oldukları toplum ve zamana göre irdelenmesini sağlamıştır. Yeni gelişen turizm yolları ve konut dokusunun ölçeğinde farkındalık yaratan bu görkemli yapının kültürel destinasyonlara katılabilmesi için bazı önlemlerin alınması gerektiği gözlemler neticesinde söylenebilir. Alınan bu önlemlerin en önemlilerinden birisi yapının nitelikli restorasyon ve tüm kentliye hizmet edecek bir fonksiyona kavuşturulmasıdır. Çalışma kapsamında tüm kenti ilgilendiren karar ile ilgili olarak kentlinin katılımına yönelik alan çalışması gerçekleştirilerek sonuçlar elde edilmiştir.

1.1.Çalışmanın Amacı ve Önemi

Tezin amacı: Uzun yıllar kaderine terk edilmiş bir yapı olan Akşehir Ermeni Kilisesi'nin restorasyon sürecinde karşılaşılan zorluklar üzerinden yeniden işlevlendirilmesini gerektiren nedenlere vurgu yaparak, kullanılan teknikler hakkında bilgiler vermek, bu yapının tüm sorunlarına rağmen nasıl kullanılabileceğine yönelik değerlendirmeler yapmaktır. Böylelikle benzer nitelikteki yapıların yeniden kullanım olanaklarına yönelik bir yaklaşım ortaya koymak amaçlanmıştır. Aynı zamanda tez çalışmasına konu edilen kilise yapısı ile Akşehir genelindeki sokak sağlıklılaştırma projelerinin Akşehir kent kimliğine nasıl bir katkı sağladıklarına yönelik değerlendirmeler yapmak, konunun sosyal, kültürel, estetik ve kültürel turizm bağlamında sonuçlarını elde etmektir.

İbadet yapılarının yeniden kullanım olanaklarına vurgu yaparak ülkemizde çok miktarda kaderine terk edilmiş bir şekilde bulunan ibadet yapılarının nasıl yeniden kullanılabileceğine yönelik değerlendirmeler yapmaktır. Çalışma içerisinde Akşehir Ermeni Kilisesi'nin yeniden kullanım olanaklarını ele alarak, kullanıcı katılımı ile yeni bir fonksiyon verilmesine yönelik örnek bir çalışma yapmak tezin amaçları arasındadır. Mevcutta kullanılmadan kaderine terk edilen tarihi yapı stoklarının farkındalığını artırarak, bunlara yeni işlevler verilerek kullanılmasının hem kültürel yönden hem de

teknik yönden avantajlarına yönelik dikkat çekmek yine tez çalışmasının amaçları arasındadır.

Tezin Önemi: Tez çalışması ülkemizde kaderine terk edilmiş mimari kültür mirasının farkına varılarak yeniden kullanılabileceğine vurgu yapması yönü ile önemlidir. Atıl durumda kalmış bir ibadet yapısının kentlinin de içinde bulunduğu bir karar verme sürecinden sonra güncel hayata katılabileceği tez kapsamında sonuçlandırılmıştır. Kaderine terk edilmiş mimari kültür mirasının uygun işlevlerle kullanılmasında hem kültürel hem de teknik olarak faydaların olduğu, yapının içinde bulunduğu kentin kültürel ve ekonomik olarak kalkınmasına önemli katkılar sağladığına yönelik değerlendirmeler tez çalışmasının önemini artırmaktadır. Tez kapsamı içerisinde tekil bir bina restorasyon uygulamasının yakın çevresinin ve hatta tüm kentteki koruma uygulamalarına yönelik örnek oluşturabileceğine yönelik değerlendirmeler yine tez çalışmasının önemini artırmaktadır.

Yapılan çalışmada çok sayıdaki literatür taranarak kuramsal altyapısı oluşturulmuş, literatürde tek yapı ölçeğinde yapılan çalışmalardan farklı olarak yapının yakın çevresinin ve kentin genelinin koruma uygulamasından nasıl etkilendiğine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bu yönü ile koruma uygulamalarının etkisinin kentsel ölçekte değerlendirilmesi ve etkisinin gözlemlenmesine yönelik öneriler yapması yönü ile önemlidir.

Tez çalışması koruma uygulamalarına yönelik karar alma sürecinde ve kentin genelini ilgilendiren konularla ilgili olarak kentli görüşlerinin de dahil edildiği bir süreci örneklemesi yönü ile önemlidir. Kamusallığın deneyimlendiği ilk yapılar olan kilise ve yakın çevrelerinin bu kamusallık durumunu günümüzde de devam ettirebilmesi için alınacak tedbirlerin de örneklendirilebilmesi açısından faydalı bir çalışma olmasına çalışılmıştır. Dünya üzerinden verilen örneklerle de bu durumun ifade edilebilirliği bakımından önem arz etmektedir.

Bu kapsam içerisinde Akşehir Ermeni Kilisesi özelinde yapılan değerlendirmelerin benzer nitelikteki yapılar için de kullanılabilecek olması, ülkemizdeki koruma uygulamalarının niteliğini artırması yönü ile önemlidir. Kentlinin anket çalışmasındaki görüşleri ile koruma uygulamalarında etkin bir rol oynaması sağlanmıştır. Bu durumdan yola çıkarak ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden işlevlendirme kavramı ele alınabilmektedir. Yapının mevcut potansiyelinin ortaya çıkarılması ve tek yapı bazında düşünmekten çıkıp kentsel imge olarak ele alınması gerekliliğini ortaya koyması açısından önemli bir kaynak oluşturulmaya çalışılmıştır.

1.2. Materyal ve Metod

Bu tez çalışmasının temel materyalini, Akşehir Ermeni Kilisesi ile ilgili tüm resmi belge ve güncel çekilmiş fotoğraflar ve ilgili kurumlardan alınmış projeler oluşturmaktadır. Bunun gibi, bu yapı ile ilgili hazırlanan raporlar, resmi kararlar, tarihi geçmişini gösteren tüm belgeler çalışmanın materyalini oluşturmaktadır. Konunun Akşehir’de gerçekleşen sokak sağlıklaştırmaları ile ilgisi olmasından dolayı bu sokaklarla ilgili yapılan tüm çalışmalar tez kapsamında değerlendirilecek ve materyallerini oluşturacaktır.

Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’nden ve Akşehir Belediyesi’nden 2012 yılına ait Akşehir Ermeni Kilisesi Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Projeleri, rapor ve fotoğraf albümleri alınmış ve incelenmiştir. Bunun yanı sıra araştırmacının Aydın Mimarlık’ta çalışılan süre zarfında yazar tarafından çizilen Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Revize Projeleri yine çalışmanın temel materyalleri arasındadır. Bu süre içerisinde restorasyon uygulamasını inceleme imkanı bulunmuş, bu süreç içerisindeki hazırlanan raporlar ve fotoğraflar çalışmanın materyalleri arasına eklenmiştir.

Çalışmada kullanılan metot: Ankete dayalı istatistiksel verileri referans olarak bir karar destek sistemi oluşturmaktır. Yapılan anket çalışması tarihi yapılara yeni işlev verilirken kentlinin tercihlerinin neler olabileceğine yönelik ön değerlendirmeleri yaparak, bu sonuçlar doğrultusunda kararların alındığı bir yöntem ortaya koymaktır. Bu yöntemin alt yapısının nitelikli bir belgeleme çalışması ile oluşturulması yine tez içerisinde kullanılan yöntemin bir parçası olarak görülebilir.

Tezin kuramsal alt yapısını güçlendirmek ve konunun kavranması için dünya genelinden örnekler verilmiş ve bu örnekler ile Akşehir Ermeni Kilisesi karşılaştırılmıştır. Bu yönü ile tez çalışmasında “karşılıklı değerlendirme” bir metot olarak tez kapsamında yer almıştır. Benzer şekilde tez kapsamında ankete dayalı istatistiksel verilerle belirlenen fonksiyonun SWOT analizi ile değerlendirmesi yapılmış, bu fonksiyon secimi ile kent kimliği bağlamında bu fonksiyonun güçlü ve zayıf yönleri, fırsatları ve tehditlerine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Hem istatistiksel analizler ve hem de SWOT analizinden çıkan sonuçlar ile Akşehir Ermeni Kilisesi ve benzer yapıların yeniden işlevlendirilmelerine yönelik öneriler elde edilmiştir.

Çalışma kapsamında ilk olarak yeniden işlevlendirme kavramı ele alınarak ibadet yapılarına yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Dünyadan ve Türkiye’den işlevsel ömrünü tamamlamış kilise örnekleri üzerinden karşılaştırmalı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Farklı işlevlerle yeniden kullanılan bu yapıların kentsel anlamda olumlu ve olumsuz değişiklikleri üzerine vurgular yapılmıştır. Bu yapıların geçmişteki durumları göz önüne alınarak plan şemaları bağlamında işlev yorumları yapılarak konunun daha anlaşılır olması sağlanmıştır. Akşehir Ermeni Kilisesi bağlamında ilk çıkış biçiminden itibaren Ermeni kilise mimarisinin formları incelenerek mekansal düzenleri aktarılmıştır. Akşehir’deki Ermeni tebaya ait yapı stoğu incelenmiş, kamusal olarak nitelendirebileceğimiz yapılar fotoğraflarıyla belgelenmiştir. Kilise özelinde yeniden işlevlendirmeyi gerektiren nedenler uygulama aşamasındaki raporlarla belgelenerek saptanmıştır. Yeniden işlevlendirilmesi gereken kilise için uygun işlevi bulmak adına yapılan alan analizleri haritalarla gösterilmiştir. Ayrıca kentlinin ihtiyaçlarını kavrayabilmek için yapılan anket çalışması da grafiklerle ifade edilmiştir. Yeni işlev önerileri üzerine swot analiz tekniği kullanılmıştır.

1.3. Kaynak Araştırması

Çalışma konusu olarak ele alınan Akşehir Ermeni Kilisesi ile ilgili yapının geçmişten günümüze durumunun işlendiği yerli ve yabancı tam bir kaynak bulunamamıştır. Fakat 2012 yılında hazırlanan Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon projeleri üzerinden ve Ahmet Alkan ile Haşim Karpuz’a ait proje raporundan gerekli kısımlarda faydalanılmıştır. Ayrıca aşağıda bahsedilen literatür taramasına göre belirtilen bazı kaynaklar incelenmiştir. Bu kaynaklardaki yapılar ve işleniş biçimleri, makaleler, kaynak kitaplar, dergiler çalışma sırasında kuramsal çerçevenin oluşmasına yardımcı olmuştur.

Alkan (2012). “Mardin Kentinin Korunması Kapsamında Surp Kevork Ermeni Kilisesi Restorasyon Önerisi” isimli yüksek lisans tezinde yalnızca Surp Kevork Ermeni Kilisesi incelenebilmiş, yerleşkeyi oluşturan diğer hacimler kapsam dışında bırakılmıştır. Ancak yapılacak bir restorasyon uygulamasında kilisenin tek başına ele alınarak onarılması ve diğer mekanların oldukları şekilde bırakılması söz konusu olamaz. Yapının yeniden kullanımı ve restorasyonu ile ilgili alınacak kararların bütünlük içermesi gerekmektedir. En öncelikli müdahalenin malzeme sağlamlaştırması olduğu yapılan analizler sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Projede, yapının mimari

özellikleri göz önünde bulundurularak, kilise ana mekanının konferans veya sergi salonu olarak kullanılması, yan mekanların ise ana işleve hizmet edecek servis mekanları olması önerilmiştir. Bu anlamda tek yapı ölçeğinde alınan bir kilise yapısının restorasyonuna ilişkin değerlendirmelerin nasıl yapılması gerektiği konusunda yol gösterici olmuştur. Benzer şekilde Ar, (2013). “Osmanlı Dönemi’nde Aya İrini ve Yakın Çevresi” adlı doktora tezi, İstanbul Aya İrini’nin Osmanlı dönemi anlatılmaktadır. Ancak yapının gerek bu çağ boyunca geçirdiği değişiklikleri, gerekse taşıdığı anlamları anlayabilmek için Bizans dönemindeki mevcudiyetini de anlamının zorunlu olduğu kanısına varılmıştır. Dolayısıyla öncelikle kilisenin Bizans dönemindeki tarihinin tanımı yapılmaktadır. Bu açıdan yapı çevresiyle birlikte ele alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. Bu ilk kısımda kilisenin ortaya çıkışı, Bizans İmparatorluğu’nun başkentinde en önemli kilise olarak işlev görüşü, Ayasofya’nın yapımından ve Iustinianus dönemindeki yeniden inşasından sonraki önemi ele alınmakta, daha sonraki müdahalelerin anlaşılması için orijinal yapı ve Bizans dönemi boyunca geçirdiği yapısal değişiklikler irdelenmektedir. Yapının yapıldığı dönemden günümüze geçirdiği değişiklikleri tek tek anlatması bakımından tez çalışmasında bu yönde örnek teşkil etmiştir.

Aydın, Şahin, (2018). “Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Isparta Aya İshotya (Yorgi) Kilisesi’nin Gül Müzesi’ne Dönüşümü” isimli çalışmada bir kültür mirası olan, mübadeleyle cemaatini ve özgün işlevini yitiren Isparta kent merkezindeki Aya İshotya (Yorgi) Kilisesi yeniden işlevlendirilmesi anlatılmaktadır. Yapı için işlev olarak müzeye dönüştürülmesi önerilmiştir. Kilisenin kendisi gibi Isparta için önemli bir kültürel miras olan gül ve ilintili nesnelerin sergileneceği bir Gül Müzesi olarak hizmet etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Dünyada oldukça az sayıda olan Gül müzelerinden biri olarak önerilen Aya İshotya (Yorgi) Kilisesi’nin Gül Müzesi olarak işlev kazanmasıyla kilise yok olmaktan kurtulacak, kent ekonomisine ve turizmine katkı sağlanacaktır. Bu anlamda kiliselerin bulunduğu şehir ile ilgili verilecek işlevle kente kazandırılmasının daha mümkün olacağı konusunda kapsamlı bir çerçeveye sahiptir.

Bahsedilen çalışmalar dışında Ermeni kiliseleri hakkında bilgi sahibi olmamız yönünde; Barutçu, (2012). “Samatya Anarad Hıgutyun Ermeni Katolik Kilisesi Restorasyon Projesi” nin anlatıldığı yüksek lisans tezinde Ermeni halkının İstanbul’a yerleşim sebepleri, yoğun olarak yaşadıkları bölgeler, tarihsel süreçteki nüfus yoğunlukları, sosyal yapıları, kültür ve mimarlık alanındaki faaliyetleri incelenmiştir. Bu bağlamda tez kapsamındaki mimari çalışmaların yanı sıra cemaatin sosyal yapısının

anlaşılması yönünde de katkı sağlanmıştır. 19. yy neoklasik üsluptaki bu kültür varlığının belgelenmesi yapılmış; yapının korunarak gelecek nesillere aktarılması için katkı sağlanması amaçlanmıştır. Ermeni tebanın sosyal hayata yaklaşımı ve 19.yy Ermeni yapılarını anlatması bakımından önemlidir.

Bayar, (2013). Akşehir Belediyesi'nin bir kültür hizmeti olarak Dr. Muharrem Bayar'a hazırlatılan kitapta Akşehir'deki tarihi ve sosyal yapı hakkında bilgi elde etmek mümkündür. Ayrıca Akşehir'deki Ermeniler ve Ermeni yapı stoğu ile ilgili belge ve doküman konusunda da yararlı bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kitap Akşehir'deki Ermeniler ve faaliyetleri hakkında veri sağlaması açısından önemli bir kaynaktır. Dönem içerisinde yaşayan gayrimüslim nüfus yapısına ilişkin tablolar yer almaktadır.

Büyükmihçı, Kozlu, Kılıç, Karahan, (2015). 'Çepni Surp Sarkis Ermeni Kilisesi Restorasyon Çalışmaları'' isimli Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nde yayınlanan makaleye göre günümüzde bilimsel çalışmalarının yanı sıra toplumsal alanda da öncü bir rol üstlenen üniversiteler, taşıdığı misyon gereği tarihi eserlerin çağdaş koruma kuram ve ilkeleri çerçevesinde korunması, yaşatılması, günümüz ortamında yeniden kullanımının sağlanması yönünde önemli çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Üniversitelerin gerçekleştirdiği çalışmalar, ticari kaygılardan uzak bilimsel duruşu ve kuramsal temele dayalı bir ilişkiler ağı içinde yeniliklere kapı aralayan üretken yaklaşımları ile koruma çalışmalarına katkı sağlayan önemli uygulamalardır. Bu tip çalışmalara bir örnek oluşturan Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Döner Sermaye İşletmeleri kapsamında gerçekleştirilen Çepni Surp Sarkis Ermeni Kilisesi Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon ve Konservasyon çalışmaları bu makalenin konusu olarak belirlenmiştir. Söz konusu makale hem ele aldığı konu, hem de inceleme metodu bakımından bu tür yapılara örnek bir yaklaşımı sergilemektedir.

Dedeoğlu, (2019). 'Yeniden İşlevlendirilen Kilise Yapılarında İç Mekan Müdahalelerine Yönelik Analizler: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Örneği'' isimli çalışmanın Sanat Tarihi Dergisinde yayınlanan bölümünde geçmişte yaşayan ve yaşananlar arasında önemli bir bağ kuran tarihi yapıların varolabilmesi için ya mevcut işlevi ya da yeni işlevi ile kimliğinin ve estetik değerlerinin yok edilmeden geleceğe taşınmasının sağlanması gerektiği aktarılmıştır. Bu anlamda, yapıya sadece işlev verilmesinin yeterli olmayacağı, doğru ve çağdaş bir yaklaşım ile işlevin yapıya adapte edilmesi hem kullanıcı hem de tarihi yapı açısından önem taşımaktadır. Bu noktadan yola çıkarak araştırma çerçevesinde yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların iç mekân

müdahalelerine yönelik teknik, işlevsel ve estetik değerler ortaya konmuştur. Geleceğe taşımak istediğimiz şey sadece bir milletin kendi değerleri olmamalıdır, aynı zamanda içinde barındırdığı diğer toplulukların da kültürünü ve tarihini koruma altına alarak çeşitliliklerin zenginlik olduğu bilinci ortaya konulmalıdır. Bu anlamda ülkemizde bulunan tarihi Sivrihisar Ermeni Kilisesi yeni işlevin gerektirdiği iç mekân müdahaleleriyle teknik, işlevsel ve estetik değerleri açısından analiz edilmesi bakımıyla tez çalışması için önem arz etmektedir.

Demirkan, (2018). ‘İşlev Değiştiren Bir İbadet Yapısının Kent Kimliği Üzerinden Okunması; Giresun Kapusen Kilisesi’ isimli makalede Anadolu kentlerinde dönemsel farklılıklara tanıklık etmiş, cemaat değişikliğine uğramış ya da müze olarak yeniden kullanıma açılmış pek çok kilise yapısı yer aldığı ve Giresun kentinin önemli sembol yapıları arasında yer alan ‘Giresun Kapusen Kilisesi’nin bu örneklerden biri olmasından dolayı incelenmesi aktarılmıştır. Hem işlev değişikliği ile çocuk kütüphanesi olarak kullanılması hem de yüklendiği işlevin sürdürülebilirliğini sağlaması açısından örneklerinden farklılaşmaktadır. Bu nedenle yapılan çalışmada Kapusen Kilisesi ve işlev değişikliği üzerinden Giresun kent kimliğinin dönemsel olarak tartışılmasını amaçlanmıştır. Dönemsel olarak kent kimliği üzerinden tartışılan bir örnek olması yapılan tez çalışmasına farklı bir bakış açısı kazandırmayı sağlamıştır. Demirkan’ın çalışmasına benzer bir şekilde kilise bazında çevresinin korunmasını da ele alan Esmer, (2012). ‘İstanbul’daki Orta Bizans Dönemi Kiliseleri ve Çevrelerinin Korunması İçin Öneriler’ isimli doktora tezi Ortaçağ İstanbul’undan günümüze, mimari üslupları, mekan tasarımları, opus sectile, mozaik, fresk ya da keramoplastik bezeme öğeleriyle, eşsiz birer tarihi belge niteliği taşımakta olan bu üç anıt, dönemlerinin yapım tekniklerinin, estetik değerlerinin, mimari ve sosyal ortamlarının anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Uzun zamandır kapsamlı bir bilimsel araştırmanın konusunu oluşturmayan bu yapılara, önemleri ve çevrelerinin de acil müdahale gerektirmesi dolayısıyla öncelik verilmiştir. Vefa, Çarşamba, Ayvansaray Semtleri’nde bulunan bu önemli anıtlar, uzun süren bakımsızlık ve koruma yönünde tutarlı bir program olmaması sonucu tahribe açıktır. Çalışmada ele alınan üç anıt ve çevreleriyle ilgili ayrıntılı tarihsel araştırma, hassas ölçümler, fotoğraf ve çizimle belgeleme yapılmış ve koruma sorunları irdelenmiş; her anıt ve çevresi için, deprem riskini de göz önüne alan, bakım, onarım, yönetim ve kullanım önerileri geliştirilmiştir. Akşehir Ermeni Kilisesi için de anıtsal bir yapı olarak nasıl incelenmesi gerektiğine dair bilinci oluşturmaya yönüyle önemlidir.

Gündoğdu, Parlak, Ergüder, (2007). (İran Azerbaycanı'nda St. Stephanos Manastır Kilisesi'' ismindeki çalışmada yapının inşası hakkında fikirler öne sürülmektedir. Süslemelerin yapıldığı döneme ait çıkarımlarda bulunulan bir çalışmadır. İsmi Hristiyan dünyasının ilk şehidinden alan kilisenin kalemişleri tasvir edilmiş ve mekansal incelemesi yapılmıştır.

Hançer, (2018). "Gemerek İlçesi Çepni Beldesi'nde Kültürel Bir Miras: Surp Sarkis Ermeni Apostolik Kilisesi'' adında Sanat Tarihi Yıllığı'nda yayınlanan makalede, 1950'li yıllardaki onarımda bir takım müdahaleler dışında, mekânsal bağlamda bir değişiklik yapılmadığından bahsedilmektedir. Son yıllarda kültür bilincinin gelişmesi, Çepnililerin hafızasında canlı kalan Surp Sarkis Kilisesi'nin restore edilerek yeni bir işlev kazandırılmasını gündeme getirmiştir. Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ve Kültürel Miras Koruma Derneği işbirliğiyle restorasyon çalışması yürütülmüştür. Kilise sanat tarihi bağlamında ayrıntılı olarak ilk kez bu çalışmayla bilimsel literatürde yer almaktadır. Literatüre kazandırılan örnek bir çalışma olmuştur. Kültürel miras olarak benzer bir yöntemle incelenen örneklerden biri de Kayaalp, (2016). "Geçmiş ve Şimdi Arasında: Harput'taki Meryem Ana Kilisesi'nin Kültürel ve Fiziksel Biyografisi'' nin Sanat Tarihi Dergisi'ndeki yayınında Harput'taki Meryem Ana kilisesi hem fiziksel yapısıyla hem de etrafında oluşan hikâyeler ve bu hikâyelerin sonradan materyal varlıklara dönüşmüş halleriyle son yıllarda bir edim olarak tanımlanan kültürel miras kavramına oldukça iyi bir örnektir. Bu makalede kiliseye atfedilen değerlerle verilmek istenen mesajlar, kitabelerin bilerek ya da yanlışlıkla farklı yorumlanmasından kaynaklanan yeni okumalar ve yapının kendi fiziksel özellikleri aracılığıyla bu kilisenin bir kültürel ve fiziki biyografisi çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu kilise etrafında oluşmuş somut olmayan kültürel miras öğeleri konu ile alakasız ya da yanlış bulunup göz ardı edilemezken, kilisenin fiziksel bazı özellikleri de yine arkeoloji ve sanat tarihi disiplinleri için önemli sonuçlar doğuracağı için ihmal edilememektedir. Bu makale yeni bir bakış açısıyla farklı bir okuma sunmayı hedeflediği için farklı yaklaşımlara olanak sağlayan önemli bir çalışmadır.

Kejanlı, Akın, Yılmaz, (2007). " Türkiye'de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme'' isimli çalışmaya göre Türkiye'de koruma olayı, gelişmiş ülkelerdeki koruma gelişimini daima geriden takip etmiş; mimari ve kentsel kültür mirasının korunması amacıyla kamu müdahalesini düzenleyen, yönlendiren önemli yasal mevzuatı oluşturmaya çalışmış ve sonuçta da ülke bütününde, bölge, kent ölçeğinde yetki dağılımını sağlayıcı tedbirler alınması aşamasına gelmiştir.

Türkiye’deki politik ve ekonomik değişim dönemleri incelendiğinde çıkarılan temel yasaların bu dönemlerle çakıştığı, son yıllarda ise artık Avrupa’da uygulanan çağdaş koruma düzeyine ulaşmaya başladığı görülmektedir. Bu süreçler içerisinde Türkiye’deki koruma yasalarına ilişkin maddelerle ilgili çıkarımlarda bulunulabilmiştir. Türkiye’de koruma yasaları üzerine yapılan çalışmaya ek olarak; Mesci, Çetinoğlu, (2017). ‘‘Bölgesel Kalkınmada Restorasyon Çalışmalarının Ekonomik Açıdan Etkisi: Van Akdamar Kilisesi Örneği’’ isimli çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi tekniği uygulanmıştır. 2010 yılında restorasyon çalışması tamamlanan Van Akdamar Kilisesinin 2010- 2015 yılları arasında turist sayısındaki değişim ile birlikte bölgedeki ekonomik anlamda gelişmeler incelenmiştir. Van Akdamar Kilisesi restorasyon çalışması tamamlanmasıyla birlikte önemli bir inanç turizmi potansiyeli olduğu sonucuna varılmış ve turist sayısında önemli bir artışın olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, Van Akdamar Kilisesi bölge için önemli bir destinasyon olmasıyla birlikte yapılan restorasyon çalışmasıyla hem turist sayısındaki artış hem de bölgeye ekonomik gelir olarak önemli bir katkı sağlamaktadır. Restorasyon çalışması sonrasında bulunduğu bölge de yöre halkına yeni iş imkanları sağlayarak istihdam artırıcı etkisiyle de olumlu katkıları gözlemlenmiştir. Bahsedilen bu özellikleri yönüyle inanç turizmi açısından olmasa da verilecek işlevle istihdamı ve kültür turizmini artırması bakımından Akşehir’deki kiliseye veri sağlar niteliktedir.

Pekak, (2009). ‘‘ Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler’’ çalışması günümüzde de bir coğrafi bölge olarak tanımlanan Kappadokia bölgesi için Bizans İmparatorluğu döneminde idari bir yönetim bölgesine verilen ad olarak bahsetmektedir. Sınırları yüzyıllar içinde bir çok kez değişmiş olmasına karşın, kabaca günümüzün Nevşehir, Niğde, Aksaray, Kayseri; kısmen Sivas, Kırşehir, Malatya illerini kapsayan coğrafya olarak tanımlanabilir. Bu şehirlerdeki tarihi eserler, Neolitik dönemden itibaren olmak üzere araştırılmış, özellikle Bizans, Selçuklu, Osmanlı dönemlerine ait eserlerin bir kısmı değerlendirilmiştir. Ancak Osmanlı dönemine ait Hristiyan eserleri ihmal edilmiş gibi görünmektedir. Halbuki adı geçen illerde, şehir merkezlerinde, küçük yerleşimlerinde bir çoğu 19. yüzyılda inşa edilmiş Hristiyan dini yapıları bulunmaktadır. Bu yazıda, Kappadokia bölgesinde Osmanlı döneminde inşa edilen Hristiyan dini yapılardan bazıları kısaca tanıtılmış, bugünkü durumları, kullanımları ve koruma/kullanımlarına yönelik gözlem ve öneriler yer almaktadır.

Sedes, (2005). ‘‘Van Akdamar Kilisesi Restorasyon Süreçleri’’ makalesinde anıtsal yapının tarihçesi, mevcut durumu, mimari özellikleri ve restorasyon aşamaları anlatılmıştır. Bu çalışmaların hedefi yine aynı sabır ve özenle, i yüzeylerde yer alan dinsel konulu duvar resimlerinin konservasyonu – konsolidasyonu ve kilise yakın çevresinde bulunan yapı kalıntısının ortaya çıkarılması ve koruyucu önlemlerle dondurulmasıdır. Yapının bir kültür mirası olarak ele alınması açısından örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tapur, (2009). ‘‘Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi’’ isimli çalışmanın Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi’nde yayınlanan bölümünde Konya ilinin kültür ve inanç turizmi potansiyelini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için 2008 yılında kültür ve inanç turizmi açısından değeri olan yerlerde öncelikle alan çalışması ve gözlemler yapılmıştır. Bu alanlarda turizm değeri, turistlerin ilgisi, turizm altyapısı (ulaşım, konaklama vb.) ve turistik tanıtım gibi unsurlar incelenmiştir. Alan araştırmasında turizmle ilgili yerlerde gerekli görüşme ve mülakatlar yapılarak turistik değerlerin fotoğrafları çekilmiştir. Toplanan bilgiler SWOT/GZFT analiz yöntemine göre de değerlendirilmiştir. Bu alıma neticesinde Konya il merkezi ve ilçelerinin kültür ve inanç turizmi açısından önemli bir turizm potansiyelinin olduğu belirlenmiştir. Çalışma neticesinde Konya’nın ilçesi olması durumundan dolayı Akşehir de bu konuya dahil edilebilir niteliktedir.

Tok, (2009). ‘‘Bayındır Ermeni Kilisesi’’ ile ilgili Sanat Tarihi Dergisi’nde yayınlanan kısımda, Bayındır’ın Osmanlı devleti içindeki pek çok kentte olduğu gibi, 19. yüzyıl ortalarından itibaren Müslüman-Rum-Ermeni-Yahudi gibi karışık bir etnik nüfusu barındırdığından bahsedilmektedir. Başbakanlık Devlet Arivlerinde, Bayındır’da yaşayan Ermeni nüfusa hizmet verecek kilisenin inşaatının 15 Kasım 1856 tarihinde inşa keyfinin yapıldığı, 3 ay sonra da 11 ubat 1857 de inşaatın baladığı kayıtlıdır. Bu alıma yayınlarda bulunmayan ve yalnızca küçük bir bölümü günümüze ulamı olan yapının fotoğraflar ve çizimler eşliğinde tanıtılması, orijinal durumu hakkında yorum yapılması ve aęda örnekler içindeki yerinin etüt edilmesini amaçlaması açısından örnektir.

Tu, (2007). Sosyal Bilimler Dergisi’nin 17.sayısında yayınlanan ‘‘XIX. Yüzyılın ve Anadolu’nun Ortasında Akşehir’’ isimindeki makale Akşehir’in Anadolu’nun ortasındaki bir kasaba olarak XIX. yüzyılda Osmanlı siyasi ve sosyal yapısının etkilerini hissettiren bir yerleşim yeri olma durumu anlatılmaktadır. XIX. Yüzyılın ortasında düzenlenen kayıtlara göre Akşehir’de ne kadar hane vardır. Ayrıca

burada hangi mahalleler bulunuyor. Zirai toplumun bir parçası olan Akşehir’de hangi meslekleri vardır. Bu meslekler de tanımlanarak niteliklerine göre tasnifi yapılmıştır. Mevcut iş bölümü hangi boyuttadır. Nasıl bir şehir karakter taşıdığı ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bunları incelemesi açısından Akşehir’in sosyal durumuna ilişkin bilgiler vermektedir.

Ünal, Güleken, (2018). ‘‘ Gaziantep Kendirli Kilisesi ve Latin Okulu Koruma ve Restorasyon Önerisi’’ isimli çalışmada, Gaziantep kentinin fiziki, sosyal yapısı ve tarihsel gelişimi incelenerek ve bu veriler doğrultusunda kilisenin inşa edilmiş ortamını hazırlayan sosyal olgular araştırılmıştır. Kendirli Kilisesi ve Latin Okulu’nun tarihsel gelişim sürecinde konum-çevre ilişkisi incelenmiş, zaman içerisinde ortaya çıkan hasarlar oluşum şekilleri ile birlikte tespit edilerek koruma müdahaleleri geliştirilmiş ve elde edilen veriler doğrultusunda korumanın sürekliliğinin sağlanması için, bulunduğu ortamın ihtiyaç ve potansiyellerini değerlendirecek bir koruma önerisi sunulmuştur. Çevre-konum ilişkisini incelediğinden yapılan tez çalışması için yol gösterici olmuştur.

2. YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAVRAMI VE İBADET YAPILARINA YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER

2.1. Yeniden İşlevlendirme Kavramı

Sözlük anlamı ‘bir varlığı tehlike ve dış etkilere karşı güvence altına almak’ olarak belirlenen koruma kavramı, uygulandığı varlığa ve amacına göre çeşitlilik gösterir (TDK, Türkçe Sözlük). Kavram olarak "koruma " Türkiye'nin gündemine uygun olarak son 25 yılda girmiştir. Tarihin belki bu kadar kesin olarak söylenmesi zor olabilir, ancak kesin olarak söylenebilecek olgu; koruma kavramının anıtsal tarihi yapılar çerçevesinden çıkıp, sivil yapılara ve yapılaşmalara, bu süreç içinde ulaşmış olmasıdır. Bunun sonucunda, koruma kavramı denilince, artık anıtsal tek yapıların değil, kentsel parçaların korunması anlaşılmaktadır (Özbay, 1988). Koruma bilincinin ilk oluşumunda yapının veya nesnenin işlevsel olarak kullanılmaya devam süresini uzatma isteği etkili olmuştur. Ayrıca, İlkçağlardan bu yana, toplumda etkisi ve gücü olan insanların, farklı bakış açılarıyla, kendi çevrelerinden başlayarak, daha çok dinsel öneme sahip yapıtları koruma altına almaya çalıştıkları da görülmektedir. Antik Dönem'de Romalılar sistemli bir şekilde ve koruma amacı ile eski yapıları başka yerlere taşımışlardır (Erder, 1971).

Koruma konusunda restorasyonun bilimsel yöntem ve belirli ilkelere bağlı olarak gerçekleştirilmeye başlanması 19. yüzyıla dayanmaktadır. 19. yüzyılda, “tarihi çevre nasıl korunmalı, koruma amaçlı müdahale nasıl olmalı?” soruları, koruma gündeminin başlarında yer almıştır. Farklı ülkelerde yapılan restorasyon uygulamaları ile öne çıkan seçkin mimarlar, bu dönemdeki tartışmalara ve bu konuda giderek benimsenen ilkelere yön vermiş oldular. Bu yıllarda gerçekleştirdiği restorasyon çalışmaları korumacılık tarihinde ilk önemli adımlar, Fransa’da Viollet-le-Duc’ün (1814-1879) “üslup birliği” düşüncesi olarak anılmaktadır. Mimarlığın Akılcı Ansiklopedisi adındaki 10 ciltlik eserinde Viollet-le-Duc, ilk kez “restorasyon” kelimesini kullanmıştır. Bu eserinde, restoratör mimarın tarihi yapıyı yeniden yorumlayarak, gerektiğinde yapının daha önce hiç sahip olmadığı bir form oluşturarak yeni bir bütünlük kazandırması gerektiğini savunuyordu. Ele aldığı eserlerden “mükemmel bir orta çağ yapısı” yaratma çabasıyla gerçekleştirdiği “restorasyonlar”ı, tarihsel gerçeklerle yaratıcı tadilatı harmanlayan bir özellik taşıyordu. Paris’teki Notre Dame Kilisesi restorasyonu, en tanınmış çalışmalarının başında gelmektedir. Yapıyı

temizlemekle kalmayıp “güncellemek”ten çekinmemiş, üçüncü bir kule ve grotesk heykelcikler eklemekte sakınca görmemiştir (Çekül, 2010).

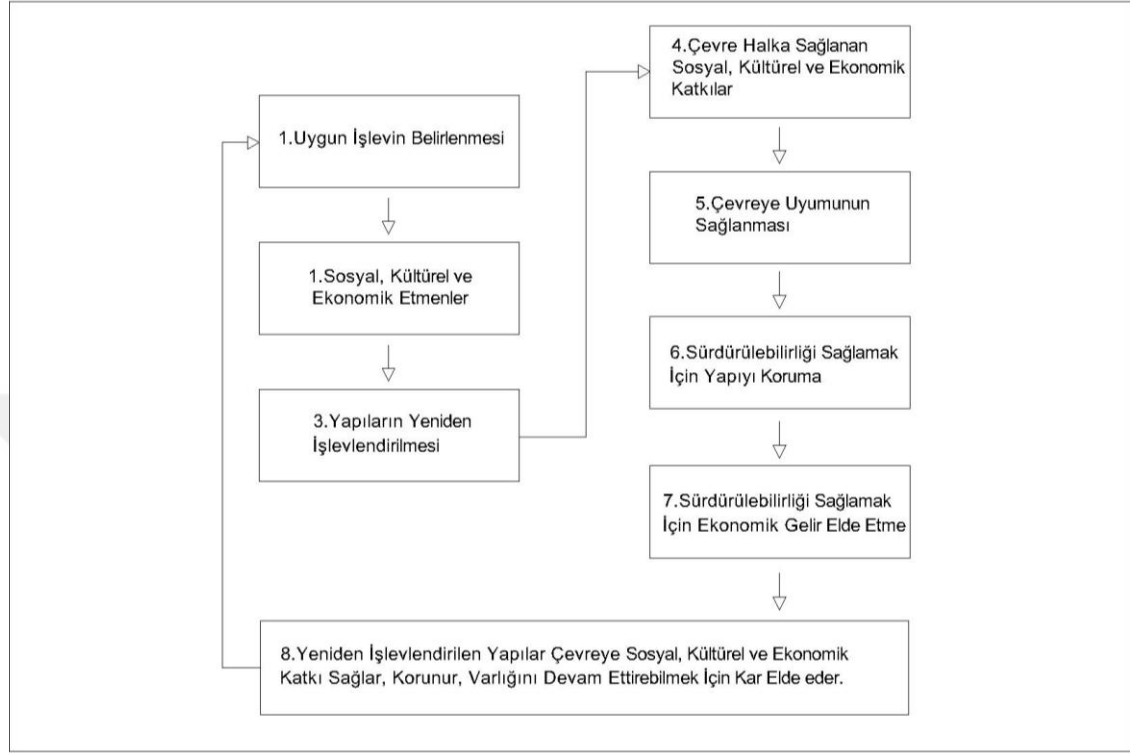
Yapıya çeşitli tarihsel dönemlerde eklenmiş olan katmanları temizleyip, ona yeni bir biçim kazandırması yaklaşımı , Viollet-le-Duc’e , tarihe ve yapıya saygısızlığı olarak nitelendirilmiş ve eleştirilene neden olmuştur. Bu konuda en şiddetli tepki John Ruskin ve William Morris gibi İngiltere’de romantik görüşün öncülerinden gelmiştir. Yapının bakımının yapılarak kendi haline bırakılmasının, köklü müdahalelerle sahte bir kopyaya dönüştürülmesi yerine en iyi koruma yolu olduğunu savunuyordu. Bu tip yaklaşımlarda Morris, binaların belge niteliğini yok eden kişisel kararların olduğu üzerine dikkat çekmiştir (Çekül, 2010). Tarihi yapıların işlevlerini sürdürememelerinin nedenleri yapıların özgün işlevlerini kaybetmeleri ve yapıların işlevsel olarak eskimeleri olarak özetlenir (Altınoluk, 1998).

İşlev değişikliği tarihi yapıların çevresel faktörler, ekonomik nedenler, sosyo-kültürel değişimler gibi farklı nedenlerle devam ettirilemeyen özgün işlevlerinin yerine mimari, estetik, sosyal ve kültürel değerlerini koruyarak, yeni kullanıcı gereksinimlerine cevap verecek şekilde , mekânsal gereklilikleri yerine getirecek müdahaleleri de içeren yeni kullanım olanaklarının oluşturulmasıdır. Yeniden işlevlendirme, tarihi yapıların ve alanların gelecek nesillere aktarılması, fiziksel ve kültürel sürekliliğin sağlanması, yapı ve alanların yeniden değerlendirilerek ekonomik ve kültürel ortama katkısının sağlanması, mevcut çevre görünümünün güzelleştirilerek kentin ihtiyaçlarını karşılaması adına gerekli bir uygulama olarak nitelendirilir (Gazi ve Boduroğlu, 2015).

Yeniden işlevlendirme konusunda anıtsal yapılarda önerilecek tasarım binanın mevcut değerine saygı duymayı hedeflemelidir. Bu saygı çerçevesinde eski-yeni uyumu yakalanmalı, estetik değeri de korunmalıdır. Yapılacak müdahaleler geçmişle modern birleştiren bir üslupla olmalıdır. Anıtsal yapılar kullanıma devam ettirilirken günümüz ihtiyaçlarına da uyarlanabilmelidir. Bu şekilde verilecek işlevle günlük yaşama adaptasyonu sağlanırken, yapının ihtiyacı olan bakımları da rutin olarak yapılmış olacaktır. Yeniden işlevlendirilerek kültürel dokuları korunan yapıların sahip olduğu kültürel değerler, o yapının tercih edilmesinde muhakkak büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bu kültürel değerler aynı zamanda o yapının kültürel çekiciliğini de oluşturmaktadır. Çekicilik, tercih ve isteklerin istenilen şey üzerindeki yoğunlaşma derecesidir (Kutvan ve Kutvan, 2013). Bu düşünceye koşturarak bir tarihi yapının tercih edilmesinin temelini kültürel çekicilikler oluşturulmakta ve böylelikle kültür

turizminin de gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Schweitzer 1999, Kutvan ve Kutvan 2013).

Tablo 2. 1. Yeniden işlevlendirme süreci (Gazi ve Boduroğlu, 2015)

Yeniden işlevlendirme kavramı ile beraber yapıların mevcut işlev potansiyellerinin değerlendirilmesinin kolaylaştığı görülmektedir. Yapılara uygulanan yeni işlev verme yöntemi ile;

-Süreç odaklı uygulama yöntemi olduğu için yapıların ömrü uzamakta ve kentsel anlamda sürdürülebilir olmaktadır.

-Atıl durumda kalan tarihi değer taşıyan binalar eski değerine kavuşmaktadır.

-Baştan sona yeniden yapılacak bir binaya göre maliyet açısından ekonomiye katkı sağlanmaktadır.

-Yapısal ve çevresel olarak yeni işlevin getireceği ekonomik ve kültürel canlanma ile kent kimliğine kazandırılmış olmaktadır.

-İşlevsel ömrünü tamamlayan mekanlar için etkin bir koruma sağlanmaktadır.

-Bütüncül bakış açısı ile ele alındığından yapıların kimliğini meydana getiren tarihi süreçler göz ardı edilmemiş olacaktır.

2.2. İbadet Yapılarının Yeniden Kullanımlarına Yönelik Değerlendirmeler

İbadet yapılarının genel olarak yeniden işlevlendirilmelerinde yüklenmiş oldukları dini anlamlardan dolayı zorluklar bulunmaktadır. Kutsal bir mekan olarak algılanan bir yapının yeni bir fonksiyon verilerek sahip olduğu kutsallığın zarar görmesi veya sahip olduğu değerleri kaybetmesi ibadet yapılarının yeni bir fonksiyon ile kullanımlarının önündeki en büyük engellerden birisidir.

McBrien (2006), kutsal metinlerde Kiliseyi ifade etmek için pek çok defa Ekklesia kelimesi kullanıldığını gözlemlendiğini nakletmektedir. Bu anlamda, Kilise (Ekklesia) kelimesinin genellikle Hristiyanlık tarihinde İsa'ya inananlar topluluğunu ifade etmek amacıyla kullanıldığını yazar açıklamaktadır. Yazar McBrien (2006), kilise kavramının anlaşılabilmesi için Kutsal Metinlerde (Eski ve Yeni Ahit) Kilise kelimesinin geçtiği pasajlara bakmayı gerekli görmektedir. Bu sebeple, özellikle Yeni Ahit'te kullanılan "church" (ecclesia) ve "assembly" kelimelerinin dikkate alınması gerektiğini belirtilmektedir. Ekklesia (Latince: ecclesia) Yunanca bir kelime olmakla beraber, tamamıyla sivil haklar toplantısı (halk meclisi) anlamına gelmektedir. Ekklesia kelimesi, bu şekilde kullanıldığında dini bir anlam içermediği açıkça görülebilecektir. Ekklesia kelimesinin, Eski Ahit'in Yunanca'ya tercüme edilmesiyle İbranice bir kelime olan "kahal" ya da kök itibarıyla farklı olmakla beraber aynı anlamda olduğu kabul edilen " 'edah" kelimesinin Yunanca'ya uyarlanmasıyla kutsal metinlerde kendisine yer bulduğu bir gerçektir (McBrien, 2006). İbranice metinlerde "kahal" ya da " 'edah" kelimesi, Tanrı tarafından çağırılmış ve oluşturulmuş İsrailoğullarının dinî toplantı veya meclislerini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır (Schillebeeckx, 1990). Bu bakış açısı ile dini bir topluluğun simgesel anlamlar yüklenmiş ibadet mekanı için seçilmesi gereken fonksiyonların tarihsel ve spiritüel nedenlerden dolayı daha dikkatli karar verme sürecinin olması gerektiği söylenebilir.

Mimari anıtlara gelir getirmesi beklenen birer araç olarak bakmak yerine, bu yapılara değerlendirilmeleri, kullanılmaları, yaşatılmaları ve gelecek kuşaklara aktarılmaları gereken birer kültür ürünü olarak bakılabilir. Varolan mimari eserleri değişen ihtiyaç ve isteklere göre kullanmak, tarihsel ve kültürel mirasa sahip çıkmak dünya mimarlığının başlıca konuları arasında yer almaktadır. Anıtlara özgün işlevlerinden farklı yeni bir işlev verilmesi, antik çağlardan beri yapılan bir uygulamadır (Eroğlu ve Yaldız, 2006).

Yeniden işlevlendirme kavramı yeniden değerlendirmenin de ötesinde özellikle tescilli yapılar için yapıyı tekrar hayata döndüren bir dönüşüm sürecidir. Burada tekrar hayata döndürülen sadece yapı gibi görünse de toplumun bir gereksinmesinin karşılanmasının ötesinde, toplumun kendi geçmişiyle tekrar interaktif bir etkileşim kurma şansı yakalaması konunun diğer çarpıcı bir boyutudur. Bu durum ise yeniden işlevlendirme kavramının “Kamusal Bellek” kavramıyla kurduğu ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır (Selçuk, 2006).

Yapısal ömrünü tamamlamayan Akşehir Ermeni Kilisesi restore edilip yeniden işlevlendirildikten sonra hem ekonomik hem de sosyal açıdan kentsel ölçekte de getirilere yol açacaktır. Gelecek ziyaretçiler gördükleri yapıyı sadece bakmak için değil; hakkındaki efsanelerini dinlemek, döneminin kültürlerini algılayabilmek, mekanı hissedebilmek isterler. Kilise yapısı da bu amaca hizmet eden en önemli araçlardan biri olabilecektir. Tarihi yapılar karakter ve yapısal olarak eldeki verilerin en net şekilde aktarılabilceği mimari mekanlardandır.

2.3. Dünyadan Örnekler

İşlevsel ömrünü tamamlamış, yapısal olarak kısmen veya büyük ölçüde devamlılığı olan seçilen örneklerde yaşamsal olarak farklılıklar bulunmaktadır. Bu yaşamsal farklılıklar ve kentsel ölçekteki konumları adapte edilebilirlik bağlamında yeni işlevlere yönlendirilmesini sağlamıştır. Bu anlamda ibadet yapısı olarak kullanıcısı bulunma ihtimali yüksek olan dünya örnekleri bile yapıldığı döneme nazaran şu anki kullanıcılarına uygun işlevlere evrilmiştir. Seçilen örnekler üzerinden bu durumu anlatmak daha da kolaylaşmaktadır.

Cemaatini koruyan özellikle Avrupa ülkelerindeki kiliseler koruma aşamasından sonra işlevsel sürdürülebilirlik bakımından da korunmuştur. Fakat bulunduğu konum ve geçirdiği tahribatlar neticesinde ibadethane işlevine uygun bulunmayan kiliselere ise yeniden işlevlendirme ölçütleri ile yaklaşmıştır. Akustik anlamda mekanın biçimlenişine ve ses iletimine uygun olan konser salonu gibi görsel ve işitsel alana hizmet eden işlevlerin daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Yine aynı şekilde sergi salonu olarak kullanılan örnekleri de görebilmekteyiz.

Dünyadaki kilise örneklerine işlev değişikliği kapsamında bakıldığında yaygın dini görüş olan Hristiyanlığın etkisiyle genel anlamda işlevini devam ettirdikleri görülmektedir. İşlevini kaybederek bozulma sürecine giren yapılar ise ülke ekonomisine

katkı sağlamaları açısından kültür-sanat etkinliklerine hizmet edecek mekanlar olarak düzenlenmiştir. Bunun yanında Hollanda ve ABD gibi bazı ülkelerde kiliselerin dini öge barındıran kapı, pencere gibi elemanları yenilendikten sonra konut olarak da kullanılabilmiştir. İç mekan düzenini bozmamak adına verilecek fonksiyona uygun şekilde kamusal odak noktaları olarak naos bölümleri düşünülmüştür. Sütunlar, basamaklar, merdivenler gibi iç mekan öğelerinde işlevin mekana yansması olarak kaplama ya da malzeme değişikliği gibi müdahalelere gidildiği görülmektedir. Aynı şekilde işleve uygun olarak yapılan aydınlatma ve ses sistemlerinin de yapıya zarar vermeden gerçekleştirilmeye çalışıldığı bilinmektedir.

Kentler ve cemaatleri için sembolik bir anlam taşıyan kilise yapılarına hatıralarına saygı duyacak şekilde ibadet işlevini devam ettirmesi yönünde bakışın hakim olduğu görülse de ekonomik boyutları düşünüldüğünde atıl durumda kalacaklar için ise işlev değişikliği kaçınılmaz olmuştur.

2.3.1. Chiesa di San Vidal Kilisesi, Venedik/İTALYA

İtalya'daki 11.yy Katolik Roma kiliselerindendir. Dog Vitale Falier altında 1084'te kurulmuş ve koruyucu azizine adanmıştır. İlk kez XII.yy da mevcut primidal çan kulesiyle ve XV.yy da Gotik formu ile yeniden inşa edilmiştir. XVII.yy sonlarında Francesco Morosi'nin mirasçıları Morea'yı fetheden Doge için kilise içinde bir anıt mezar inşa etmek istemişlerdir. Fakat analaşmazlıklar nedeniyle bu durum gerçekleştirilememiştir. Mimar Antonio Gaspari, Morosini için yeniden yapılanmayı içeren bir proje hazırlamıştır. Bu projeye göre tek bir kültürel amaca hizmet edecektir. 1696 ile 1700 yılları arasında iç yapılanma yeniden tamamlanmıştır. Daha sonra da Mimar Andrea Tirali tarafından cephede değişikliklere gidilmiştir (URL-1).

Ana yapı 11.yy adayanırken, cephesi Antonio Gaspari tarafından 17.yy dan kalma bir yeniden yapılanmanın sonucudur (URL-2). 1105'te büyük şehir yangınında kilisenin yıkıldığı bilinmektedir. 1902 ve 2000'de de ek restorasyon çalışmaları yapılan Katolik Roma kilisesidir (URL-3).

Klasik müzik konserlerinin verildiği bir salon olarak kullanılmaktadır. Akşam saatlerinde verilen konser dışında yapı, ziyaretçi kabul etmektedir. Yeni işleviyle birlikte mekân, herhangi bir bölünmeye uğramamıştır. Bu yapıda işlevin, mekâna göre şekillendiği söylenebilir. Yeni işlevin mekân gereksinimlerine bakıldığında, kilisenin apsis bölümünde orkestra yer almaktadır. Naos bölümü ise izleyicilere ayrılmıştır.

Kilisenin giriş bölümü olan narteks kısmında ise bilet ve CD satış standı bulunmaktadır. Yapı teknik açıdan bakıldığında kullanıcı konforunu sağlamak açısından düşünülmüş detaylar içermektedir. Yapının ısıtma ve soğutma sistemi, iç mekâna yerleştirilen klimalarla sağlanmaktadır. Konser işlevi için gereken ses sistemi, yapıya zarar vermeden iç mekânda belli bölgelere yerleştirilmiştir. Ayrıca yapıda doğru akustik sağlanması açısından kolonların, kumaş kaplandığı gözlenmiştir. Kullanılan mobilyalarda seçilen malzemenin kumaş olması, kullanıcılara konser süresi boyunca konforlu bir oturum sağlamaktadır. Aynı zamanda seçilen renk ve modelin, kilise atmosferine uyum sağladığı görülmektedir (Dedeoğlu, 2012).

Resim 2. 1. Ana giriş kapısı (E,Fakıbaşa arşivi,2012)

Resim 2. 2. Konser Salonu(E.Fakıbaşa arşivi, 2012)

Resim 2. 3. Sahne olarak kullanılan bema bölümündeki konser donatıları ve atlar (E.Fakıbaşa arşivi ,2012)

2.3.2. Saint Paraskeva Kilisesi, Nessebar/BULGARİSTAN

13.yy inşa edilen kilise Ortaçağ Bulgaristan'ın mimari niteliklerini yansıtmaktadır. Dekoratif elemanlarla zengin bir şekilde süslenmiş bu tür kiliseler için cephe kompozisyonlarının –sırlı seramik daireler ve küçük tuğlalar- olağanüstü bir şekilde ortaya koyulduğu görülmektedir. Ayrıca söz konusu kilisenin Batı Gotik'in gelişmesi sırasında Doğu Ortodoks sakral mimarisinin genel gelişimi için değerli bir tarihsel kanıt olduğu belirtilmektedir.

“Saint Paraskeva Kilisesi'nin Korunması, Restorasyonu ve Sosyalleşmesi” projesi Bulgaristan ICOMOS Ulusal Komitesi tarafından yerel yönetim ve yerel müze ile düzenlenen mimari bir yarışmanın sonucu olarak yapılmıştır.

Kilisenin çevresindeki sokak seviyesinin kademeli olarak değişmesi, yüksekliğinin önemli bir kısmının kaybı, zayıf girintili hacmi ile birlikte kiliseden daha sonraki dönemde inşa edildiğine kanıt olmaktadır. Çağdaş müdahale, binanın kentsel kompozisyondaki kilit rolünü ve kent silüetindeki etkisini de bir referans noktası olarak restore edilmesine imkan sağlamıştır. Ayrıca kilisenin kullanım programı, şehir için işlevsel önemini yeniden kazanmasına yardımcı olmuştur.

Kilise binası her zaman kamusal bir odak noktası, kültür ve bilgi yorumlayıcısı olmuştur. Yeni işlev, tarihsel olarak belirlenen yerinde kent için bu önemli rolü devam ettirmektedir. Projenin ana konsepti, kilisenin kentin tarihi gelişimi, kültürü ve kültürü ile ilgili çeşitli işlevler, sergiler, konserler, 3D projeksiyonlar, çizgi filmler, belgeseller,

sanat filmleri ile kültürel-bilgilendirici bir merkez olma olasılığını yaratmaktadır (URL-4).

Resim 2. 4. Saint Paraskeva Kilisesi iç mekan görünüşü (URL-4)

Resim 2. 5. Saint Paraskeva Kilisesi dış görünüş (URL-4)

2.3.3. Bethel Missionary Baptist Kilisesi, Houston/ABD

Tarihi Feedmen's Kasabası yakınındaki bir kilisedir. 1890'larda serbest bırakılan Afro-Amerikan köleler tarafından kurulmuş olup Ulusal Tarihi Yerler Sicili'nde listededir (Swann, 2018). 1900 yılında bir fırtına sonucu yıkılmıştır. Yeniden inşası bugünkü görülen tuğla duvarlı halidir. 1997 yılına kadar kilise ayinleri yapılmaya devam edilmiştir (URL-5). 2005 yılındaki Houston şehir yangınında sadece iç beton

zemin, beton destek kolonları ve dört duvarı ayakta kalmıştır. 2009 yılında proje aşamasına geçilmiştir. Proje detaylarına bakıldığında kilise sıralarını andıran oturma bankları, kilise tarihini vurgulayan vitray panelleri barındırmaktadır (Swann, 2018). Yeniden kullanım ile beraber hem bir şehir parkı hem de anıtsal bir sergi özelliği göstermektedir.

Çelik ve renkli polikarbon paneller orijinal vitray pencereleri hatırlatırken, yeni çelik kafes kirişler yukarıya yükselmekte ve duvarı desteklemektedirler. Yoğun kentsel bir mahalle olan yapılı çevresinde hoş bir nefes alma mekanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Jdvan, 2017).

Resim 2. 6. Bethel Missionary Baptist Kilisesi koruma öncesi durumu (URL-6, 2005)

Resim 2. 7. Kilise uygulama aşamasındaki görünümü (URL-6 ,2009)

Resim 2. 8. Kilise onarımı sonrası Bethel Kentsel Parkı görünümü (URL-6, 2009)

2.3.4. Christus Kilisesi, Hannover/ALMANYA

Almanya'nın Hannover kentindeki 1864 yılı Neo-Gotik yapılı bir kilisedir. Mimar Conrad Wilhelm Hose tarafından 1980'lerde rehabilite edilmiştir. Fakat bu onarım sırasında iç mekan ihmal edilmiş, duvarları rutubetten renk değiştirmiş, kaldırımları hasar görmüştür. 2011'de yerel yetkililer tarafından yakınındaki lisenin provalarını gerçekleştireceği bir koro alanı fikri ortaya atılmıştır. Bu fikir üzerine kilise olarak kullanılmak üzere simgesel yapının yenilenmesi ve beş prova odasını içerecek bir koro merkezi olarak yeniden tasarlanması gerekmiştir. Uyarlanabilir yeniden kullanım çalışmasıyla mimarlar prova odasını meşe tribünlerle doldurmuşlardır. Akustik için ise yivli ve eğimli meşe paneller eklemişlerdir. Konser salonları için ek çıkışları zorunlu kılan belediye bina yönetmeliğinden dolayı 1950'de kapatılan kuzey ve güney girişleri yeniden açılmıştır. İç mekan boyanırken yapısal tuğla elemanlar açıkta bırakılmıştır. Trafik gürültüsüne karşı tampon oluşturmak amacıyla ve ısı yalıtımı için vitray pencere içleri çift camla kaplanmıştır (Pepnchinski, 2017).

Resim 2. 9. Christus Kilisesi dış görünüş (URL-7)

Resim 2. 10. Christus Kilisesi iç mekan (URL-7)

2.3.5. Ebenezer Metodist Kilisesi, Durham/İNGİLTERE

1872 İlkel Metodist Şapeli, hızla büyüyen sanayi nüfusu için inşa edilmiştir. Rosedale East madeninin yakınındadır. Bölgede madencilik azalmasına rağmen, 1932'de birleştikten sonra Ebenezer Metodist Kilisesi olarak kullanımda kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra satılarak konaklama için kullanılan Protestan metodist kilisesidir (URL-8). Bu kiliseyi özel bir konut haline getirmek için çalışmalar 2013 yılında başlamış ve bugün AirBnB kiralama Chapel on the Hill olarak bilinmektedir. Yakınlarında Yukarı Teesdale Ulusal Doğa Koruma Alanı, UNESCO biyosfer rezervi ve doğal Alçak ve Yüksek Kuvvetli Şelaleler bulunmaktadır (URL-9). On dokuzuncu yüzyıl binasının orijinal pencereleri, yedi konuk için geniş ve lüks, mutfaklı bir tatil evi yaratmak üzere vadilerin dramatik manzaralarını çerçeveleyerek yeniden açılmıştır. İsviçreli ödüllü mimarlar Evolution Design tarafından

rekonstrüksiyonu tamamlanmıştır. Mevcut bina bakımsız durumda olduğundan ve uzun yıllar boş olduğundan, yeniden yapılanma projesinin amacı, bu eşsiz mülkü hayata döndürmek ve ziyaretçilerine güzel bir ortam sağlarken tarihi ve yerel mimariyi takdir etmelerini sağlamak olmuştur. Mülk, terk edilmiş olması ve bakımının yapılmaması nedeniyle önemli miktarda su girişine devam etmiştir. Bulunduğu konumu, kuvvetli rüzgarlar ve şiddetli yağmur nedeniyle, iç kaplamaların çoğu ağır hasar görmüş, ayrıca ana çatı kötü bir şekilde bozulmuş ve çatı kirişlerinin değiştirilmesi gerekmiştir. Herhangi bir plan veya tasarım taslağı hazırlanmadan önce, ilk görevler, daha fazla su hasarını önlemek için hasarlı çatı ve pencere ve kapıların ön onarımlarını yapmak olmuştur. Bu tamamlandıktan sonra proje ekibi, Şapel'in büyüklüğüne ve konumuna en iyi uyan tesislerin türünü ve miktarını belirlemek için mevcut alanı değerlendirmişlerdir. Herhangi bir iletişim olmadan uzak bir yerde bulunma, hizmetlerin kurulması ve kanalizasyon arıtma, bu eski Şapeli hayata döndürmek ve bu tarihi binanın bir tatil konaklamasına dönüştürülmesine izin vermek için ilk görevlerdendir (URL-10). İlk özet, zemin katta üç misafir yatak odası, banyo, mutfak / yemek alanı ve bir oturma odası sağlamaktı. Ancak, kısa süre sonra alanı azaltacağı netleşti, bu nedenle bir asma kat önerilmiştir. Tasarımcı Paul King, *“Şapelin ana unsurlarından biri, güzel manzaraları zarif bir şekilde çerçeveleyen ve mekanın ışıkla dolmasına izin veren Gotik tarzı kemerli pencerelerdir. Asma katın düşünülebilmesi için yeni tavan hattının pencerelerin hiçbirini engellememesini sağlamalıydık”* diyor (URL-10).

Resim 2. 11.-2.12. Ebenezer Metodist Kilisesi yeni işlev öncesi ve sonrası cephe karşılaştırılması (URL-10)

Resim 2. 13.-2.14. Ebenezer Metodist Kilisesi yeni işlev öncesi ve sonrası iç mekan karşılaştırılması (URL-10)

2.3.6. St. Stephanos Manastır Kilisesi, Culfa/İRAN

Hristiyanlığın ilk şehidi olan Aziz Stephanos'un anısına yaptırıldığına inanılan St. Stephanos Kilisesi, bulunduğu konum itibari ile günümüze nispeten sağlam şekilde ulaşabilmiştir. Hristiyanlar için de gözde bir ziyaret ve ibadet yeri konumundadır. Ayakta kalmasını sağlayıcı unsurlardan en önemlisi şehir merkezine uzakta oluşu, diğeri de üzerinde yer aldığı eğimli arazinin kısmen düzlem haline getirilerek, etrafının takviye kuleleri ve sur duvarlarıyla çevrilmiş olmasındandır. Bazılarına göre yapının Hristiyanlığın ilk yıllarından kalma olduğu ileri sürülürse de bugünkü durumda en erken XI.-XII. yüzyıllardan kaldığı söylenebilir (Gündoğdu, Parlak, Ergüder, 2009).

Kilisenin mimari üslubu, Ermenice olarak anılan Urartan, Part, Yunan ve Roma üsluplarının bir karışımıdır (URL-11).

Kilisenin 1655 yılındaki yenilenmesinden sonra, 1691 yılında ve XVIII. yüzyılın başlarında da birer restorasyon geçirdiği, üzerinde bulunan kitabelerden anlaşılmaktadır. Böylece cephedeki farklı taş ve derz izlerinin de bu restorasyonlarda ortaya çıktığı tahmin edilebilmektedir. Ayrıca bu cephenin 1704 yılında bir kez daha elden geçirildiği kitabelerde kayıtlıdır. Kilisenin güney duvarına bitişik olan Çan Kulesi 1720 yılında yaptırılmış iken, 1854 ve 1879'da iki kez restore edilmiş olup günümüzde de buranın restorasyonu 2009 yılında devam ettirilmiştir. 1854'teki restorasyonu Naye ul Sultaneh yaptırmıştır. 2009 temmuz ayında, yan birimlerin restorasyonu tamamlanmış iken Çan Kulesi'inde ve kilisenin iç kesiminde restorasyon faaliyeti sürdürülmektedir (Thierry, 2009).

20.yy da da restorasyon geçirdiği bilinen manastırın bir bölümü şimdilerde sergi salonu olarak kullanılmaktadır. 2008 yılından beri ise İran'daki diğer Ermeni manastırları ile birlikte UNESCO Dünya Mirası Listesinde dir.

Resim 2. 125. St. Stephanos Manastır Kilisesi dış mekan görünüşü (URL-7)

Resim 2. 16. St. Stephanos manastır Kilisesi sergi mekanı (URL-7)

2.3.7. Aziz Saviour (St. Spas) Kilisesi, Priştine/KOSOVA

Priştine’de bulunan bir Sırp Ortodoks kilisesidir. 1990’lı yıllarda inşasına başlanan kilise üslubu en erken dönemlerde bilinen merkezi planlı biçimdir. Savaşlar sırasında çeşitli şekillerde tahribata uğrayan kilise için müze, kütüphane gibi çeşitli işlevler düşünülmüştür.

Kilisenin kabuğu ve çekirdek yapısı, bir üniversite kampüsünün mülkiyet parametreleri içinde Kosova savaşı sırasında Sırp işgalci ordusu tarafından inşa edilmiştir. Binanın mevcut durumunun yeniden işlevlendirme kararı için Priştine'deki Kosovalı toplumu temsil eden yirmi vatandaşın da dahil olduğu bir anket gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu, barışı, kültürü ve toplumu desteklemek için kilise yapısını yıkmak yerine yeniden kullanma fikrini desteklemiştir. Bu nedenle, kütüphane, konferans alanları ve bir açık hava tiyatrosu ve galeri de dahil olmak üzere, kilisenin iç ve dış mekânları için araştırmacı tarafından bir tasarım önerilmiştir. Tasarım, dini yapılar için literatür kılavuzlarına dayanan stratejik bir uygulanabilir yeniden kullanım yaklaşımını benimsemiştir. Tasarımın mevcut yapıyı kent toplumu ile üniversite kampüsü arasında bir bağlantı noktası oluşturması amaçlanıyor. Ayrıca, tasarımdan farklı görüşleri olan kentten uzmanlar ve vatandaşlar ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir; cevaplar düşünsel olarak yüksek bir kabul edilebilirlik göstermektedir (Ahmeti, 2018).

Resim 2. 137. Aziz Savior Kilisesi dış görünüş (Ahmeti, 2018)

Resim 2. 148. Kilisenin üniversite kampüsü içerisindeki yeri (Ahmeti, 2018)

Resim 2. 159. Eklenicecek asma kata ilişkin görsel çalışma (Ahmeti, 2018)

2.4. Türkiyeden Örnekler

Türkiye’de ise tarihi yapılarda yeniden işlevlendirmenin ilk olarak Tanzimat Dönemi sonrasında İstanbul’da uygulandığı, 1924 yılında Topkapı Sarayının müze olarak halkın hizmetine açıldığı görülmektedir (Uğursal, 2011). Topkapı Sarayı avlusunda bulunan Aya İrini Kilisesi 1846 yılında önemli eserlerin sergilendiği bir müze olarak kullanılmış, 1869 yılında Müze-i Hümayun (İmparatorluk Müzesi) adını almıştır (Aydın ve Şahin, 2018). Kilise olarak 537 yılında inşa edilen, İstanbul’un fethinden sonra camiye dönüştürülen, 1935 yılından bu yana müze olarak kullanılan Ayasofya Kilisesi ülkemizde camiye dönüştürülen kiliseler arasında en önemli örneklerden biridir (Yüceer, 2016).

Anadolu’ya kiliselerin yeniden işlevlendirilmesine yönelik bakıldığında; 1 Mayıs 1923’ten sonra mübadele sonrası cemaati kalmadığı için Rum Ortodoks kiliselerinin işlevini yerine getiremediği görülmektedir. Kiliselerin planları, cephe şekillenmeleri ve malzemeleri gibi somut özellikleri yanında kent belleğindeki izleri de

soyut değerleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de yeniden işlevlendirilen 19.yy’a tarihlenen Mersin-Tarsus Aziz Paulus Kilisesi, St. Paul Anıt Müzesi olarak 2011’de; Balıkesir-Ayvalık Taksıyarhis Anıt Müzesi 2013’te ziyaretçi kabul etmeye başladığı bilinmektedir.

Aynı şekilde Giresun’daki Gogora Kilisesi’nin, 1923’e kadar özgün işlevini koruyabildiği bilinen durumlardandır. Fakat 1923-1948 arası kaderine terk edilmiş, 1948-1967 arası cezaevi, 1967-1982 arası ise yine atıl durumda bırakıldığı görülmektedir. Daha sonra Kültür Bakanlığı tarafından restore edilip müze olarak kullanıma açıldığı bilinmektedir.

Türkiye’deki örneklerin çoğuna bakıldığında İstanbul, Kayseri, Konya gibi birçok şehirde cemaatini kaybeden kiliselerin genel olarak ibadet işlevini etnik bir bakış açısıyla devam ettirdiği görülmektedir. Yeni işleve adapte edilebilirlik bağlamında kiliseden camiye çevrildiğinde mekanın getirisinin ve mekan ruhuna sadık kalınma durumunun olanak sağlayacağı düşünülmüştür. Camiye çevrilen kiliselerin çevresel olarak da cemaat kullanımına uygun olarak kentsel düzenlemelerinin yapılması sağlanmıştır. Verilecek işlev kentlerin ihtiyacına göre belirlenirken mimari anlamda plan şemaları ve cephe düzenlerini korumaya yönelik girişimlerde bulunulmuştur.

2.4.1. Giresun Kapusen Kilisesi, GİRESUN

Giresun’da müslümanlar Hacı Hüseyin Camii; rumlar Gogora Kilisesi ve Rum Mektebi odaklı yerlerde (Gültekin, 2015) Ermeniler ise ‘Ermeni Mahallesi’ olarak tanımlanan mahallelerde yaşamaktadır (Balcı, 2012). Bu eksenle Tarihçi Fallmerayer’in ‘kilise zengini’ bir kent olarak tanımladığı Giresun’da (Emecen,1998) Fransisken Kapusen Rahipleri tarafından 19.yüzyılın başlarında inşa edilen Kapusen Kilisesi Rum nüfusun yoğunlukta olduğu Çınarlar Mahallesi’nde inşa edilmiştir. Kentin ana ulaşım aksı ‘Fevzi Paşa Caddesi’ üzerinde yer alan yapı dönemin sosyal yapısını ve mimari eğilimlerini yansıtmaktadır. 8 Ekim 1910 tarihinde, Giresun’da ikamet eden Kapusen rahipleri adına sınırları tapu senetlerinde gösterilen arsalar üzerinde ölçüleri tespit edilmiş olan ‘bir çan kulesi’, ‘bir kilise’ ve ‘bir manastır’ inşa edilmesine izin verilmesi amacıyla Hariciye Nezaretine başvuruda bulunulmuştur (Bostan, 1997).

Gerek mimari düzeni gerekse cephesindeki detaylarla bölgedeki Ortodoks kiliselerinden oldukça farklı bir mimari kimliğe sahip Kapusen Kilisesi özgün değerini

günümüze kadar korumayı başarabilmiştir (İltar, 2014). Yapının bulunduğu Çınarlar Mahallesi, Fevzi Çakmak Caddesi üzerinde önceden Kız Eğitim Enstitüsü olarak kullanılan Öğretmenevi, 1980’li yılların sonunda hizmete açılan Çocuk Esirgeme Kurumu, Rum Erkek Okulu’ndan Ticaret Lisesi’ne dönüştürülen yapılar bulunmaktadır. Birbirine oldukça yakın konumlanan bu yapılar hem kent belleğinde önemli bir yere sahiptirler hem de konumları gereği birbirini tamamlayarak çevrelerindeki mimari yapıların varlığını güçlendirmektedir (Demirkıran, 2018).

Kapusen Kilisesi işlev değiştiren ve bu işlev değişikliğini koruyarak günümüze kadar sürdüren bir ibadet yapısı olarak müzeye ya da camiye dönüştürülen örneklerinden farklı bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Kilise yapısının simgesel tarihi, mimari ve kültürel değerinin mümkün olduğunca korunduğu diğer taraftan binanın karakteri ve konumuna uygun, ekonomik açıdan da uygulanabilir bir işlev değişikliği olarak açıklanması mümkündür. Konumu gereği bir öğrencinin ilk eğitimde kullanıcısı olduğu, orta eğitim ve lisede önünden geçtiği bir yapıdır. Dolayısıyla geçmiş ve gelecek nesillerin bir çocuk kütüphanesi olarak deneyimlediği ibadet yapısının çok kültürlülüğe bakış açısı geliştiren günümüzün en büyük sorunsallarından olan dinler arasında bir hoşgörü köprüsü kurduğunu söyleyebilmeliyiz (Demirkıran, 2018).

Resim 2. 20. Yapının iç mekan görseli (G.İltar arşivi, 2005)

Resim 2. 2116. Yapının giriş cephesi (G.İltar arşivi, 2018)

2.4.2.Gaziantep Kendirli Kilisesi, GAZİANTEP

Dünya savaşı ve Antep savunması sonucunda ekonominin zayıflaması, yapı ustalarının çoğunun savaşta hayatını kaybetmiş olması ya da şehri terk etmiş olması sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve işgücü eksikliği gibi sebeplerden ötürü yeni imar faaliyetlerinden ziyade işlevini yitiren binaların kullanılması yoluna gidilmiştir. Kamu yapısı programını en yakın karşılayan, kent silüetinde belirgin olan genellikle geniş açıklıklı ve yüksek olan misyoner yapıları bu ihtiyacın çoğunluğunu karşılamışlardır. Bu yeniden işlevlendirme yapıların korunmasında sürekliliğin sağlanması açısından önemlidir. Antep'te Kendirli Kilisesi bu nedenle günümüze kadar varlığını korurken aynı tarihte aynı tarikat tarafından yaptırılan Kahramanmaraş'taki Padovalı Aziz Antuan Kilisesi uzun süre boş ve bakımsız kalmış ve günümüze ulaşamamıştır.

Kendirli Kilisesi ve Latin Okulu 1932 yılında dönemin kültür merkezi özelliğini gösteren Halkevi olarak kullanılmaya başlamıştır. Kilise sinema, tiyatro ve konferans salonu gibi geniş açıklık gerektirecek fonksiyonlara hizmet vermiş, bodrum kat şehir kulübü olarak kullanılmış, okulda ise Halkevi şubeleri yer almıştır (Liman, 2014). 1951 yılında Halkevlerinin kapatılmasıyla bu yapılar Hazineye devredilerek Milli Eğitim Bakanlığı'na tahsis edilmiş, önce İlköğretmen Okulu, sonrasında Anadolu Turizm Otelcilik lisesi olarak hizmet vermiştir. Günümüzde ise Kilise Gazi Kültür Merkezi,

Okul Rehberlik Araştırma Merkezi, bodrum katlar ise avludaki Öğretmenevinin yemekhanesi ve mutfağı olarak kullanılmaktadır.

Yapının yeniden işlevlendirilmesi; Tarihi yapılar özgün işlevleriyle kullanıldığı sürece mimari kurgusunu koruyabilir; fakat cemaati olmayan kilise için bu durum mümkün değildir. Yapıldığı dönemde çevresel faktörlerin şekillendirdiği, zaman içinde bulunduğu dokunun biçimlenmesinde rol oynayan yapının etkin kullanılacak fonksiyonunu yer aldığı çevredeki potansiyeller ve ihtiyaçlar değerlendirilerek belirlemelidir. Fransisken misyonerler tarafından kültürel etkilerini yaymak amacıyla yaptırılan ve Antep Harbinin en şiddetli çatışmalarının yaşandığı cephede yer alan Kendirli Kilisesi ve Latin Okulu’nun tanıklıkları referans alınarak “Şehit yakınları ve Gaziler Dairesi” olarak programlanmıştır.

Yeniden düzenlemenin asıl amacı eserin mimari bütünlüğünü ve Antep Savunmasına ilişkin sembolize ettiklerini değiştirmeden hatırlatarak kamusal işlevini iyileştirmek, yapı grubunun daha etkin ve farklı kullanımının sivil savaş anılarını başkalaştırmaması olmuştur. Bu doğrultuda sosyal faaliyet birimleri okulda kültürel faaliyetler birimleri ise kilisede planlanmıştır. Tamamlanan çan kulesi ise Gaziantep panoramasını izlemek isteyenler için ziyarete açık olacak, açılan yer altı geçidinde diğer misyoner yapılarında olduğu gibi odacıklara ulaşılması halinde Antep Harbi’nin canlandırıldığı enstalasyon odası olarak kullanılması önerilmektedir (Ünal ve Güleken, 2018).

Resim 2. 22. Yapının giriş cephesi (URL-12)

Resim 2. 23. Yapının görünüşü (URL-12)

2.4.3. Isparta Aya İshotya Kilisesi, ISPARTA

Yapının ana aksı doğu-batıdır. Köşeler büyük ve düzgün kalker taşından diğer tarafları ise küçük kesilmiş aynı cins taştandır. 1858 yılı Osmanlı Dönemi kiliselerinden olduğu aktarılmaktadır. Diğer bir kayda göre binanın yapım tarihi 1794 tür. Kapılarda, pencere kemerlerinde, kenarlarında ve sütunlarda değişik taş ve renkli mermer kullanılmıştır. Batıdaki anıtsal kemerli girişler üç yönlüdür. Aynı zamanda bu girişin sağ ve solundan iki merdivenle asma kata ve çan kulesine çıkılmaktadır (URL-13).

Dünyada Gül Müzesi sayısı oldukça azdır. Avrupa genelindeki ilk Gül Müzesi Almanya, Steinfurth'da bulunmaktadır. Ev olarak yapılan, sonra belediye binası olarak kullanılan bina 1974 yılında müzeye dönüştürülmüş, 1999-2003 yılları arasında avlusuna bir gül bahçesi ve bir kafe yapılmıştır. Yapı 1 Ocak 2014 yılından itibaren resmi olarak Gül Müzesi olmuştur (Aydın ve Şahin, 2018).

Bir kültür mirası olan, mübadeleyle cemaatini ve özgün işlevini yitiren Isparta kent merkezindeki Aya İshotya (Yorgi) Kilisesi yeniden işlevlendirilmiştir. Yapı için işlev olarak müze olması önerilmiştir. Kilise kendisi gibi bir kültürel miras olan gül ve ilintili nesnelerin sergileneceği bir Gül Müzesi olarak hizmet etmektedir. Böylece tarihi yapıların yıpranmaması, düzenli onarım ve bakımlarının yapılabilmesi için kullanımlarının gerekliliği ilkesine sadık kalınmış olacaktır. Çünkü işlev, korumanın en yardımcı unsurlarındandır, bilinçli kullanım ise korunması gereken kültür mirasının ömrünü uzatarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacaktır (Eldek Güner, 2017).

Kentlerin sosyal ve ekonomik yönlerde olumlu etkilerini gördükleri kültür turizminde müzecilik ayrı bir öneme sahiptir. Turizm sayesinde müzelerdeki koleksiyonların tanınırlığı artmakta, müzeler turizm açısından alternatif destinasyonlar oluşturmaktadırlar. Müzeler turist sayısının artmasına ve buna paralel olarak bulundukları bölgenin ekonomik gelirine de katkıda bulunmaktadır (Kervankiran, 2014). Her ziyaretçide farklı bir deneyim hatırası oluşturacak Gül Müzesi, Avrupa genelindeki sayılı müzelerden biri, Türkiye’de ise bu türde ilk ve tek müze olarak yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekecek, böylece Isparta’nın kültür turizmine katkı sağlayacaktır (Aydın ve Şahin, 2018).

Resim 2. 174. Yapının cephe görseli (Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü arşivi)

Resim 2. 25. Yapının iç mekan görseli (Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü arşivi)

2.4.4. Sivrihisar Ermeni Kilisesi, ESKİŞEHİR

1650 yılında inşa edilen 1986'da yangın sonucu büyük hasar gören kilisenin yerine Ermeniler tarafından tekrar yapılmıştır. Asıl adı Surp Yerrortutyun olan 19.yüzyılda Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesine dayanılarak yapılmış bir Ortodoks kilisesidir. Kızıl kesme taştan yapıldığı için kızıl kilise de denmektedir. Dıştan doğu-batı yönünde dikdörtgen, içte ise üç nefli bazilika planlı kilisedir (Batı Ermenistan ve Batı Ermenileri Sorunları Araştırmalar Merkezi, 2018).

ÇE-MİM Mimarlık ve Restorasyon firmasının verdiği bilgilere göre yapının müze olarak kullanılması önerilmiştir. Yapının müze olarak kullanımına yönelik, teşhir ve tanzim projeleri ile gerekli teknik donanım, müze işlevinin netleşmesi ile Restorasyon projesinde belirlenen ilkeler doğrultusunda, projelendirileceği ifade edilmiştir. 2001 yılında hazırlanan restorasyon projesi, yaklaşık iki buçuk yıl önce uygulamasına başlanmıştır. Sivrihisar Ermeni Kilisesi yeniden işlevlendirilerek bir kültür merkezi olarak kullanılması planlanmaktadır. Kültür merkezi olacağı belirtilen yapının, hazırlanmış herhangi bir projesi mevcut değildir. Bu bağlamda öncelikli olarak verilen işlevin tanımının yapılması öngörülmüştür (Fakıbaşa Dedeoğlu, 2012).

Resim 2. 186. Sivrihisar Ermeni Kilisesi ve saat kulesi (ÇE-MİM arşivi)

Resim 2. 27. Restorasyon aşamasında yapıda sütun başlıkları ve metal gergiler (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 2. 28. Mekanı bölen duvar kaldırılmış hali (E.Fakıbaba)

2.4.5. Aya Haralambos Kilisesi, İZMİR

19. yy'da, Çeşme'nin en ünlü kiliselerinden birisi Haralambos Kilisesi'ydi. Aslında bugünkü kilisenin yerinde 18. yüzyılda inşa edilmiş başka bir kilise bulunmaktaydı, ancak Mora olayları nedeniyle tahribata uğramıştı. Mora'da patlayan olayların kendileri için kötü sonuçlanmasından korkan Rumların büyük bir kısmının Çeşme'yi terk etmesi üzerine bakımsız kalan bu kilise yıkılmıştı. 1829 yılında Osmanlı, giden Rumların yeniden evlerine dönmesine izin verdiğinde, Rumlar ibadet edecekleri

bir yapının kalmadığını görerek yeni bir kilise inşa ettirmek için girişimlerde bulunmuşlardı. 1830 yılında inşa edilen Metropolit kilisesi olarak işlev görmüş Haralambos kilisesi, Ortodoks dünyası tarafından bilinen önemli bir kilisedi (Gezgin, 2013).

Bazilikal Tipli, doğu-batı yönünde uzanan üç nefli, günümüze ulaşmamış kemerli narteksi olan bir plan şemasına sahiptir. Çeşme Belediyesi tarafından İzmir İl Özel İdaresinden alınan ödenek desteğiyle 2010 yılında başlatılan restorasyon çalışmaları 2012 yılının Mayıs ayında tamamlanmıştır. Restorasyon çalışmaları kapsamında dış cephe yüzeylerinde zamanla oluşan yoğun bitki oluşumu kaldırılmış ve dış cephe duvarları onarılmıştır. Çatı ve teraslardaki tüm fazlalık yükler alınıp yapı çimentolu uygulamalardan arındırılmıştır. İç kısımlardaki tüm özgün sıva ve motifler korunmuş , sadece temizlik , sağlamlaştırma ve kısmi rötuşlama yapılmıştır. Madalyonlar içindeki sonradan sıvanarak kapatılan tüm fresk ve motifler restorasyon tekniklerine uygun olarak ortaya çıkarılmıştır. Yapılan tüm çalışmalar uzman denetiminde ve konusunda uzman ekiplerle yürütülmüştür. Yapı şu anda sanat etkinliklerine hizmet vermektedir (Umart Mimarlık, 2012).

Resim 2. 29. Kilise dış görünüşü (URL-14, 2012)

Resim 2. 30. Kilise iç mekanı (Dedeoğlu, 2012)

Resim 2. 3119. Kilise dış mekan (Dedeoğlu, 2012)

2.4.6. Surp Vortvots Vorodman Kilisesi, İSTANBUL

Ermeni Patrikhanesi daha önce Samatya’da iken 1641 yılında Kumkapı’da bugünkü yerine taşınmıştır. Patrikhane’nin tam karşısında yer alan kilise, birkaç kez yangın geçirdikten sonra 1828 yılında, birbirine geçişleri bulunan üç kâgir yapı olarak yeniden inşa edilmiştir. Kilise yapı grubunun en güneyinde bulunan Surp Vortvots Vorodman Kilisesi, sanatsal ve mimari olduğu kadar, strüktür öğeleriyle de dönem mimarisinin seçkin bir örneğidir. Yapıda özgün fonksiyonuna uygun olmayan kullanımlar, bakımsızlık ve kötü onarımlar sonucu bozulmalar olduğundan, yaklaşık bir yıl süren kapsamlı bir restorasyon çalışması yapılmıştır (Hızır, 2012).

1998 yılında Patrik Mesrop Mutaftyan’ın isteği üzerine başlatılan restorasyon projesi, 1999 Marmara depreminde Patrikhane binasının ciddi bir biçimde hasar görmesi üzerine durdurulmuştur. Yıkılmaya yüz tutmuş olan Surp Vortvots Vorodman Kilisesi’nin yenilenmesi 2010 Avrupa Kültür Başkenti programı vesilesi ile yeniden gündeme getirilmiştir. Yedi ay süren özenli bir onarıma tabi tutulan kilise yaklaşık yüz yıl aradan sonra, 28 Aralık 2011 tarihinde yapılan resmi ve dini törenlerle tekrar

açılmış, burayı bir kültür merkezi haline getirmek isteyen Patrik'e ithafen "Surp Vortvots Vorodman Kilisesi-Patrik Mesrop Mutfayan Kültür Merkezi" adı verilmiştir.

Bu restorasyon 2010 Avrupa Kültür Başkenti İstanbul Komitesi ve Ermeni Cemaatinin, diğer bir deyişle devlet-cemaat işbirliğinde gerçekleştirilen bir çalışma olması açısından da ayrı bir önem taşımaktadır. Dini işlevini sürdürecektir olan Vortvots Vorodman Kilisesi-Patrik Mesrop Mutfayan Kültür Merkezi, yüzyıllara dayanan tarihsel geçmişi ve özgün mimari yapısı ile bundan böyle çeşitli konser, sergi, konferans ve benzeri sanatsal ve kültürel etkinliklerin yeni adresi olarak, İstanbul'un sanat ve kültür yaşamında özel bir yer tutacaktır (Hançer, 2010).

Resim 2. 3220. Kilise batı cephesi (Y.Mimar Kevork Özkaragöz arşivi)

Resim 2. 33. Kilise batı cephesine eklenen camekanlı giriş (Y.Mimar Kevork Özkaragöz arşivi)

2.4.7. Amasra Fatih Camii, BARTIN

Bizanslılar'ın X. yüzyıla doğru kale içinde inşa ettikleri iki kiliseden biridir. XIV. yüzyılın ortalarında buraya yerleşen İtalyan Cenova tüccarları kaleyi Bizans'ın elinden aldıktan sonra ikisini de Latin kilisesine çevirmişlerdi. XV. yüzyıl başında Semerkant'a Timur'un yanına elçi olarak giden İspanyol Don Ruy Gonzáles de Clavijo buradaki bir kilisede âyine katıldığını yazmaktadır (Eyice, 1995).

Amasra'nın 1461 yılında, Fatih Sultan Mehmet'in fethi sırasında bu kilise camiye çevrilmiştir. Fatih Sultan Mehmet üç köyün aşar vergisini, Amasra'nın üç mahallesinin gelirini ve çevrede yaşamış olup öldükten sonra mallarını bırakacak kimsesi olmayanların mallarını bu camiye vakfetmiştir. Kilisesin camiye çevrilmesini Âşıkpaşazade şu şekilde aktarmaktadır:

“Bir eyi kiliseyi cami etti, hutbe-i İslam anda dahi okuttu.”

1461 yılında camiye çevrildikten sonra zengin bir vakıf camiye tahsis edilmiştir. Fetih'ten sonraki yıllarda cami sahipsiz kalmış ve bakımsız hâle gelmiştir. 1887 yılında dış duvarları haricinde cami büyük bir onarım geçirmiştir. Bu onarımda harimi örten ve yıkılma tehlikesi geçiren beşik tonoz örtüsü kaldırılmış ve bunun yerine caminin üstü ahşap düz tavan ve iki yöne meyilli kiremit çatıyla örtülmüştür. Camiye çevrildiğinde minaresi olmayan yapıya, sonraki yıllarda bir minare eklenmiştir, ancak bu minarenin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemekle birlikte, yapılan bu orijinal minare günümüze gelememiştir. 1957 yılında tekrar bir restorasyon geçirmiş, son onarım ise Kültür Bakanlığı tarafından 2002 yılında yapılmıştır (Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, 2015).

Resim 2. 34. Fatih Camii batı cephesi genel görünümü (Verim, 2012)

Resim 2. 35. Fatih Camii harim genel görünümü (Verim, 2012)

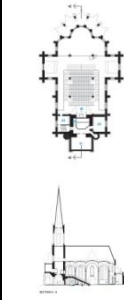
2.5. Dünyadan ve Türkiye’den İşlev Değiştiren Kiliselerin Karşılaştırılması

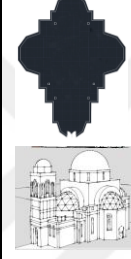
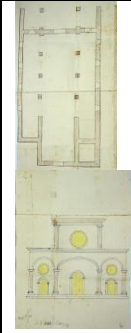
Dünyadan ve Türkiye’den söz konusu örnekler incelendiğinde önceliğin yapıyı yaşatmak, korumak olduğu gözlenmiştir. Genellikle yığma yapım tarzında ve taş, tuğla malzeme ile inşa edilmiş olan kilise yapılarında beden duvarları ve cephe düzenlerinde herhangi bir değişikliğe zorda kalmadıkça başvurulmadığı görülmektedir. Sosyo-kültürel etkilerin farklı olduğu ülkemizde ve dünyada cemaati farklı nedenlerle kalmayan kiliselerde büyük çoğunlukla müze, sergi işlevi verildiği görülmektedir. Plan şeması ve tavan düzenlemeleri olarak bu gibi büyük açıklık gerektiren fonksiyonlara en uygun alanlar olarak belirlenmişlerdir. Mevcut kabuğa yeni fonksiyon yüklemenin ekonomik getirilerinden de faydalanılmak istenmiştir. Dünyadaki örneklerle kıyasla Türkiye’de camiye çevrilen kiliselerin çoğunlukta olduğu bilinmektedir. Fakat son yıllardaki koruma yaklaşımlarının da değişmesiyle daha barışçıl bir bakışla inanç turizmi mümkün olan alanlarda özgün işlevin devamı için gereken çaba gösterilmektedir. Bunun yanında dünyada da örneğin Bulgaristan Haskovo’daki 1595 yapımlı Uspenio Bogorodichno Kilisesi (Uzuncaova Köyü Sinan Paşa Cami) gibi camiye çevrilen kilise örnekleri görmek de mümkündür.

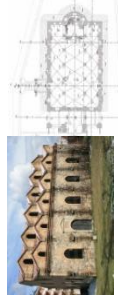
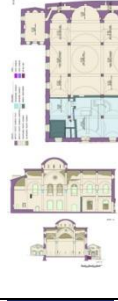
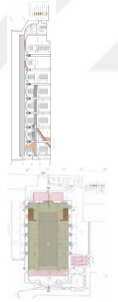
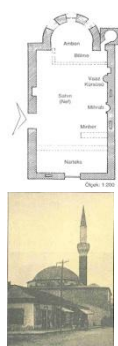
Strüktürel problemleri bulunan yapılarda zeminden ve dış etkenlerden kaynaklı taş bozulmaları restorasyon çalışmalarında en çok bahsedilen sorunlar olmuştur. Yapısal olarak taş malzemesi, sütun gibi taşıyıcı elemanları sağlamlaştırılan yapıların statik bütünlüğü korunduktan sonra dönemsel izleri de yaşatmak esas alınmıştır. Bunun

yanında dünyadaki örneklerden farklı olarak Türkiye’de bezeme ve süslemelere geçmiş dönemde bilinçsiz bir yaklaşımın görüldüğü dönemler de olmuştur.

Tablo 2. Yeniden İşlevlendirilen Örneklerin Karşılaştırılması

Kilise Adı	Yapının Durumu	Plan Şeması -Cephe Düzeni	Olumsuz Değişiklik	Olumlu Değişiklik	Malzeme - Teknik	İşlev Yorumu
CHIESA DI SAN VIDAL KİLİSESİ	-Birçok afet ve onarım geçirdikten sonra günümüzde kullanılır durumdadır.		-Zaman içerisinde farklı pek çok onarıma maruz kalması, -Cepheye özgün yapıdan ayrıca 17.yy dan kalma yeniden yapılanma ürünü eklemeler yapılması,	-Mekansal olarak özgün haline aykırı herhangi bir uygulama olmamıştır. -Kolonlar kumaş kaplanarak ses sistemi ayarlanmış ve yapıya zarar vermemeye çalışılmıştır.	-Gotik tarz, taş yapı elemanı, -Kiliseye uygun renk ve modelde iç dizayn	-Klasik müzik konser salonu; geniş açıklık ve akustiğe uygun işlev
SAINT PARASKEVA	-Mimari yarışma sonucu çağdaş müdahale ile kent silüetine kazınmış hali devam etmektedir.		-Sonradan yapılaşma ile yapı çevresinin kotu yüksekte kalmış ve buna herhangi bir çözüm getirilememiştir.	-Cephe düzenindeki özgün durum korunarak bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.	-Ortaçağ Bulgaristan mimarisine uygun sırlı seramik daireler ve tuğlalar	-Şehrin tarihi gelişiminin anlatıldığı, belgesel ve görsel sergi salonu,
BETHEL MISSIONARY	-Fırtına ve yangın sonucu yenilenen kilise 2009’daki projesine uygun olarak kullanılır durumdadır.		-Cephe malzemesi 1900’lerin sonunda tuğla olarak değiştirildiğinden özgünlüğünü koruyamamıştır.	-İç mekanda kilisenin özgün oturma düzeni kullanılmıştır. -Tarihe vurgu yapan vitray paneller cephede tercih edilmiştir.	-Tuğla, çelik kafes kirişler ve polikarbon vitray panelli çağdaş yapım tarzı	-Şehir parkı ve anıtsal sergi olarak yoğun kentsel alanda nefes alma mekanı
CHRITUS KİLİSESİ	-1980’lerden sonra iç mekan d tasarıma dahil edildikte sonra yaşayan bir yapı olmuştur.		-1980’lerdeki tasarımda iç mekan ihmal edildiğinden yapı duvarlardan rutubet almıştır.	-Kilise malzemesine uygun iç mekan malzeme seçimi, -Yapısal tuğla elemanların boyanmayarak açıkta bırakılması	-Neo-Gotik yapım tarzına uygun olması için meşe tribün ve paneller	-Lise için koro merkezi ve kilise; özgünlükle beraber yapısal sisteme uygun ek işlev

EBENEZER METHODIST	-Sanayi nüfusu için inşa edilip şimdilerde özel kullanıma uygun hale getirilmiştir.		-Özel mülke dönüştürüldüğünden kamusallığını kaybetmiştir.	-Rekonstrüksiyon projesi çizilerek asına uygun statığı sağlanmıştır. -Binaya su girişi önlendikten sonra onarıma geçilmiştir.	-Gotik tarzlı, taş yapı malzemesine uygun elemanlar	-Konut; tek mekan içinde asma kat ihtiyaca ve turizme katı sağlamıştır.
ST. STEPHANOS MANASTIRI	-Yerleşimden uzak konumdan dolayı yıpranmışlık az, fakat kullanımdan da uzak durumda		-Şehirden uzak durumuna kentsel tasarımla herhangi bir çözüm getirilememiştir.	-Zaman içerisinde geçirdiği onarımlar kitabelerle kayıt altına alınmıştır.	-Urartan, Part, Yunan ve Roma üslubu bir arada olan manastır kompleksi	-Kilise yanında bir bölümü sergi için uygun hale getirilmiştir.
AZİZ SAVIOR KİLİSESİ	-2018'deki görsel çalışmalar ve öneri anket çalışmasına uygun müdahaleyi beklemekte		-Özgün durumuna aykırı olarak sadece dini inanca hizmet etmeyecektir.	-Anket çalışması ile kullanıcı ihtiyaçları ve görüşleri belirlenmiştir.	-Erken dönem merkezi plan ve taş yapı malzemesi	- Açık hava tiyatrosukütüphan e, konferans salonu olarak yapı adası
KAPUSEN KİLİSESİ	-Doğru işlev önerisi ile kullanılan ve yaşayan bir yapı		-İç mekandaki özgün yapı göz ardı edilerek masa ve kitaplıklar yerleştirilmiştir.	-İlk eğitim yapısı olarak dinler arası hoşgörü ortamı,	-Taş ve tuğlalı döneminin sosyal ve mimari biçimlenişi	-Çocuk kütüphanesi olarak kent belleğinde yeri güçlü hale gelmiştir.
KENDİRLİ KİLİSESİ	-Cemaati kalmadığı için yeni işlevle fonksiyonelliği korunmuştur.		-Sosyal faaliyet birimleri yakınındaki Latin Okulu'na verildiğinden sadece kültürel amaca hizmet eder.	-Kültür merkezi gibi farklı işlevler denenerek uygun işlev bulunmaya çalışılmıştır.	-Taş ve tuğlalı tek ana mekana sahip bazilikal plan şeması	-Şehit ve Gaziler Derneği olarak tanık olduğu tarihe tanıklık

AYA İSHOTYA KİLİSESİ	-Türkiyedeki işlev açısından ilk örnek olduğu için ilgi çekici durumdadır.		-Bahçesine yapılan cafe ile bilinçsiz kullanıcı ile karşılaşma ihtimali fazladır.	-Kendisi gibi kültürel miras olan gül ve ilintili nesnelere hizmet etme fırsatı bulmuştur.	-Büyük, küçük kalker taşı, renkli mermer, Osmanlı üslubu	-Gül Müzesi ile farklı bir amaç ve hizmet
SİVRİHİSAR ERMENİ	-2010 yılında restorasyonuna başlanmış ve kullanıma açılmıştır.		-İlk önerisi müze olan, fakat kültür merkezi olarak kullanılmak istenen yapıya uygun proje bulunmamaktadır.	-Plan şemasına ve özgün iç mekana sonradan eklenen bölücü duvarlar kaldırılmıştır.	-Kızıl kesme taş, üç nefli bazilikal plan şeması	-Kültür merkezi işlevi ile geniş açıklığa uygun kullanım fikri
AYA HARALAMBOS	-2012 yılında restorasyonu tamamlandı, kullanıma açılmıştır.		-18. yy daki özgün hali yıkıldığından 19.yy da yeniden inşa edilmiş ve ilk haline ilişkin belge bulunmamaktadır.	-Dış cephedeki bitkilenme kontrol altına alınmıştır. -Çatı ve terastaki fazla yerler ve ekler kaldırılmıştır. -İç bezeme ve motifler korunmuştur.	-Üç nefli bazilikal plan şeması	-Sergi gibi sanatsal etkinlik için kullanılan bir mekan olmuştur.
SURP VORTVOTS KİLİSESİ	-2010 yılından itibaren tekrar kullanıma açılmıştır.		-Önceki yıllarda girişe eklenen camekan çağdaş restorasyon tekniklerine uzak bir yaklaşım olmuştur.	-Deprem, yangın ve yıkım gibi birçok tehlikeden sonra strüktürü korunarak ayakta kalmayı başarmıştır.	-Taş ve ateş tuğlalı bazilikal plan	-Kültür merkezi olarak devlet-cemaat işbirliği içinde onarılıp önemli bir örnektir.
AMASRA FATİH CAMİ	-2002 yılındaki son onarımla birlikte cami olarak kullanımı devam etmektedir.		-Fetihten sonra camiye çevrilmiş, fakat uzun dönem bakımsız kalmıştır. -Beşik tonozlu özgün örtü kaldırılıp, ahşap düz tavana ve kırma çatıya çevrilmiştir.	-İbadethane olarak özgün yapılış amacını korumaktadır.	-Taş yapılı ve tek ana mekana sahip, tek nefli kısmen bazilikal plan şeması	-Cami işlevi için eklenen minare yapıya bitişik, fakat bağımsız yapım tarzına sahiptir.

3. ERMENİ KİLİSELERİ VE AKŞEHİR ERMENİ KİLİSESİ KORUMA SÜRECİ

3.1. Ermeni Kilise Mimarisi

Hristiyanlığın kabul edilmesinden çok zaman önce Ermenistan’da taş mimari ve incelikli inşa geleneğinin olduğunu bilmekteyiz. Hristiyanlık öncesi üç farklı dönem vardır: Bunlar Urartu Dönemi, Helenistik Dönem ve Geç-Roma Dönemidir. Bu dönemlerden günümüze çok az örnek kalmıştır. Pagan dönemde yapılan tapınaklar ise ilk Ermeni Hristiyanlar tarafından yıkılmıştır. Ermeni kilise yapımının üretken olduğu tarihler dördüncü yüzyıldan başlayıp yedinci yüzyıla kadar uzanır.

Hristiyanlık tarihi boyunca binlerce Ermeni kilisesi inşa edilmiştir. Çok küçük kiliselerle birlikte büyük ve ihtişamlı kiliseler de yapılmıştır. Fakat bu kiliseler incelendiğinde hiçbirinin Roma’daki St. Peter Kilisesi, İstanbul’daki Ayasofya veya Avrupa’daki büyük katedraller kadar devasa yapılar olmadığı görülmektedir. Bazı kiliseler tek başına yapılırken, bazıları da manastırların parçası olarak inşa edilmiştir. Çok sayıda kilise tipi geliştirilmiştir, bunlar dış biçimler ve iç hacimlerde büyük çeşitlilikler sağlamışlardır. Bazı tipler çevredeki Hristiyan bölgelerine bitişik yerlerde bulunur, ama Ermenistan’da bunların planları genellikle yerel koşullara uyumlandırılmıştır. Ermeni mimarlar tarafından, Ermenilere özgü kilise biçimleri oluşturulmuştur.

İlk yapılan kiliselerde çok büyük farklılıklar gözlenmektedir. Fakat süreç içerisinde yapılan diğer kiliseler de incelendiğinde bir takım ortak nitelik ve materyal birleşimleriyle Ermeni Kiliseleri diye adlandırılabilen bir stil ortaya çıkmıştır. Altıncı yüzyılın sonlarında ve yedinci yüzyılın başlarında ulusal bir kilise mimarisi stili ortaya çıkmıştır. Bu da, Romanesk ve Gotik’ten veya daha az bilinen Etiyopya, İskandinavya ve Slav stillerinin somut olarak ortaya çıkmasından çok daha önce bir Ermeni kilise mimarisinin ortaya çıktığını göstermektedir.

Orta Çağ’da Ermenistan’da az bulunduğu için kereste kullanılmamıştır. Bu nedenle bütün Ermeni kiliseleri tamamen taştan yapılmıştır. Nadir görülen örnekleri haricinde, taş olarak, Ermenistan’da pembe, kırmızı, turuncu ve siyah renkleri olan ve çok miktarda bulunan volkanik tüf kullanılmıştır. Hafif olması, yontma işleminin kolay olması ve havayla temas ettikçe sertleşme özelliğinden dolayı yapı malzemesi olarak elverişli bir malzemedir.

Ermeni kiliselerinde dikkat çeken bir özellik de tavanlarının her zaman tonozlu şekilde olmasıdır. Basit ve düz tavanlar yapılabilen kereste olmadığından bu tonozları yapabilmek için taş malzeme kullanılmıştır. Bu şekilde yapılan tonozlarla çatı ve taş ağırlığını da taşımak kolaylaşmıştır. Çünkü malzemenin yükü taş duvarlara iletilecek şekilde düzenlenmiştir. Bu yüzden, yukarıdan gelen basınca dayanabilmesi için önceleri kalın duvarlı, az sayıda ve küçük açıklıkları olan binalar yapmışlardır.

Altıncı yüzyıla geldiğimiz zaman kubbesiz hemen hemen hiçbir kilise düşünülememektedir. Bu kiliselerde kubbe uygulaması çok erken bir şekilde kendini belli etmiştir. Önceki döneme ait birkaç istisna dışında, kubbe diğer tonozlu tavanlar üzerinde genellikle dıştan çokgen görünümünde bir silindir biçiminde yükselirdi. Bu şekilde kubbeye verilen önemle birlikte mimarlar merkezi planlı binalar düşünmeye başlamıştır.

İç mekandaki simetrik plan şemasını örten tonozları ve kubbelerini örtebilmek için tavanları çok parçalı bir görünüme sahiptir. İç ve dış duvarlar ile kasnak gibi bunlar da üniform kiremitler biçiminde ince ince kesilmiş tüften yapılıyordu.

Bunlar, Ermeni kiliselerine bakıldığında Ermeni kilise mimarisinde ortak olan ve ilk bakışta görülebilecek karakteristik benzerliklerdir.

Erken dönemde birçok mimari deneme ortak zamanlı olarak yapılmış ve yenilikler yer almıştır. Bu nedenle Ermeni yapılarının tarihsel gelişimini tümüyle çizgisel bir hat üzerinde izlemek mümkün değildir. Ne var ki, örneğin çimento kullanımı gibi bazı özgül alanlarda, kabaca betimlenebilecek bir ileriye doğru hareketten söz edilebilir. Bu şekilde bakıldığında Ermeni kilise mimarisinde şu formlar görülmektedir. Bazilika ve Tek Nefli Kilise, Kubbeli Bazilika ve Kubbeli Tek Nefli kilise, Merkezî Plan, Nişle Payandalanmış Kare Plan, Hripsime Tipi, Dairesel Plan, Narteks (URL-15).

Hristiyanlığa geçişten sonra ilk iki yüzyılda Ermeni mimar ve duvar ustaları, VI. yy dan sonra yapılmış Ermeni yapıların çoğunun yapı ve malzeme karakteristiğini oluşturdular. İnşa tekniğini anlamak için bu verilere ulaşmakta izlenen biçime yönelik adımların öncesine geçmek gerekir. Buradaki mimari sorun, tonozların taştan örülmüş olması, tavanların devasa ağırlığına dayanabilecek ve iç hacimdeki karmaşık yapıya sahip kiliselerin nasıl yapılacağı ve kiliselerin yıkısı deprem etkisinden nasıl korunacağıdır. Ermenistan bölgesi büyük ölçüde volkanik ve aktif sismik bir toprak parçasına sahiptir. Yanal devinime sebep olan yer sarsıntıları taş kubbeleri desteklemek için geliştirilen incelikli kuvvetler dengesini bozmaya kolaylık sağlamaktadır. Bu sorun

için geliştirilen çözüm yapı malzemesi olarak çimento kullanmaktı. Fakat o dönemki çimento günümüz çimentosunun kullanıldığı biçimde değildi. Bununla birlikte Yakın Doğu Roma mimari için geliştirilen çimentonun benzeriydi. Bu anlamda düşünülen Ermeni yapı ustalarının çimento formunu bu bölgeden almış olması durumudur (URL-16).

Ermeni mimarlar, komşuları olan Suriye'nin yapım tarzının aksine ağaç tavan kullanmamaktadırlar. Buna benzer bir şekilde Doğu Roma ve Bizans İmparatorlukları'nın yapı malzemesi olan ve kullanımı kolay olan tuğlayı da kullanmamaktadırlar. Bunun yerine ise dunlara nazaran daha zor olan taş inşaatını yeğlemektedirler. Hangi kilise tasarımı olursa olsun ilk kiliselerde duvar olarak ağır ve kalın taşlar kullanılmış ve sıklıkla eklemeler arasına harç konulmuştur. İç çekirdeğin ince olmasından dolayı üst yapıyı destekleme işi duvarlar tarafından yerine getirilmiştir.

V.yy ve VI. yy da, zaman içerisinde duvar ustaları önceki binaların kubbelerinin ve tonozlarının şoklara karşı dirençli olduklarını görmüşlerdir. Bu nedenle taş blokları inceltmişler ve harcın iç çekirdeğini genişletmeye başlamışlardır.

Son aşamada ise büyük taş bloklar sadece en alt sıralarda ve iki duvarın birleştiği köşelerde kullanılmaya başlanmıştır. VI. yy sonuna gelindiğinde, Ermeni mimarların kendine güveni artmıştır. Bu şekilde yaptıkları binalara pencereler ve diğer açıklıklar eklemiştir. Öte yandan daha büyük kubbeler yapılmaya başlanmıştır. Bu kubbelerden sonra mekanın iç düzenlemesinde de daha cesur davranabilmişlerdir (URL-16).

3.1.1. Anı Kiliseler

Cenazeye ilgili mimarinin gelişmesine eşlik eden ölü (özellikle şehitler-martyrs) tapınmacılığı ve saygısının önemli bir adet ve simgesel yönü olduğundan, erken yüzyıllardan itibaren mimari formların canlandırılmasında temel rol oynamıştır. Erken Ortaçağ'da Ermeni anı kilise mimarisi, önce Urartular'dan temel alınan ifadelerin bir sahası, daha sonra Roma-Helenistik ve Mezopotamya özellikle Suriyeli geleneklerinden alınmış olsa da V. veya VII. yüzyıllarda kendi özel karakterini yaratmayı başarmıştır. XIII. yüzyılın başlangıcında anı kiliseleri, kendi bölgelerinin zihinsel merkezleri ve üniversiteleri sayılabilecek bazı önemli manastırların bünyesinde açıkça görünmeye başlamıştır (Shahinian, 1999: 72-73).

3.1.2. Bazilika ve Tek Nefli Kilise

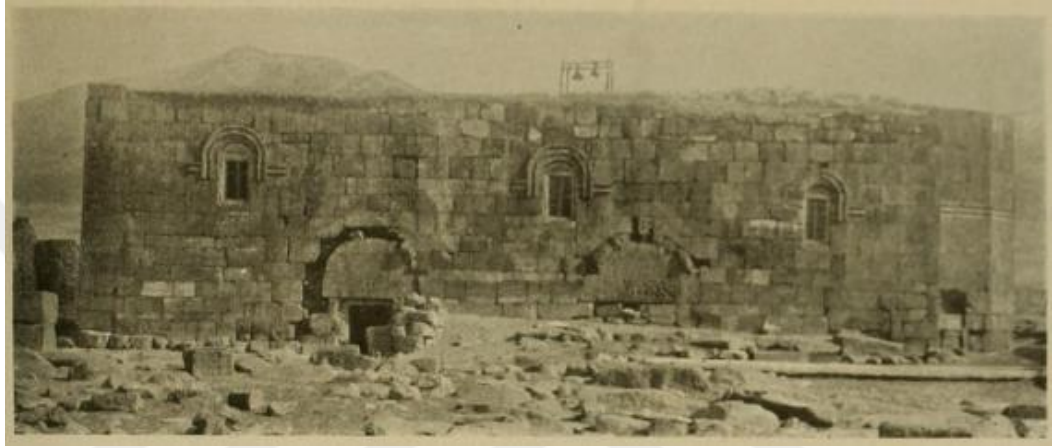
Ermenistan'daki en eski kilise yapıları bazilikalardır. Bunlardan ayakta kalan yedi tane kiliseden hepsinin üç nefi vardır. Bu bazilikaların tek nefli olan daha basit bir şekli de bulunmaktadır. IV. yüzyıldan VI. yüzyıla kadar bu tek nefli kiliselerden çok sayıda inşa edilmiştir. Bu tek nefli kiliseler farklı büyüklükte dirler. Ayrıca ülkede her yerde bunlara rastlamak mümkündür. Ülkedeki bu kiliselerin bazılarında liturjik amaçlarla apsisin bitişiğinde bir oda (Karnut ve Diraklar Kiliseleri) ve bazen bir tarafta kapalı bir sundurma (Tahanat Kilisesi) bulunmaktadır. Katışıksız bazilik planının varyasyonları ise şunlardır: Kakagh, Eghvard ve Dvin Kiliseleri'nde olduğu gibi belirgin veya taşıntı oluşturan bir apsisle sona eren bir nef ve kendi apsisleri olan yan nefler; Ashtarak, Tziranavor ve Tsiternavank Kiliseleri'nde olduğu gibi apsisin yan taraflarına eklenmiş iki oda, ki bu durumda apsis artık taşıntılı değildir. Tekor (Digor) Kilisesi'nde olduğu gibi kuzeyde ve güneyde kapalı sundurmalar ve doğuda odalar veya Ereruk Kilisesi'nde olduğu gibi her iki uçta da odalar şeklindedir.

Resim 3. 1. Larnakerd Kilisesi (Bu fotoğraf Amine ALKAN REİS'e ait 2012 yılındaki yüksek lisans tezinden alınmıştır.)

Çoğu Ermeni bazilikalarının tarihlendirilmesi net tarih yerine yaklaşık olarak verildiği için bu türün kronolojik gelişimini kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Ermeni bazilikaları, Suriye'deki bazilika türlerine benzerdir. Ermenistan'a güneydeki bu komşudan geçen erken dönem Hristiyanlık uygulama ve öğretileri gibi bu bazilika formunun da aynı şekilde oldu düşünülmektedir. Her ne kadar buradan geçmiş olsa da

iki bölgedeki bazilikalar arasında karakteristik olarak farklılıklar bulunmaktadır. Suriye'deki örneklerden farklı olarak Ermeni bazilikaları taş yapılıdır. Bunun yanında birçoğunda da yan nef ve nefler üzerinde taş tonozlar göze çarpmaktadır. Buna karşın, Suriye'de, duvarlar ve apsisler taştan olmakla birlikte tavanlar genellikle Bizans ve Roma'da olduğu gibi tonozsuz ve ahşap yapılıdır. Tek bir tavanla hem orta nefin hem de yan neflerin örtülmesi Ermeni bazilikaların çoğunda görülen bir özelliktir. Suriye'de ve Batı'da ise orta nefte genellikle ayrı ve daha yüksek bir tavanı vardır (URL-16).

Resim 3. 2. Tsitsernalavank Bazilikası, Dağlık Karabağ Cumhuriyeti, Azerbaycan (URL-17)

Resim 3. 3. Kasagh Bazilikası, Aparan, Ermenistan (URL-8)

Resim 3. 4. Yreuyk Kilisesi, Şirak, Ermenistan (URL-19)

3.1.3. Kubbeli Bazilika ve Kubbeli Tek Nefli Kilise

Tek hollü kiliseler ve üç nefli bazilika zaman içerisinde kümbetin odak noktası olduğu kubbeli bir yapı halini aldı. Bu durum Ermenilerin tonoz ve kubbeye olan düşkünlüğü sonucu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında üç nefli bazilikaların Ermeni mimarisine yabancı bir form olduğu düşünülmektedir. V. yüzyılın sonları ve VI. yüzyılın başlarına gelindiğinde, Tekor Bazilikası nefin orta bölümüne üzerine bir kubbe eklenmesiyle değişikliğe uğradı; bir sonraki yüzyılın ilk çeyreğinde bazilik Dvin Katedrali de bu şekilde değişime uğramıştır. Zovuni’de, V. yüzyıldan başlayarak merkezi bir kubbesi olan tek nefli kiliseler inşa edilmeye başlandı. Bu kiliselerin kubbeleri kuzey ve güney duvarlarından taşma yapan payeler üzerinde bulunmaktadır. (VI. yüzyılda Ptghni; VII. yüzyılda Talish veya Aruch Kiliseleri; ve IX. yüzyıldan sonra Bjni’de Marmashen, Amberd , St. Mariam Kiliseleri ve Ani’de Tigran Honents Kilisesi). VII. yüzyılda Tekor Bazilikası’na benzeyen bazilikalar yapılmıştır. Bunlar, dört merkezî ve serbest sütun üzerinde kubbesi olan bazikalardır. Odzun, Bagavan, Mren, Gayane, Talin ve ünlü Ani Katedrali. Bu örneklerle bazilika terimi üzerinden bakıldığında tam olarak bu tanıma uygun düşmedikleri görülmektedir. Çünkü, Mren ve Gayane Kiliselerinin apsis ve yan odaları olan doğu ucu kaldırıldığında merkezî bölmenin kubbeyi taşıdığı dokuz bölmeden oluşan yaklaşık olarak kare biçiminde bir iç mekan kalmaktadır (URL-16).

Resim 3. 5. Marmashen Manastırı, Şirak, Ermenistan (URL-20)

Resim 3. 6. Tigran Honents Kilisesi, Ani, Kars (URL-21)

Resim 3. 7. Odzun Kilisesi, Odzun, Ermenistan (URL-22)

Resim 3. 8. Saint Gayane Kilisesi, Armavir Bölgesi, Ermenistan (URL-23)

3.1.4. Merkezi Planlı Kilise

V. yy sonları ile VI. ve VII. yy da gerçek anlamda merkezi planlı kiliseler inşa edilmeye başlandı. Bunda Etchmiadzin'in rekonstrüksiyonu etkilidir. Merkezi planlı bu kiliselerin de çeşitli şekilleri bulunmaktadır. Agarak'ta dört taşınıtlı apsisten oluşan dört yapraklı yonca biçiminde bir kilise bulunmaktadır. Bu apsisler birbirine geçen duvarlar olmaksızın birleşmiştir ve bir kubbeyi desteklerler.

Küçük boyutlu bir diğer iyi bilinen hac biçiminde şapeller ve kiliseler dizisinin Yunan hacı biçiminde bir dış planı vardır. Bunların kolları eşit uzunluktadır ve bir dış dört yapraklı yonca oluştururlar (Mankanots, St. Sarkis ve Tarkmanch'ats Kiliseleri) veya aynı dış mekana sahiptirler ve sadece doğu ucunda tek bir apsis vardır (Karmravor ve Lmbatavank Kiliseleri), ya da batı kolu uzundur ve üç iç apsis üç yapraklı bir yonca oluşturur (Alaman'daki St. Anania ve Talin'deki St. Mariam Kiliseleri (URL-16).

Resim 3. 9. Karmravor Kilisesi, Ashtarak Kasabası, Ermenistan (URL-24)

3.1.5. Nişle Payanlanmış Kare Planlı Kilise

Dört yapraklı merkezi planlı kilisenin bir diğer varyasyonudur ve Josef Strzygowski'nin nişle payandalanmış kare dediği tarzıdır. Bu kiliselerin dört apsisi vardır. Bu apsisler kare biçimindeki dört duvarın herbirinin ortasından taşıntı yapar. Bu merkezi planlı kilisede tam ortaya yerleştirilmiş kubbe ağırlığı bu taşıntılar ve duvarları payandalayan işler tarafından taşınır. Bu türün bütün örneklerinde şemaya eklenmiş bir çift oda vardır. Pandantifli dört serbest sütun üzerinde duran bir kubbeye sahip örneği mevcuttur. Bu pandantifler ile dairesel bir taban oluşturulmuş olur. Dairesel tabanla da silindirik kasnak için geçiş unsuru oluşturulmuş olmaktadır. Etchmiadzin Kilisesi ve Bagaran Kilisesi bu türün en önemli örnekleridir. İç mekanı örten bir kubbesi olan örnekler de nişle payandalanmış kare planlı kiliselerin bir diğer türüdür. Duvarlar ve dört köşe tonoz tarafından oluşturulmuş bir sekizgen tabanı vardır. Kubbesi ise sekizgen bir taban ile kasnak üzerinde durur. Bunun örnekleri Mastara , Artik , Voskepar ve Kars'taki Havariler Kiliseleridir (URL-16).

Resim 3. 10. Etchmiadzin Kilisesi, Eçniyazin, Ermenistan (URL-25)

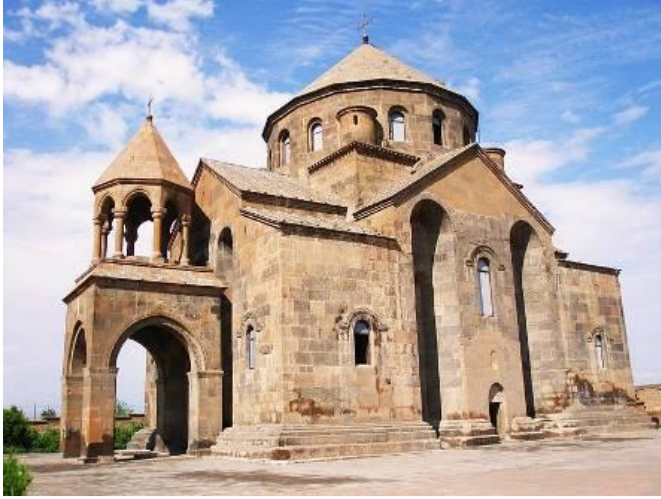
Resim 3. 11. Mastara Kilisesi, Aragatsotn Eyaleti, Ermenistan (URL-26)

Resim 3. 12. On İki Havariler Kilisesi, Kars (URL-27)

3.1.6. Hripsime Planlı Kilise

Hripsime planlı kilise merkezi planın en gelişmiş tipidir. Ayrıca Ermenilere özgü olan kilise tipidir. İlk örnekleri Gürcistan'da görüldüğü için Kafkasya'ya özgü olduğu da düşünülebilir. Adını 618'de Etchmiadzin'de yapılan ve kendi tipinin en ünlü örneği olan St. Hripsime Kilisesi'nden almıştır. Fakat Erivan yakınlarındaki Avan Kilisesi bu tipin en eski kilisesidir. (591-609). Bazı İtalyan bilim adamlarına göre ise bu tarzda yapılmış en eski kilise Van Gölü'nün doğusundaki Soradir Kilisesi olabilir. Temel planı içten dört yapraklı olan hripsime türünde iç apsisler dört yapraklı bir yonca oluşturacak şekilde bileşmiş durumdadır. Bu apsislerin kesişiminde köşelerin herbirinde derin dairesel (üç çeyrek silindir) nişler vardır. Bu nişler, dört apsisle birlikte bir sekizgen taban oluşturur ve bu taban yüksek bir silindirik kasnağı destekler. Üzeri ise kubbe ile taclandırılacak şekilde örtülmüştür. Köşe nişlerinin ötesinde dört oda vardır. Bu odalar ya daire biçimindedir (Avan Kilisesi) ya da daha genel olarak kare biçimindedir (Hripsime ve Sisian Kiliseleri). Bu simetrik plan sayesinde daha büyük bir iç mekan oluşturulmuş olur. Ermeni mimarisinde yapının dışı iç kontürünü yansıtmaz. Çünkü bu karmaşık iç mekan şeması masif taş duvarlarla çevrilidir. Kubbeyi destekleyen yüksek kasnakta pencereler açılmıştır. Diğer duvarlardaki pencereler görece olarak küçük olup büyük merkezi mekan ışığın girmesini sağlarlar. Sadece Soradir Kilisesi'nin dışı (ve Soradir Kilisesinin, köşelerdeki odalar dışında kopyası olan X. yüzyıl kilisesi Akdamar) belli ölçüde kadar iç artikülasyonu yansıtmaktadır (URL-16).

Resim 3. 13. Saint Hripsime Kilisesi, Armavir Eyaleti, Ermenistan (URL-28)

Resim 3. 14. Katoghike Tsinaravor Avan Kilisesi, Erivan, Ermenistan (URL-29)

Resim 3. 15. Akdamar Kilisesi, Van (URL-30)

3.1.7. Dairesel Planlı Kilise

Dairesel kiliseler merkezî plandaki kusursuz bir biçimde en son tasarımıdır. VII. yüzyılda Zvart'nots Kilisesi'nin nefli dört yapraklı yoncası dairesele planı kusursuzlaştırmıştır. Zvartnotz (Zuarthnotz) Katedrali dört yapraklı yonca kilise tipinin en eski örneğidir (Ahunbay, 1997). Bu kilise otuziki kenarlı olup kubbelenmiş dört yapraklı iç mekânı yükseklik olarak 40 metreye ulaşmaktadır. İç zemin mekân, açık geçitleri olan tek sıra kemerli yolla çevrelenmiştir. Bu geçitler, dört yapraklı yoncanın kuzey, batı ve güney taşıntılarının herbiri üzerindeki altı sütundan oluşan bir sıra kemerler yoluyla merkeze çıkmaktadır. Catholicos Nersés III tarafından 641-653 yılları arasında yapılmış olan bu etkileyici yapının bütün çapı yüksekliğine eşittir. VII. yüzyıldaki diğer dairesele kiliseler sekiz yapraklı Zoravar ve İrind Kiliseleridir. Zvart'nots Kilisesi'nin planı sonradan Gürcistan ve Ermenistan'da taklit edilmiştir. Bu konuda bilinen en iyi örnek Gagikashen Kilisesidir. XI. yüzyılda yapılmış olan ve Ani'de bulunan bu kilise bugün yıkılmış durumdadır. Daha sonraki dönemde görülen dairesele planlı kiliseler Ani'deki altı yapraklı Çoban ve St. Gregory Abughamrents Kilisesi ile Khtzkonk'taki St. Sargis Kilisesi'dir (URL-16).

Resim 3. 16. Zvart'nots Kilisesi, Armavir Bölgesi, Ermenistan (URL-31)

Resim 3. 17. Gagikashen Kilisesi, An, Kars (URL-32)

Resim 3. 18. Çoban Kilisesi, Ani, Kars (Kilisenin Arşak Fetvacıyan'ın 1920 öncesi bir tablosunda gösterilişi)(URL-33)

3.1.8. Narteks

VII. yüzyılın ortasına gelindiğinde Ermeni mimarisi temel biçimlerinin çoğunu geliştirmiş olsa da yeni geliştirilen tek istisna Ermenice'de "gavit" veya "jamatun" denen bu birimi (Kouymjian, 1992), genellikle manastır kiliselerinin batı cephelerine sonradan büyük bir salon şeklinde eklenen ve kiliselerden daha büyük mekânlara sahip olan, içinde din adamları, zenginler ve soylu idarecilerin mezarlarının bulunduğu, zaman zaman eğitim amaçlı kullanılan, içinde sosyal ve dini konular hakkında toplantılar

yapılan, kiliselerde yer kalmadığı zamanlarda toplanılıp dua edilen, yarı dini yarı sivil işlevli mekânlar olarak tanımlamak mümkündür (Karaca, 2004).

Bu tipteki özel kare biçimli holler genellikle kiliselerin batı girişlerine ilâştirilmiştir. Bunlar manastır kompleklerinde toplantı odası ve antre olarak kullanıldıkları için çok yaygındır. II.yüzyıl ve XIV. yüzyıllar arası manastırların büyük ölçüde yaygınlaştığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Jamatun tavanlarını dört sağlam ve bodur sütun tarafından tutulan büyük, kesişen tonozlar desteklemektedir. Bu tonozların holün üst bölgesindeki kesişimleri ışık ve hava için açık bir fanus oluşturmaktadır. Bu tipin duvarları masif, az sayıda ve küçük pencereler içermektedir. Mükemmel bir şekilde korunmuş örnekleri ise Haghat, Sanahin, Geghart, Goshavank, Magaravank ve Hovhannavank'ta bulunmaktadır (URL-34).

Resim 3. 19. Haghat Kilisesi, Lori Bölgesi, Ermenistan (URL-34)

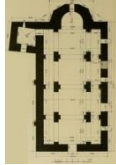
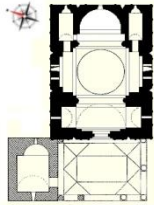
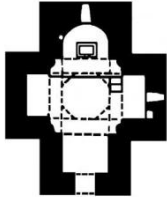

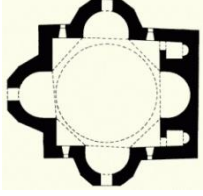
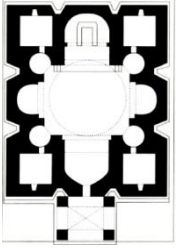
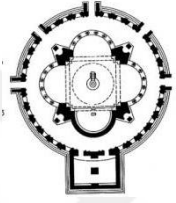
Resim 3. 20. Amenaprkich (Kutsal Kurtarıcı) Kilisesi, Lori Bölgesi, Ermenistan (URL-35)

Resim 3. 21. Geghard Manastırını ve Yukarı Azat Vadisi, Ermenistan (URL-36)

Tablo 3. 1. Ermeni Kilise Mimarisi ve Örnekler

Formu	Plan Şeması	Yapım Yılı	Yapım Tekniği ve Malzeme	Örnekler
ANI KİLİSE		V. ve VII. yy	*Ölü tapınmacılığın saygının göstergesi, yığma taş sistemi *Taş yapı malzemesi	
BAZİLİKA VE TEK NEFLİ KİLİSE		IV. ve VI. yy	*Nefli ve taş tonozlu, yüksek tavanlı yığma taş sistemi *Taş yapı malzemesi	*Kakagh Kilisesi, *Dvin Kilisesi, *Tekor(Digor) Kilisesi, *Tziranavor Kilisesi
KUBBELİ BAZİLİKA VE KUBBELİ TEK NEFLİ		V. yy sonu VI. yy başı	*Kubbe merkezli, kare biçimli iç mekan *Taş yapı malzemesi	*Saint Mariam Kilisesi, *Ani Tigran Honents Kilisesi
MERKEZİ PLANLI		V. yy sonu VII. yy başı	*Dört yapraklı yonca biçimli *Taş yapı malzemesi	*Mankanots Kilisesi, *St. Sarkis Tarkmanch'ots Kilisesi

NİŞLE PAYANDALA NMIŞ KARE PLANLI		VI. ve VII. yy	*Dört apsisli, apsislerden taşıntı yapmış plan ve plana eklenen dairesel odalar, sekizgen taban *Taş yapı malzemesi	*Etchmiadzin Kilisesi, *Bagaran Kilisesi,
HRİPSİME PLANLI		VI. ve VII. yy	*En özgün yapım tekniği, dairesel nişler ve yüksek silindirik kasnak *Taş yapı malzemesi	*St. Hripsime Kilisesi, *Avan Kilisesi, *Soradir Kilisesi
DAİRSEL PLANLI		VII. yy	*Merkezi plandaki kusursuz biçim *Taş yapı malzemesi	*Zvartnotz Katedrali, *Gagkashen Kilisesi
NARTEKS (JAMATUN)		VII. yy ortası	*Merkezi plana eklenen kare biçimli holler *Taş yapı malzemesi	*Haghbat Kilisesi, *Gashavank Kilisesi

3.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Kiliseler İçin Tanınan Haklar

Osmanlı İmparatorluğu, yönetimine giren yerlerdeki milletlere hangi inanç ve mezhepten olursa olsun geniş bir din ve vicdan özgürlüğü sağlanmıştır. Alınan şehirlerde fethin nişanesi olarak camiye çevrilen kiliseler dışındaki ibadethaneler ait oldukları cemaatlere bırakılmış, bunların muhafazasına da özen gösterilmiştir. Şehirlerde Müslüman nüfusunun artmasının doğal sonucu olarak da yeniden kilise, havra vb. inşasına izin verilmemiştir (Turan, 1963). Deprem ve yangın gibi durumlarda tamamen yıkılan ibadethaneler yeniden inşa edilmiştir. İbadethanelerin onarımı için ise gayrimüslim cemaatlerin müteveli heyetlerine Babıali'den izin almaları şartı koşulmuştur (Bozkurt, 1989). Osmanlı devletinde gayrimüslim ibadethaneleri üzerindeki kurallar İslam hukuku hükümlerine göre düzenlenmiştir (Ercan, 2001).

Tanzimat devrine kadar Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslim tebaasına yönelik politikalarında İslam hukukundaki zimmîlerle ilgili hükümler belirleyici olmuştur. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti'nde, can ve mal güvenliği temin edilen Gayrimüslim unsurların din ve vicdan hürriyetine karışılmamış ve millet anlayışı ile ibadet, eğitim, evlenme, boşanma, miras, veraset vs. işleri cemaat yönetimlerine bırakılmıştır. Ayrıca, ruhban sınıfı ve manastırlara çeşitli imtiyazlar tanındığı gibi, cizye ve haraç mukabilinde zimmîlere, inanç, ibadet, ticaret, eğitim, ikamet ve seyahat özgürlüğü ve mesken masuniyeti verilmiştir. Bununla birlikte, Gayrimüslimler kilise, havra ve manastırların yeniden inşası ve tamiri; çan çalma; yüksek sesle ibadet; mahkemelerde Müslümanlara karşı şahitlik; cami, mescid vb. yerlerin yakınında ikamet; evlerinin yüksekliği; kıyafet; ata binme; silah taşıma vs. konularda çeşitli kısıtlamalara maruz kalmışlardır (Ercan, 1983). Osmanlı İmparatorluğu, 1699 senesinde imzaladığı Karlofça Antlaşması ile kilise yapımı ve onarımlarıyla ilgili bağımsız karar verme yetkisini kısmen kaybetmiştir (Karaçavuş, 2006). Zira antlaşmada Katolik din adamlarının kiliselerini onarmalarının engellenemeyeceği şeklinde bir hüküm yer almaktadır (Soykan, 2000). Karlofça sürecinin devamında yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması ve Paris Konferansı da Osmanlı tebaası olan gayrimüslimlere yeni haklar tanınmasına neden olmuştur. 1808-1839 yılları arasında II. Mahmut tarafından gerçekleştirilen yenilikler ise Tanzimat'ın hazırlığı niteliğindedir (Can, 1999). 3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile ilk kez İslam hukuku dışına çıkmış (Ubicini, 2010), 18 Şubat 1856 Islahat Fermanı ile de yeniden kilise inşa edilmesi mümkün olmuştur (Bozkurt, 1989). Yaşanan bu gelişmeler neticesinde 19. yüzyılda Osmanlı topraklarında Ermeni ve Rumlar tarafından gerek başkent İstanbul'da gerekse Anadolu'da çok sayıda yeni kilise inşa edilmiştir (Pekak, 2009). 1915 Ermeni tehciri ve 1923'de imzalanan Lozan Antlaşması sonrasında gerçekleştirilen nüfus mübadelesi ise, bu süreci tersine döndürmüş, Anadolu'daki kiliselerin çoğu kapatılmış, inşa edilmekte olanların bir kısmı da tamamlanamadan terk edilmiştir (Pekak, 2009).

Gayrimüslimlere tanınan din ve vicdan hürriyeti, mabedlerin korunması ve ihtiyaç belirmesi halinde yenilerinin yapılmasına izin verilmesini de gerekli kılmaktadır. İslam hukukunun gayrimüslim mabedlerine tanıdığı hukuki statünün antlaşmalarda yer alan hükümler istisna tutulursa aslında bir iç hukuk düzenlemesi olduğu belirtilmelidir. Yine kural olarak yabancı devletlerin Müslüman mabedlerine yönelik hukuki tasarrufları ve tavır alışları, İslam devletinin gayrimüslim mabedlerine tanıdığı statüyü etkilememiş ve gayrimüslimlerin İslam ülkesinde sahip oldukları din ve vicdan

özgürlüğüne menfi bir tesir icra etmemiştir. Bir başka ifadeyle bu hususta karşılıklılık ilkesi nazara alınmamıştır. Osmanlı Devleti de diğer İslam devletleri gibi gayrimüslim mabedlerine hukuki bir koruma , sağlamış, ihtiyaç olduğu oranda bunların yapılmasına karşı çıkmamış, gayrimüslim ahaliye din ve vicdan özgürlüğü tanımıştır. İstanbul'un bazı semtlerinde cami, kilise ve havranın yan yana yer alması bunun yaşayan bir delilidir (Akman, 1996).

3.3. Akşehir'in Tarihi ve Mimari Mirası

Akşehir, İç Anadolu Bölgesi'nin Konya Bölümü'nde yer alır. Yönetim bakımından Konya iline bağlı olan Akşehir, İç Anadolu, Akdeniz ve Ege bölgelerinin düğümlendiği bir kavşak sahası üzerinde bulunmaktadır. Doğusunda Ilgın (Konya), batısında Yalvaç (Isparta), kuzeybatısında Sultandağı (Afyon), kuzeydoğusunda Yunak (Konya), güneydoğusunda ise Doğanhisar (Konya) ilçeleri ile sınırlanmış olan Akşehir ilçesinin yönetim merkezidir. Bir birikinti konisi üzerinde kurulan Akşehir, topografik yapıya uygun olarak gelişme göstermiştir. Batı Toroslar'ın çeşitliliklere yer veren topografyası ile İç Anadolu Bölgesi'nin geniş düzlüklerinden oluşan relief şekilleri arasında bir geçiş alanı oluşturur. Çünkü bu yörede havza tabanından birikinti konisine buradan da aniden dik bir duvar gibi yükselen Sultandağları'na geçilmektedir. Akşehir ilçesinin iklim şartları, yaşamaya ve ekonomik faaliyetlere elverişli ortam sağlar. Neolitik Donemde (M.O.8000) kurulmaya başlayan yerleşme, tarih boyunca pek çok farklı kültürü barındırmış ve sürekli el değiştirmiştir. Bu durum şehrin yapısında, adeta bir kültür mozaiki meydana getirmiştir. Akşehir'de hakim ekonomik faaliyetleri ticaret, tarım ve sanayi oluşturmaktadır. Şehirdeki ticari canlılık Akşehir'i, yakın çevrenin çekim merkezi durumuna getirmiştir. Hizmetler sektörünün gelişmiş olmasının yanı sıra çevrede verimli tarım alanlarının bulunması, tarımın ekonomik açıdan ikinci sırayı almasını sağlamıştır. Modern sanayi kuruluşlarının son yıllarda artması, sanayi alanındaki gelişmenin de ilerlediğini göstermektedir. Tarih boyunca hep önemli bir yerleşim, ticaret, kültür merkezi olan Akşehir'e ait ilk arkeolojik bulgular Neolitik Dönem'e (M.O.8 bin) kadar uzanıyor. Hittiler zamanında Akşehir'in adı Thymbrion' dur.Zamanla Frigya egemenliğine girdi. Phrygia tiranı Philomelos tarafından bu günkü şehrin kuzey-batısında Sultandağları'nın kuzey yamaçlarına yeniden kuruldu.Bu yeni şehir kurucusunun ismini aldı. Bu tarihten sonra Philomelion (φιλομηλιον) (Balsevenler) ismi ile anıldı. Daha sonra Anadolu'da egemenlik kuran Lidyalılar'ın

bilinmektedir. Bu bilgiler ışığında , Akşehir'in Osmanlılar Döneminde de ticaret yolları üzerinde önemli bir ticaret merkezi olduğunu söylemek mümkündür (Bayar, 2013).

Resim 3. 23. Akşehir'in coğrafi konumu (Bayar, 2013)

21 Kasım 1921 yılında Batı Cephesi Karargahı Akşehir'e nakledilir. 24 Ağustos 1922 yılına kadar süren dokuz ay on günlük süreç içindeki taarruz hazırlıkları Akşehir'den yönetilir ve planlar burada yapılmaya çalışılır. Silahlar ile cepheeler arastaki dükkanlarda imal edilir. İsmet (İnönü) Paşa da Garp Cephesi Kumandanı olarak sürekli Akşehir'de kalmış ve hazırlıkları yönetmiştir. Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa Hazırlıkların durumunu denetlemek için Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa da değişik tarihlerde Akşehir'e gelir. Sonuç olarak 24 Ağustos 1922'de sabah Batı Cephesi Karargahı, cepheye gitme niyetiyle Akşehir'den ayrılır (Bayar, 2013).

Dolayısıyla Akşehir, Neolitik Dönemden itibaren, Anadolu'nun düşman işgalinden kurtulmasına kadar, tarihteki yerini almıştır. Şehrin tarih içerisindeki en önemli görevi ise Türkiye Cumhuriyeti kurulmasında almış olduğu büyük roldür (Bayar, 2013).

Resim 3. 24. Akşehir'in bazı tarihi yapıları (URL-37)

Akşehir, toprakları üzerinde yaşayagelmiş kùltùrlere bakıldığında, çok zengin bir kùltùr mozaigine sahip durumdadır. Ancak günümüze kadar gelebilen ve ayakta kalan Selçuklu eserleri ile Osmanlı Dönemine ait sadece İmaret Camii'dir. Bu mozaik içerisinde son Osmanlı ile ilk Cumhuriyet dönemlerinden günümüze kadar gelen ve gerçek Türk kùltürünü yansıtan sivil mimarlık eserleri ile el sanatları yadsınamaz. Bugün artık Türkiye'ye mal olmuş ve büyük bölümü tescilli "Akşehir Evleri" aynı adla anılmaktadır (Kaçar, 2016).

Kent kimliğinde Nasreddin Hoca'nın özel bir önemi vardır. 13. yy. da Akşehir'de yaşayan Nasreddin Hoca'nın Türbesi de buradadır. O'nun fıkralarından yola çıkarak Akşehir'in " Dünyanın Ortası" ve " Gülmece Başkenti" olduğu kabul görmektedir. Kentin tarihsel kimliğini ayrıca Taş Medrese, İplikçi Cami, Ulu Cami, İmaret Cami, Feruh Şah Mescidi, Kilise, Orta Hamam, Çarşı Hamamı, Seyyid Mahmut Hayrani Türbesi, çeşmeler, mezar taşları ve diğer anıtsal yapılar güçlendirmektedir.

Yerleşim ilk olarak Sultan Dağları etekleri boyunca ve Tekke deresine paralel bir konumda gerçekleşmiş ve yer şekillerine uygun olarak gelişme göstermiştir. Dört ana koldan ovaya doğru inen sokak akslarının sonunda çarşı- pazar ve kamu kuruluşları yerleşmiştir. Sıra evlerden oluşan sokakların dokusunu, bazen yan yana, bazen sırt sırta, bazen bir atlayarak oluşturulmuş bahçe ve avlular belirlemektedir. Sokaklar dar ve evler birbirine çok yakındır. Evler ortak yaşama kùltürünün gereği olarak birbirine saygılı bir şekilde inşa edilmiştir. Evlerin özgün kapı girişleri, kapı çözümleri, kapı tokmakları, cumbaları, eli böğründe ve pencere detayları sokakların kimliğine çeşitlilik katmaktadır. Cumbalar konut ile sokağın görsel ve toplumsal iletişimini sağlar. Evlerin cephesi sokağa bakar. Bahçe duvarlarının sokağa bakması ender görülür. İki sokak biraz ileride ya bir cami önünde ya da bir çınar altında birleşir. Eski Akşehir evleri genelde ilk yerleşme alanı olan Sultan Dağlarının eteklerinde kurulmuş mahallelerde görölmektedir. Akşehir Kentsel Sit alanında üslup açısından üç grupta toplayabileceğimiz, kentsel dokuya zenginlik katan evler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 1-2 katlı, düz toprak damlı, kerpiç yapılı erken dönem kerpiç evler olan klasik Anadolu evleri; ikincisi 2-3 katlı kırma çatılı, kiremit örtülü, cumbalı, taş subasmanlı olan Osmanlı dönemi yapı geleneğinin tipik örneği evler; üçüncüsü ise; yuvarlak, süslemeli pencere ve kapı düzeni olan, üçgen alınlı, kırma çatılı, Barok üslup özellikleri taşıyan, geç dönem evlerdir (Karaman, 1998).

Resim 3. 25. Akşehir Ulu Cami Caddesi Sokak-Sokak Sağıklaştırma Uygulaması sonrası görünüşü (kişisel arşiv, 2016)

Resim 3. 26. Akşehir Değirmen Sokak-Sokak Sağıklaştırma Uygulaması'nda Ermeni yapımı ikiz evler görünüşü (kişisel arşiv, 2016)

3.4. Akşehir'deki Ermeniler ve Ermenilere Ait Kamusal Yapılar

Akşehir Sancağı'nda, Müslüman halkın yanı sıra Hristiyan halkların da yaşadığı bilinmektedir. Hristiyan halk Gregoryen Mezhebi'nden Ermeniler ile Ortadoks Rumlar olarak iki gruptan oluşmaktadırlar (Bayar, 2013).

Ermeniler; Çağrı Bey 3000 kişilik suvari birliği ile Horasan ve Azerbeycan'ı geçerek Van Gölü civarına gelmiştir. 1018 yılında buradaki Ermeniler'i bozguna uğratarak kuzeye yönelerek Şeddadiler'in ülkesine girmiştir. Buradan Nahcivan'a

varmıştır. Ermeniler'e ait olan Becni Kalesi'ni alarak buradaki Ermeniler'in Orta Anadolu'ya gitmelerine ortam sağlamıştır. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'daki şehir ve köylerde oturan Ermeniler'in atalarının buradan geçenler olduğu düşünülmektedir. Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad Alanya'yı fethettikten sonra kayınpederi olan Alanya Beyi Kir Farid'i Akşehir'e vali yapmış ve bu büyük ikdayı ona vermiştir. Akşehir'deki Hristiyanlar Kir Farid'in soyundan gelmektedir (Bayar, 2013).

Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimlerin çoğunu Hristiyanlar, Ermeniler ve Yahudiler oluşturmaktadır. Hristiyanlar daha çok gebran ismiyle nitelendirilirken, Ermeni ve Yahudiler genellikle etnik kimlikleri ile adlandırılmıştır. Bahsi geçen Ermeniler, ırk itibari ile çoğunlukla Rum olabildikleri gibi Türk de olabilirler. Bu Ermenilere Karamanlı, konuştukları dile de Karamanlîca denilmektedir (Baykurt 1932). Dinî bakımdan Hristiyan olup; dil, kültür ve etnik açıdan Türk olan bu Türklerden bazıları, sayı olarak az da olsa Akşehir kent merkezinde ikamet etmişlerdir. Akşehir'de 1466 yılına gelindiğinde gayrimüslimlerin tamamı Ermeniyân Mahallesi'nde oturmaktadırlar. İsminden de anlaşılacağı üzere bu mahallede Ermenilerin yaşıyor olması beklenmektedir. Fakat ismi yazılı olanlara bakıldığında, Ermenilere atfedebileceğimiz hiçbir şahıs adına rastlanmamaktadır. Mahallede ilk iki sırayı Selçuklu ve Beylikler dönemi ile Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyılın sonlarına kadar Türk toplum ve ticarî hayatını yönlendiren en önemli müesseselerden biri olan Ahilerin, Akşehir'deki kethüda ve babalarının isimleri almaktadır. Baba, oğul oldukları anlaşılan bu iki kişinin gayrimüslim olması mümkün değildir (Kazıcı, 1989). Zira ahilik, Türk esnaf ve sanatkârları arasında dayanışma ve yardımlaşmayı tesis eden bir esnaf teşkilatı olmakla birlikte aynı zamanda, din ve ahlak eğitimi veren de bir kurumdur (Çağatay, 1981). Fakat bu iki kişinin gayrimüslimlerin içine neden yazıldığı maalesef izah edilememektedir. Diğer taraftan Çoban, Kaplan, Aydın, Tanrıvermiş, Yakub, Satılmış, Murad, Emir, Karagöz, İskender, Hızır, Abraham, Evanis ve Arslan gibi isimlerin varlığı, Ermenilerden ziyade gebran diye nitelendirilen Hristiyan Türkleri - gayrimüslimleri- çağrıştırmaktadır. Buradaki Ermeni mahallesinin idarî bir ünite mi, yoksa gayrimüslim unsuru ifade etmek için kullanılan izafî bir terim mi olduğu tam anlamıyla anlaşılamamaktadır. Sonraki tahrirlerde bu mahallenin adının geçmemesi ve gayrimüslimlerin iki ayrı mahallede anılmaları, izafiyete yönelik bir sonuca yönlendirirken, Ermeni mahallesinde bir tek Ermeni'nin bulunmaması da gerçek bir mahalle olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Buradaki mahallenin , şehirdeki gayrimüslimleri bir başlık altında toplama gayretinden dolayı Ermeniyân şeklinde

anıldığı düşünülmektedir (Erdoğan, 1988). Yine 1584'te gebran nüfusun “Mahalle-i gebrân___ der mahalle-i Seydi Mahmud Hayran” ve “Gebrân___ der mahalle-i Ahi Yadigâr” (TK 146: 11a) şeklinde Müslümanlardan ayrı yazılması bu düşüncüyü destekler niteliktedir (Yörük, 2008).

Tablo 3. 2. Akşehir'deki gayrimüslim nüfus (Yörük, 2008)

Mahalle Adı	1466	1466	1500	1500	1522	1522	1524	1524	1530	1530	1539	1584
	Nf	Hn	Nf	Ha	Nf	Hn	Nf	Hn	Nf	Hn	Nf	Nf
Ermeniyan	33	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ahi Yadigâr	-	-	3	-	5	-	5	-	-	5	6	48
Seydi Mahmud Hayran	-	-	5	-	5	-	5	-	-	4	6	33
Toplam	33	28	8	-	10	-	10	-	-	9	12	81

Akşehirli Ermeniler ile ilgili çok fazla kaynağa ulaşamamasına rağmen Mehmet Bildirici'nin 2008 yılındaki “Konya ve Yakın Çevresinde Azınlıklar Tarihi Kısa Bilgiler” isimli yazısında şu şekilde bahsedilmektedir: *‘Akşehir kazasında 4950 Ermeni yaşıyordu. Diğer bölgelere göre buradaki Ermeni kolonisi daha gelişmiş idi. İki kilise vardı. Saint Pierre-Paul ve Sainte Trinite (Kutsal Üçlü). Bu ikincisi 1859 yılında yapılmıştı. Akşehir'deki 4 eğitim kurumundan en ünlüsü Saint Etienne tüm Konya vilayeti içinde eğitim kalitesi en yüksek olan idi. Akşehir'deki Ermeniler deri, kürkçülük, testicilik, konularında yörenin en ünlü ustaları idi. Bu bilgilerden sonra Akşehir'de yaşamış olan Ermeniler hakkında hiçbir Türkçe kaynakta bilgi bulunmadığını fark ettim. Oradaki kilisenin Ermeni kilisesi olduğunu öğrendim. Akşehir'deki en büyük yapılardan olan bu kilise Nasreddin Hoca Festivallerinde kültüre hizmet etmeye devam etmektedir. Diğer bir kilisenin de Bermende (Savaş) köyünde olduğunu sanıyorum. Çok ilginç olan Bermende zeybeği de şöyledir. Bir incecik yol gider Gürnes'e / Ilgıt ılgıt kanım damlar mor fese Onikidir Bermende'nin değirmeni / Değirmenci Urum değil Ermeni Ya kendisi ya kellesi gelmeli / Ay karanlık şavkta vurdular beni.'*

Ermeniler, Akşehir merkezde, biraz da Ilgın ve İshaklı'da, Rumlar ise genellikle köylerde yaşamışlardır. 1895 yılında buraları dolaşan ünlü bilim adamı Frederik Sarree, Akşehir'de yaşayan Hristiyanlar'ın Türkçe konuştuklarını, çoğunun kendi dillerini bilmediklerini söylemiştir. Konya Valisi Samih Bey'in Dahiliye Nezaretin'e (İçişleri Bakanlığı) gönderdiği 23 Ekim 1915 tarihli telgrafta, Akşehir İstasyon'undan iki gün içinde 4850 Ermeni'nin sevk edildiği bildirilmiştir: *“Bâb-i âli Dahiliye Nezareti Mahreci Şifre Kalemi Konya Evvelce arz olunanlardan başka yukarı istasyonlardan gelen ile bu defa Akşehir'den ihraç edilenlerden ve Konya'dan iki gün zarfında vagonla*

dört bin sekiz yüz elli dört Ermeni'nin sevk edildiği Polis Müdüriyeti ifadesiyle maruzdur.''

Tablo 3. 3. 1906 yılında yapılan sayımda gayr-i Müslim nüfus (Bayar, 2013)

	Rum Ortodoks	Ermeni Gregoryan	Kazak	Yahudi	Müslüman	Toplam
1881	1711	3134	--	--	43310	48155
1892	1585	2890	--	--	--	
1881	1711	3134	--	--	43310	48155
1904	2090	2110	206	--	--	
1906	2080	3174	206	--	52921	58361
1914	2266	4890	212	1	57234	64603

Tablo 3. 4. Akşehir'deki Müslüman ve Ermeni nüfusun mahallelere dağılışı (Bayar, 2013)

Mahalleler	Hane	Kadın	Erkek	Toplam
Çimenli	181	395	377	772
Yokuşbaşı	140	333	306	639
Orta Mahalle	77	180	180	360
Karşu	96	25	218	443
Seyyid	81	219	248	467
Hacı Hamza	12	417	441	858
Meydan	1	3	2	5
Atsız	3	9	22	31

Bu bilgiler ışığında Hristiyan halktan Ermeniler'den çok az bir kısmı 1916 yılında Musul Vilayeti'nin Şehr-i Zor Sancağı'na gönderilmiştir. Bir kısmı 1918'de geri dönmüş, daha sonra Ocak 1921 sonlarına doğru Burdur ve Isparta'dan 234 Rum ve Ermeni Akşehir'e sevk edilmiştir. Ermeni ve Rumlar Akşehir'den fasılalarla

ayrılmıştır. Yurtdışına ve büyük şehirlere gitmişlerdir. Bazıları zaman zaman geri gelmiş, 1950’den sonra hiç geri dönen olmamıştır (Bayar, 2013).

Dr. Aziz Perkün, hatırlarında mübadelede bir Rum doktorun ayrılışını şöyle anlatır: *“Bir de çocukluğumdan beri bildiğim,tanıdığım iyi kalpli, fedakar, hakikaten değerli bir insan olan Dr. Nikolaki Efendi vardı. Bu zat da maalesef mübadil olarak Yunanistan’a gitmek zorunda kaldı. Hemen hemen bütün Akşehirliiler O’nu üzümlere uğurladık.”*

3.4.1. Gavur Hamamı

Çimenli Mahallesi’nde Hamam Sokağı’ndadır. Yüksekçe bir yere kurulduğu için Yukarı Hamam ismini almıştır. Ermeni Cemaati tarafından yapıldığı için halk arasında Gâvur Hamamı denir. Hamam moloz taşlardan yapılmıştır. Kapı ve pencere söveleri kesme taşlarla yapılmıştır. Bazı kemerlerde yer yer tuğla kullanılmıştır. Kadın ve erkekler kısmı olmak üzere iki bölümden meydana gelir. Her bölümde soyunmalık, ılıklik, dört eyvanlı köşe halvetli sıcaklık bölümleri vardır. Kuzey güney doğrultusunda inşa edilen hamamın doğu kanadında erkekler kısmı vardır. Batı kanadında kadınlar kısmı bulunur. 1901 yılında Ermeni usta Mıgırdıç Kalfa tarafından yapıldığı söylenmektedir (Kaçar,2002).

Erkekler kısmı, doğu-batı doğrultusunda, enine dikdörtgen soyunmalık kısmı vardır. Kesme taşlarla ince bir kemerle iki bölünen doğusu yuvarlak kemerli tromplar üzerine büyük bir kubbe oturtulmuştur. Batısı isi aynalı manastır tonozu ile kapatılmıştır. Her iki örtüyü bol sayıda ılıklik ile birer aydınlık feneri yerleştirilmiştir. Bunların doğu duvarı iki sıra halinde pencerelerle birlikte soyunma mekanının ışığı bol alması sağlanmıştır. Hamamın sıcaklık kısmı dört eyvanlı köşe halvetli planla yapılmıştır. Eyvanlar beşik tonoz ile örtülmüştür. Orta bölüm ve halvetler, pendantif geçişli birer kubbe ile kapatılmıştır. Halvetleri sıcaklıktan ayıran duvarlar ve geçişler düzgün kesem taşlarla yapılmıştır. Kubbe ve tonozlarda tuğla kullanılmıştır. Halvetin ortasında birer aydınlık feneri ile bol sayıda ılıklik vardır. Orta kubbedeki aydınlık feneri çevresi alçı malzeme ile Barok karakterli bitkisel motiflerle oluşan bir kuşakla süslenmiştir. Kadınlar kısmı, doğu duvarının güney ucundaki açıklıktan yararlanılarak soyunma kısmı yapılmıştır. Batıdan doğuya doğru genişleyen enine bir plana sahiptir. Soyunmalık kısmını pendantif geçiş ile iki kubbe örter. Kubbeler arasında kesme taş ile örülmüş geniş yuvarlak kemer yer alır. Kubbelerde tuğla kullanılmıştır. Kubbe

ortalarında birer aydınlık feneri ile bol sayıda ışıklık bulunmaktadır. Batı duvarında açılmış iki pencere bu mekanın aydınlatılmasını sağlar. Kuzey duvarın doğu ucunda basık kemerli ılıklik mekanı vardır. Kadınlar kısmındaki sıcaklık erkekler kısmında olduğu gibi doğu batı doğrultusunda dört eyvanlı, köşe halvetli olarak yapılmıştır. Eyvanlar beşik tonoz ile örtülmüştür. Halvetler ve orta mekan pandrantif geçişli kubbe ile örtülüdür. Orta kubbedeki aydınlık feneri meandır ile süslenmiştir. Yukarı hamam dört eyvanlı köşe hücreli hamamlar gurubuna girer. Kitabesi olmadığı için kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. XIX. asrın sonlarında Orta Hamam'ı yapan Mığırđıç Kalfa tarafından yapıldığı söylenmektedir (Bayar, 2013).

Resim 3. 27. Gavur Hamamı (URL-37)

Resim 3. 28. Çimenli Mahallesi ve Gavur Hamamı-1950 (Bayar, 2013)

3.4.2. Gazi Mustafa Kemal İlkokulu

Okulun tarihi hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır; Milli Eğitim Bakanlığı'nın internet sitesinde 1890 olarak belirtilirken Ahmet Akçelik, Akşehir ilçesinde iki Ermeni okulundan, Ermeni İdadisinin 1864, Ermeni Sıbyan okulunun ise 1898 yılında açıldığını yazmıştır (Çelik, 2013). Yaylıoğlu ise okulun inşa tarihini 1862 olarak belirtmiştir (Yaylıoğlu, 2010). Okul binasının Veli Baş isimli birinin şahsi malı olduğu, 1908 yılında Ermenilere satıldığı okulun resmi internet sitesinde yer almaktadır. Büyük kilisenin avlusu içerisine yerleştirilen üç katlı okul binasının zemin katı Ermeni Sıbyan Mektebi, birinci katı Ermeni ilkokulu, ikinci katı Ermeni Rüştîyesi olarak kullanılmıştır. 1916 yılında Tehcir kanunu ile Akşehir'den Ermenilerin gitmesi sonucunda Alemdar Mustafa Paşa Türk İlkokulu ismiyle eğitim yapısı olarak kullanılmaya devam etmiştir. İstiklal Savaşı yıllarında bir dönem hastane olarak kullanılan yapı, 1922 yılında İsmet Paşa okulu olarak inşa amacına uygun olarak kullanılmış, 1926 yılında Gazi Mustafa Kemal İlkokulu ismini almıştır (Yaylıoğlu, 2010). 2011 yılında binanın öğrenci nüfusunu karşılamadığı gerekçesiyle boşaltılmıştır.

Çimenli mahallesi Yokuşbaşı Sokak'ta bulunan yapı 1922 yılında Mustafa Nedim İlkokulu ismi ile ilkokul olmuştur. 1926 yılında ismi Gazi Mustafa Kemal İlkokulu olarak değiştirilerek Cumhuriyet döneminin Akşehir'deki İlkokulu olarak eğitim öğretime başlamıştır. 1929-1930 öğretim yılında ilk mezunlarını vermiştir. 2012-2013 Öğretim Yılında 6287 İlköğretim ve Eğitim Kurumları ile ismi Gazi İlkokulu olarak değiştirilmiştir (Bayar, 2013).

Resim 3. 29. Gazi İlkokulu (URL-37)

3.4.3. Ermeni Erkek Mektebi

Çimenli Mahallesi'nde idi. H. 1317/M. 1899 yılında çıkarılan 28 sayılı Konya Salnamesi'nde 4 tane gayrimüslim mektebi olduğu belirtilmektedir. Birisi, Gazi Mustafa Kemal İlkokulu binası, ikincisi Kemal Baloğlu'nun evi olan eski İsmet Paşa Okulu, üçüncüsü Bermende Rum İlkokulu, dördüncüsü Akşehir merkezinde olup, tahminen Rum İlkokulu'dur. Yerini tespit edemedik. Ermeni Mekteb-i İptidaiyyesi, büyük kilisenin geniş avlusu içine kesme taşlar dan üç katlı olarak yapılmıştır. Zemin kat Ermeni Sıbyan Mektebi, birinci kat Ermeni İlkokul'u, ikinci kat Ermeni Rüştîyesi (ortaokul) olarak kullanılmıştır. 1916 yılında Ermeniler'in Akşehir'den sürülmesi üzerine, Veli Baş isimli birisi bu binaya sahip olmuştur. Daha sonra Mustafa Nedim İlkokulu olmuştur. 1926 yılında ismi değiştirilerek Gazi Mustafa Kemal İlkokulu olmuştur. Halen okul olarak hizmet vermektedir (Bayar, 2013).

3.4.4. Ermeni İnas Mektebi

Çimenli Mahallesi'ndedir. Genişçe bahçeli, kesme taşlardan yapılmış bir binadır. 1916 yılına kadar Ermeni Kız Okulu olarak hizmet verdi. Bu tarihten sonra Ermeniler mübadele ile yer değiştirdiğinde Alemdar Mustafa Paşa İlkokulu oldu. 1926 yılında İsmet Paşa İlkokulu oldu. 1950 yılında Taşoluk İlkokulu ismini aldı. 1958 yılına kadar varlığını sürdürdü. Bu tarihte 24 Ağustos İlkokulu yapılıncaya, öğrencileri bu okula nakledildi. Boş kalan bina Akşehir tüccarlarından Kemal Baloğlu'na satıldı. Şimdi bu zemin evidir (Bayar, 2013).

3.4.5. Ermeni Mezarlığı

Altunkalem Mahallesi'nde Taş Medrese'nin güneyinde eski kilisenin bahçesinde Ermeni Mezarlığı vardır. Çok zaman kullanılmadığı için yıkılmaya yüz tutan kilise depremde yıkıldı. Sonra kilise kalıntısı ve mezarlık kaldırıldı. Yerinin sonrasında fidanlık olduğu bilinmektedir. (Bayar, 2013).

Tablo 3. 5. Akşehir'deki Ermeni okulların varlığına ilişkin tablo
(Topkaya, 2007)

Akşehir Mektep Derecesi	Tarihi Tesis ve Kuşadı	Mektebin Resmi veya Hususi olduğu	Mektebin Mensup Olduğu Cemaat	Adet-i Şakirdan Yekün	Şimdiye Kadar Şehadetname Alanların adedi	Adedi muallim
Merkez Rüşdi	1292	Resmi	Osmanlı	130	446	3
İrfaniye	-	"	Müslim	38	-	1
İbtidaiyesi	-	"	"	36	-	1
Şemsilmaarif	-	"	"	39	-	1
İblikci Camii	-	"	"	30	-	1
Cami kebir	-	"	"	21	-	1
İnas	-	"	"	33	-	1
Feyzi hürriyet	-	Hususi	"	32	-	1
Reis	-	Resmi	"	18	-	1
Engili	-	"	"	33	-	1
Eğrigöz	-	"	"	45	-	1
Nadir	-	"	"	30	-	10
Orta	-	"	"	39	-	1
Absarı	-	"	"	30	-	1
Gürnes	-	"	"	17	-	1
Koraş	-	"	"	16	-	1
Karaağa	-	"	"	19	-	1
Turlakcu	-	"	"	22	-	1
Küçükhasan	-	"	"	32	-	1
Aşağıpiribeyli	-	"	"	29	-	1
Çeltik	-	"	"	25	-	1
Aşağı ağzıaçık	-	"	"	55	-	1
Doğanhisar	-	"	"	15	-	1
Bermende	-	"	"	40	-	1
Yahsiyan	-	"	"	25	-	1
Çakırlar karyesi	-	"	"	300	-	1
Zükür İnas İbtid.	1280	Hususi	Ermeni	400	-	12
Rüşdiye İdadiye	-	"	"	25	-	9
Zükür İnas bağçei Sübyan	-	"	"	-	-	1
Rum İbtidaiyesi	1314	"	Rum	280	-	7
Bermende Rum	-	"	"			
İbtidaiyei nim rüşdi	-	"	"			

3.5. Akşehir Ermeni Kilisesi Yeniden İşlevlendirilmesini Gerektiren Nedenler

Eski eseri korumak, onu yaşatmak demektir ve eser yaşayabildiği sürece vardır. Bütün eski eserlerin bir müze gibi korunmaları beklenemez. Zaten onları korumak demek, saklamak ya da müzeleştirmek anlamına gelmemelidir. Bu nedenle yapı, orijinal fonksiyonu ile korunabilir ya da orijinal fonksiyon çağdaş koşullara artık hizmet etmiyorsa yapısal bütünlük ve tutarlılık bozulmadan yeni bir işlevle yaşatılabilir (Avcı, 2003).

Resim 3. 30. Akşehir Ermeni Kilisesi (C.Bektaş arşivi)

3.5.1. Coğrafi Konum ve Çevre Değerleri

Yapılar içinde bulundukları çevre ile birlikte büyüyüp o çevre ile birlikte oluşturmaktadırlar. Sanat eseri olan yapı, estetik boyutlarıyla kendine has bir iç mekân ve çevresiyle beraber, yine kendine özgü bir dış mekân ilişkisi ortaya koyar. Bunlardan birincisi, kişi ve toplum onu koruduğu oranda yaşar. Fakat, ikincisi, yani çevre ile ilişki diğeri kadar dayanıklı değildir. Gerçi bugün o da birinci kadar korunmaya çalışılmaktadır. Ancak bu kısımda ekonomik etkenler daha güçlüdür. Yapıyla içinde bulunduğu çevre arasındaki ilişkiler zaman geçtikçe değişmektedir. Bu değişimi zorla kabul etmek, bugünkü anlayışa göre doğru bulunmamaktadır. Onu da kontrol etmek gerekmektedir. Bu aşamanın iyi değerlendirilmesi amacıyla biraz daha açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Genel manada tarihî yapı, kendi sayesinde veya şehir içindeki biçimlenmenin bir parçası olması dolayısıyla değerlidir. Yapı kendi içinde tarihî ve estetik bir değer taşıdığı zaman restore edilmektedir. Şehrin tarihî strüktürü içinde değeri olan bir yapının, sadece dış ebatları ile dış mimarisi korunmaya çalışılmaktadır. Ancak iç mekanın da işlevsel değişikliklere tâbi tutulması öngörülmektedir. Böyle bir çevrede elemanların bir kısmı yok olmuş ise bunların tarihî ve estetik değerleri de söz konusu olmadığından yeniden yapılıp yapılmamaları duruma göre değişmektedir (Kuban, 1969).

Akşehir'in coğrafi durumunda dikkat çekici bulgulardan biri de analizlerde iç sokakta yer almasından dolayı çok algılanamayan Ermeni Kilisesi'nin, ziyaretçiler tarafından yerli halka göre daha çok bilinmesidir. Fakat çevresel olarak eldeki verilere

bakıldığında kilisenin mevcut bir ustalık alanı içerisinde bulunduğu görülmektedir. Bulunduğu alanın verilerini en etkin biçimde kullanabilmek için fonksiyonel sürekliliği devam ettirilmelidir.

3.5.2. İşlevsel Olarak Eskimesi

Orijinal işlevini kaybeden yapılar, işlevlerini kaybetse de yapısal özelliklerini korumakta, dolayısıyla yeniden işlevlendirmeye uygun olmaktadır. Yeni yapıların yapılması ile birlikte, işlevsel olarak eskimiş yapıların yeni işlevler yüklenerek kullanılması ise alternatif bir yapı üretim tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu üretim tekniği, yeni ihtiyaçlara göre şekillenen mekansal program ile mevcut yapının mekansal ve yapısal özelliklerinin örtüşmesine bağlı olarak şekillenmektedir. Konunun bir diğer önemli boyutu da özellikle tarihsel birikimi olan yapılar için korumacı yaklaşımlarla yapılan çalışmaların, bu tür yapıları toplumdan uzaklaştırarak, “yaşanan” değil “izlenen” bir yapıya dönüştürmesi, bunun sonucu olarak da, yapının zamana karşı gösterdiği tavrını, donmuş bir anıta çevirmesidir. Yeniden işlevlendirme, bu tür yapıların günümüzde de kullanılabilmesine imkan vermekte, bunun sonucu olarak da, yapıların zaman içinde dondurulmadan yaşamasını, çevresiyle etkileşim halinde olmasını sağlamaktadır (Selçuk, 2006).

Söz konusu kilise yapısı bulunduğu şehrin bir Anadolu şehri olması ve geçmiş zamanlarda burada bulunan farklı etnik ve dini toplulukların bölgeyi terk etmesiyle işlevini sürdürememektedir. İbadet yapısı olarak dini işlevini koruyarak camiye çevrilen çoğu kilise gibi çok az da olsa müdahalede bulunulduğu düşünülmektedir. Bu işlevi gerektiren şehirdeki tek yapı olması ve sürekliliğinin sağlanamayacağı kaygısı ile eskiyen işlev yerine yeni kullanım önerileri getirilmek zorundadır. Gereksinimlerin ve sosyal yapının değişmesine bağlı olarak işlevi koruma anlayışı taşımak yapıyı unutulmuş durumundan kurtarmayacaktır.

3.5.3. Ekonomik Sebepler

Eski yapıların çağdaş fonksiyonlarla donatılıp yaşama kazandırılması, kültür ve uygarlık ürünlerine gösterilen saygının, bu konunun ekonomik boyutundan önde gelmesi beklenmektedir (Altınoluk, 1998).

Örneklerine bakıldığında tarihi yapıların yoğun bulunduğu alanlarda şehir ekonomisine katkı sağlama amaçlı bu bölgeler turizm rotaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Alt yapı çalışmalarıyla beraber yeni yapı yapmak, çevre düzenlemesini gerçekleştirmek tamamıyla bir enerji tüketimi olacağından mevcut yapıya yeni fonksiyon yüklenmesi tüm bu maddi kaynakların tüketilmesini en aza indirecektir.

2006-2015 yılları arasında Akşehir’e gelen turist sayılarına bakıldığında Sokak Sağıklaştırma Projeleri ve tek yapı bazındaki onarımların gerçekleştiği dönemde bu sayının artış gösterdiği görülmektedir. Fakat yap-bırak anlayışı ile gerçekleştirmenin dışında yapılan harcamalarında anlam kazanabilmesi yeniden işlevlendirmelerle bu artışın devam etmesi mümkün olacaktır. Tarihe tanıklık etme imkanı sağlarken ihtiyaçlara da cevap veren bir mekan olması durumunda şehre gelecek ziyaretçi sayısı da artacaktır.

Şekil 3. 1. 2006-2015 yılları arasında Akşehir’e gelen tursit grafiği (MEVKA, 2015)

3.5.4. İmar Planı Değişiklikleri ve Çevre Düzenlemeleri

“Bütünsel Koruma” 1975’teki Amsterdam Avrupa Mimarlık Mirası Kongresi’nde şu sözlerle tanımlanmıştır: “Mimarlık mirasının korunması, ikincil bir kaygı olmak yerine kentsel ve bölgesel planlamanın bütüncül bir parçası olmalıdır.” Bu amacın gerçekleşmesi için gereken şartlar ise; yerel yönetimlerin sorumluluğu, halkın katılımı, toplumsal etkenlerin göz önüne alınması, yasal ve yönetsel önlemlerin uyarlanması, uygun mali kaynakların sağlanması, restorasyon ve iyileştirmeye yönelik yöntemlerin ve teknik becerilerin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir (Güçhan ve Kurul, 2009).

Resim 3. 31. Nasreddin Hoca Mizah Köyü Projesi kilise ve çevresi alternatif alan (Nasreddin Hoca Mizah Köyü proje raporu, 2016)

Yerel yönetim tarafından hazırlanan Nasreddin Hoca Mizah Köyü projesi kapsamında 1.alternatif alan olarak düşünülen kısımda yer alan kilise yeniden işlevlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Ayrıca koruma faaliyetleri ve koruma yasalarının sürekliliğini koruması da bu tür kültür mirası yapıların denetim altında işleve yönelik bir mekan haline gelmesini gerektirmektedir. Çevresindeki eski yerleşim alanlarının ve tarihi sokakların sokak sağlıklılaştırma projeleri ile birlikte onarım görmesi de kiliseyi bu atıl durumdan kurtaramamıştır. Bu anlamda tek yapı bazında ele alınıp restore edilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Fakat bilinen örneklerden de yola çıkarak herhangi bir şekilde yaşayan bir mekana dönüştürülmediği sürece kente kazandırılmış olmayacaktır. Koruma yaklaşımı çevresel olarak ele alındığında yeniden işlevlendirme konusu tekrar gündeme gelmektedir.

Ülkemizde kentsel yerleşmelerde insanların yaşadığı mekanları, çalıştığı yerleri, çeşitli hobilerini gerçekleştirdiği işlev alanlarını düzenlemek, bu bölgelerin birbirleriyle ilişkilerini kurmak amacıyla imar planlama eylemleri yapılmaktadır. Bu tür eylemler; yerin sosyoekonomik özelliklerini göz önüne alarak, yasal ve yönetsel koşullara uygun olarak hazırlanan kent fiziki planının konusudurlar. Fiziksel planların, bu nedenlerle, yöre üzerinde ev ev yapılan analitik ve sosyal araştırmalara gereksinimi vardır. Bu planlar, genellikle nüfusun toplandığı kasaba, kent, büyükşehir ve metropoliten alanlar için yapılır. Daha üst düzeyde, ülke ve bölge ölçüsündeki büyük mekanların yalnız sosyoekonomik planları vardır (Kent İmgesi, 2016).

3.5.5. Kentsel İmge ve Kültürel Miras Etkileşiminin Faydaları

21. yüzyıl kültür gezginlerinin önemli özelliklerinden biri de yaratıcı turizm arayışıdır. Yaratıcı turizm, Dünya Turizm Örgütü'nün 2010'da Santa Fe'de yaptığı toplantıda tanımlandığı şekliyle; “Ziyaret edilen yerdeki insanlarla ve onların yaşayan kültürleriyle bağ kurma olanağı veren ya da güzel sanatlar, kültürel miras ya da bir yerin özel karakterine yönelik katılımcı bir öğrenme fırsatı sunan, böylelikle bir konuda özgün bir deneyim sağlayan bir gezi türüdür” (Ohridska-Olson ve Rossitza, 2010). Bir başka deyişle kültür gezginleri, kültür mirasını ve kültürel olayları görmekle yetinmeyip, yerel kültürlerle karışmak ve katılmak istemektedir. Bu anlayışa uygun programlara halı dokuma kursları, toprak kap boyama ya da gönüllü arkeoloji yolculukları gibi etkinlikler dahil edilmektedir (Ohridska-Olson ve Rossitza, 2010).

Bu konuda yapılan çalışma ve araştırmalar neticesinde, tarihi kent dokularının, günümüze ve gelecek kuşaklara dönemin yaşam felsefesi ve tarzını, sosyo-ekonomik yapısını yansıttıkları bilinmektedir. Ayrıca bunu yanında günümüzdeki ihtiyaçlara da cevap vererek yeni bir işlev kazanabileceklerini ispatlamaktadır. Bu şekilde tarihi yapılar, yenilenerek modern hayatın sürdürülmesini sağlamaktadırlar. Arabacıoğlu ve Aydemir, tarihsel yapıların yeniden değerlendirilmeleri ve yüceltilmelerinin, gerçek bir anlayış değişikliğinden kaynaklanmadığını, günümüz uygulamalarının uyandırdığı rahatsızlığın tepkiye dönüşmesi nedeniyle gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Günümüzde tarihi yapıların korunma ihtiyacı istenmesinin yeni bir tarihi bilinç olmadığını ve sadece daha kötü durumları engellemek için bulunan son çare gibi görüldüğü belirtilmiştir. Bu çevreler, günümüzdeki sanat ve mimarlık anlayışına karşı olmamalarının yanında, geçmişle bağlantıları ile aynı zamanda sosyal bir ihtiyaca cevap vermektedir. Bu da, geçmişin izlerini taşıyan bir çevrede yaşayarak toplumsallaşan bir kişinin, kültürün sürekliliği bilincine sahip olacağı anlamına gelmektedir. Bu tür çevreler sürekliliğin sağlanması açısından önemlidir. Burada sözü geçen “süreklilik” kavramı yeni hayatın içinde geçmişin izlerini taşımasıdır, geçmişin olduğu gibi canlandırılmasını öngören bir özlem değildir (Tekeli, 1987, Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007).

3.5.6. Tarihi Yapıların Kendini Finanse Edebilmesi

Mevcutta bulunan kabuk, ekonomi, kamusal bellek, enerji yönetimi, tarihsel özelliği olan tescilli yapıların kendisini finanse edebilmesi gibi yönleriyle yıkılmadan

korunarak ve yeniden işlevlendirilerek, alternatif bir yapı üretim yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Selçuk, 2006).

Günümüzde tarihi yapıların çoğu koruma altına alınarak tescillenmektedir. Dolayısıyla bu tür binaların düzenli bakımları, temizlikleri gibi temel ihtiyaçlarının merkezi bir kurum tarafından denetiminin gerçekleşmesi sağlanmaktadır. Yeniden işlevlendirilme kavramına uygun olmasına rağmen kullanılmayan ve çoğu zaman unutulup atıl duruma düşen bu tür yapılar için yapılacak en gerçekçi çözümün, tekrar insanların kullanımına açmak ve bunun neticesinde binanın kullanım çerçevesi içinde bakım ve temizliklerinin yapılmasını sağlamak olduğu düşünülmektedir (Tayla, 1998).

Etkileşim seviyesi düşünüldüğünde Akşehir Ermeni Kilisesi unutulmaya yüz tuttuğu dönemde seyirlik bir yapı olarak kalmıştır. Bu durumda yapılacak herhangi bir bakım ya da onarım söz konusu olduğunda ise bir takım maddi kaynaklar gerektirecektir. Fakat yeniden işlevlendirme ile kullanıma açılacak ve ister yerel yönetim idaresinde olsun ister verilecek firma dolayısıyla olsun düzenli şekilde bakım ve onarımı yapılmış olacaktır. Yapısal açısından ömrünü uzatan bu uygulama ile kilise çok daha fazla kişi ile etkileşime geçerek geçmişle bağlantı kurmasına yardımcı olacaktır. Tüketilen maddi kaynakların işlevin getirisi ile çekeceği ziyaretçilerle binanın yaşaması sağlanırken ihtiyaçlara da cevap vermesi gündemde olacaktır. Kiliseye verilecek işlevle beraber oraya gelecek kişiler anlatılarında orada geçirdiği keyifli zamandan bahsederken gelecek zamanda şehre ziyaret düşünenler için merak uyandırmış olacaktır. Bu yönüyle de Ermeni yapılarından ilk restore edilen kamusal yapı olması durumuyla kendini finanse ederken aynı zamanda şehirdeki diğer Ermeni yapıları için de bir finans kaynağı olabilecektir. Diğer yapıların da proje aşamasını hızlandırarak kente kazandırılmasında öncülük etme durumu söz konusudur. Böylelikle Akşehir’de yaşayan Ermeni kültürün izlerinin deneyimlenmesi sağlanırken binalar kendini koruma altına almış olacaktır. Verilecek işlev ise korumadan bağımsız olarak maddi anlamda da getiri olan bir araçtır.

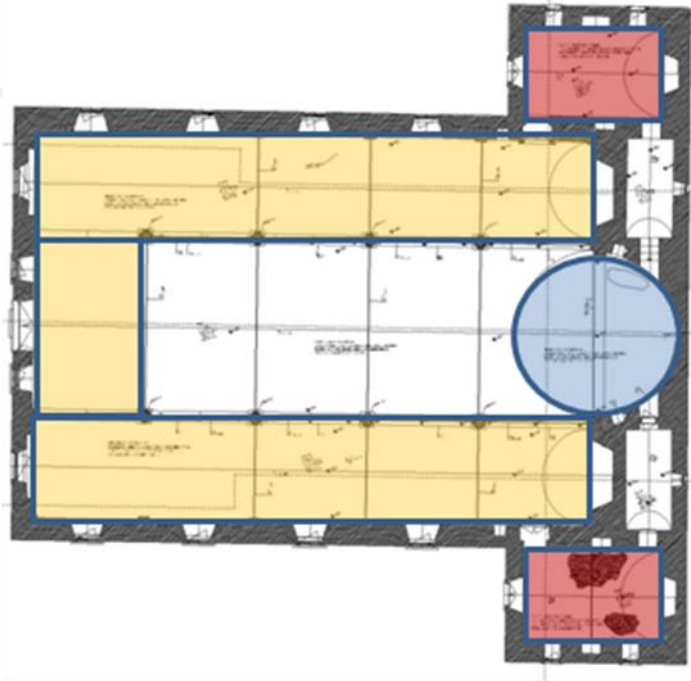
3.6. Akşehir Ermeni Kilisesi Yeni İşleve Yönelik Koruma ve Uygulama Sorunları

Çimenli Mahallesi, Değirmen Sokak, Pafta, ada, parselde yer almaktadır. 19.asrın ortalarında Ermeni cemaati tarafından yapıldığı bilinmektedir (Alkan, Karpuz,

2012). Ermenilerin tehcirine kadar birkaç defa tamir edilmiştir. Moloz kesme taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Kıрма çatılı ve alaturka kiremit örtülüdür.

Üç nefli bazilikal plan şemasına sahip bir kilisedir. Yapıya batı tarafından çift kanatlı özgün olmayan ahşap kapı ile girilmektedir. Basık kemerli pencerelerinin taş ve imitasyon malzeme ile yapılmış kabartma söveleri vardır. Demir parmaklıkların çoğunun koruma öncesi yıprandığı ve bazılarının zamanla söküldüğü bilinmektedir. Doğu cephede arka cephenin beden duvarını oluşturan yarım kubbeli ve kemerli apsisi bulunmaktadır. Apsiste bir okülüs, yarı daire formlu iki apsisicik vardır. Apsise dik olarak üç sahınlı sekiz mermer sütunla taşınan kubbeli örtüsü mevcuttur. Aynı zamanda bu sütunların üzerindeki tonozlar arası demir gergi çubukları görülmektedir. Giriş kapısı iki yanından ahşap asma kata çıkan merdivenleri vardır. Apsisin kuzey kısmında vaftiz odası, güney tarafında papaz odası yer almaktadır. Papaz ve vaftiz odalarına mermer görünümlü ve özgün kemerli açıklıklardan geçilmektedir. Buralarda apsiste olduğu gibi 15 cm kalınlıkta kemerli nişler mevcuttur. Bu mekanlardan tek kanatlı kapılarla doğu cephe boyunca apsise ulaşılmaktadır.

Şekil 3. 2. Ermeni Kilisesi plan şeması

Yerel yönetim ve T.C. Kalkınma Bakanlığı Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı işbirliği ile hazırlatılan ‘‘Nasreddin Hoca Mizah Köyü Projesi’’ kapsamında Gazi Mustafa Kemal İlkokulu’nun Akşehir Kent Müzesi, kilisenin

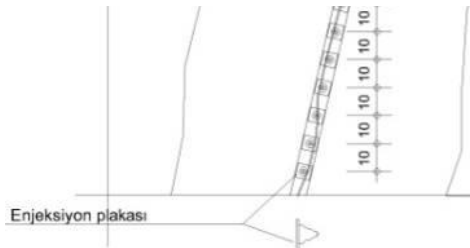
ise Dünya Mizah Ustaları Sanat Evi olarak kullanılması planlanmıştır. Kent müzesi ve sanat evinin toplanma ve kültür bahçesi ise kilise ile okulun bahçesi olarak belirtilmiştir. Yerli ve dünya mizahının ustalarının çalışma yapısı, toplantı ve sunumları için kullanacakları mekanların oluşturulması öngörülmüştür (PGLOBAL Küresel Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri A.Ş., 2016).

3.6.1. Strüktürel Sisteme Yapılan Müdahaleler

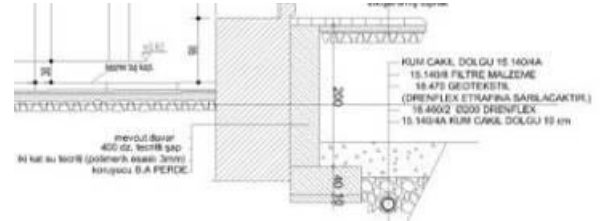
Statik projesinde tip kirişler için enjeksiyon önerilmiştir. Fakat taş beden duvarlarının da temizliğe ihtiyacı vardır. Genel temizlik kumlama yöntemi ile düşük basınç altında orijinal taşlara zarar vermeden yapılmıştır. Fakat beden duvarı ortalama 130 cm kalınlığında olduğundan bina dışından temizlik ve içinden ne kadar koruma uygulamaları yapılırsa yapılsın kendi içinde bozulmalarının mevcut olduğu tahmin edilmektedir. Bu amaçla hidrolik esaslı harçla beden duvarının içinden derinlerine doğru temizleme uygulaması yapılması düşünülmektedir.

Kumlama yapıp, hidrolik esaslı enjeksiyon ile de temizlenen taş beden duvarlarının sıva olarak verilen restorasyon projesine rağmen düzeltilip derzlerinin yapılmasından sonra taşların tekrar bozulup aynı durumuna gelmemesi için şeffaf su itici koruyucu sürülerek korunması amaçlanmıştır.

Şekil 3. 3. Enjeksiyon detayı (Koruma Kurulu onaylı projesi)

Şekil 3. 4. Drenaj detayı (Koruma Kurulu onaylı projesi)

Resim 3. 32. Tonzlar arası demir gergilerin görünümü (2012)

Resim 3. 33. Strüktürel açıdan korunan ve antipas sürülüp onarılan demir gergiler (kişisel arşiv, 2019)

Yapının fay hattı üzerinde bulunması ve verilecek yeni işlevle kamusal alan özelliğine yeniden kavuşması neticesinde insan yoğunluğu barındıracağından strüktürel açıdan yapılacak müdahaleler önem arz etmektedir. Bu anlamda gerekli onarımlar yapıldıktan sonra yukarıda belirtilen güçlendirme çalışmalarıyla günümüze kadar ulaşmasını sağlayan statik düzeninin devamlılığının sağlanması amaçlanmıştır.

3.6.2. Cepheye Yapılan Müdahaleler

Restorasyon projesinde cephe çizimlerinde dış cephede verilen horasan harçlı sıva önerisi daha önce görüşülüp derz olarak düzeltilmiştir. Bu nedenle taş yüzeyinin aslına uygun temiz bir görüntüye kavuşması için belli kısımlarda çürütmeler yapılarak gerekenlerinin değiştirilmesi gerçekleştirilmiştir. Bu çürütmeler incelendiğinde özgün taş malzemeden herhangi bir aykırı durumu görülmemektedir.

Ön cephede bulunan kapı düzenlemesinde diğer kilise yapıları incelendiğinde farklı bir uygulama izine rastlanabileceği düşünülmüştür. Fakat restorasyon uygulaması devam eden yapıda giriş kapısı ile ilgili herhangi bir ize rastlanmamıştır. Bu nedenle giriş düzeninin restorasyon projesinde gösterildiği gibi korunmasına karar verilmiştir.

Giriş kapısının üzerindeki pencere üzerinde bulunan sıvalı kısmın da bozulmaya uğradığı tahmin edilmiş ve sıvası alınıp iç kısımdan da kontrol edildiğinde özgün

halinde burada bulunan pencerenin zaman içerisinde kapatıldığı anlaşılmıştır. Bu kısma genel cephe düzenini bozmayacak ve bırakılan pencere nişine yerleşecek şekilde bölmeye ayrılmış aslına uygun ebat ve formda malzeme ile pencere önerilmiştir. Aynı zamanda bu cephede bütün pencerelerde üst katta da olsa demir parmaklık görülmektedir. Bu bakımdan giriş cephesinin görkemini artırmak amaçlı bu pencereye de diğer parmaklıkların formuna ve rengine uygun işlemeli demir parmaklık önerilmiştir.

Resim 3. 35. Giriş kapısı üzeri kapatılan pencere (2012)

Resim 3. 34. Restorasyon uygulama aşaması (2018)

3.6.3. Mekansal Kurguya Yapılan Müdahale ve Eklemeler

Çatısının yenilenmesi tamamlanmış olup, burada kullanılan ahşaplarda daha sonrasında onarımı çok mümkün olmayacağından koruma amaçlı emprenye uygulanmıştır.

Ayrıca kat arası kirişlerine de emprenye yapılmıştır.

Giriş kısmında kapı üzerinde asma kat olarak görülen ve restorasyon projesinde korunan, merdivenlerle ulaşılan kısmın alt tabakası bozulmuştur. Kiliseye girildiğinde giriş kısmın hemen üzerinde bulunan bu tavanın çıtalı ahşap kaplama yapılması önerilmektedir.

Vaftiz ve rahip odalarına girilen ahşap özgün kapıların mevcut durumuna bakıldığında aslını koruduğu anlaşılmaktadır. Bazı kısımlarında bozulmalar olan kapılarda projesinde tamamen değiştirilmesi önerilmektedir. Fakat bu kapılar yapıldığı yıl da göz önüne alındığında sağlamlığını korumakla beraber ufak çapta bozulmalara

maruz kalmıştır. Restorasyon projelerinde amaç tamamen yeniden yapmak olmadığı için bunun gibi korunabilecek durumda olan özgün elemanların korunması amaçlanmıştır. Bu amaçla ahşap kapılara boya raspası yapılarak metal aksamında meydana gelen paslanmaların temizlenmesi, gerekirse yenilenmesi ve koruyucu sürülerek boyanması önerilmektedir.

Şekil 3. 5. Restorasyon Revizyon projesine eklenen 6-6 kesiti (Koruma Kurulu onaylı projesi)

Resim 3. 36. Asma kat görünüşü (2012)

Resim 3. 37. Asma kat yenilenmiş ahşap karkas ve ahşap taban tahtası (kişisel arşiv, 2019)

3.6.4. Bezeme ve Süslemelere Yapılan Müdahale ve Eklemeler

Dış cephede beden duvarlarında ise restorasyon projesinde bazı kısımların eksik çizildiği anlaşılmaktadır. Çünkü giriş cephesine bakıldığında iki yanda bulunan vaftiz ve rahip odaları giriş kapılarında ve kapı üzeri pencere kenarlarında dolu harman tuğlası ile söve uygulamalarının olduğu görülmektedir. Yine iki yan cephede silme olarak dolu harman tuğlası ile beden duvarının hareketlendirildiği ve vaftiz-rahip odalarının yan cephelerinde pencere kenarlarında ve aralarında söve ile silmelerin bulunduğu restorasyon projesinde bunların belirtilmediği görülmektedir. Bina kimliği ve cephe düzeni açısından önemli olan bu durumların yeniden değerlendirildiğinde korunması amaç olmalıdır. Bu mantıkla özgün ve aslına uygun cephelerde bu gibi korumalar yapılmıştır. Çay tarafına bakan arka cephede ise pencere ve bazı açıklıklarda yerinde çıkan izlere göre bazı düzeltmeler yapılmış ve söveleri çizime eklenmiştir.

Tonozların bulunduğu orta ve yan neflerde ise alınan numuneler neticesinde herhangi bir kalemişi uygulamasının olmadığı görülmektedir. Boya raspası sırasında sıvanın tamamen kalkarak soyulduğu görülmektedir. Ayrıca bina yüksekliğinden ve çalışma koşullarının zorluğundan dolayı can güvenliği de düşünülerek bu gibi kısımlarda boya ve sıva ayrı yapmak yerine direkt olarak sıva raspası gibi tuğla-taş malzemeye kadar astar dahil tamamen alınması önerilmiştir.

Kalemişi olan bölümler dışında kalan bazı iç duvarlarda, rahip odasında ve vaftiz odasında tuğlaların derzleri ile beraber temiz bir görüntü verdiği ve sıva raspasında alınan numunelerle sıvasının sonradan çimento harçla uygulandığı görülmektedir. Bu bakımdan düzgün olan tuğla ve derzli bölümlerin bu yan odalar da dahil bozulan kısımlarının onararak derz olarak bırakılması gerektiği öngörülmektedir. Bu tip uygulamalara kimliği olan bazı dini yapılarda da örnek olarak rastlanmaktadır.

Özellikli ve belirli bir dönemi yansıtan bir yapı olduğu için bina içerisinde kalemişi süslemeler için 600 adet numune alınarak incelenmiştir. Çıkan sıva ve boya numuneleri ve açığa çıkan yerler yerinde incelendiğinde apsis kısmında üst tarafta, pencere kenarlarında fitil şeklinde bitkisel motifli çerçeve, yine pencere aralarında özgün kalemişleri ile filatolarda ve sütunlarda mermer görünümlü uygulamalara rastlanmıştır. Bunlar revizyon çizimlerine eklenmiş olup, kalemişleri için çalışmayı yapan firma tarafından ayrıca bir rapor hazırlanmıştır.

Şekil 3. 7. Kalemişi ihya çalışmaları (2018)

Şekil 3. 6. Restorasyon uygulama aşamasında kalemişlerine ait çalışmalar (2018)

Resim 3. 38. Restorasyon uygulama aşamasında kalemişi raspa uygulaması (2018)

Resim 3. 39. Apsis kısmındaki tepe penceresi etrafında bulunan kalemişlerinin korunmuşluk durumu ve derzli tuğla-taş duvarı (kişisel arşiv, 2019)

Bezemelerin özgünlüğü korumak ve ortaya çıkarmak açısından önemi büyüktür. Ayrıca sanatsal faaliyetlerin gerçekleştirileceği bir alan olarak kullanılan işlevselliğini yitirmiş kiliselerde bu tip sanatsal değer taşıyan kalemişleri yapının algılanış düzeyini artırmakta ve ilgi çekici olmaktadır.

3.6.5. Yakın Çevreye Yapılan Müdahaleler

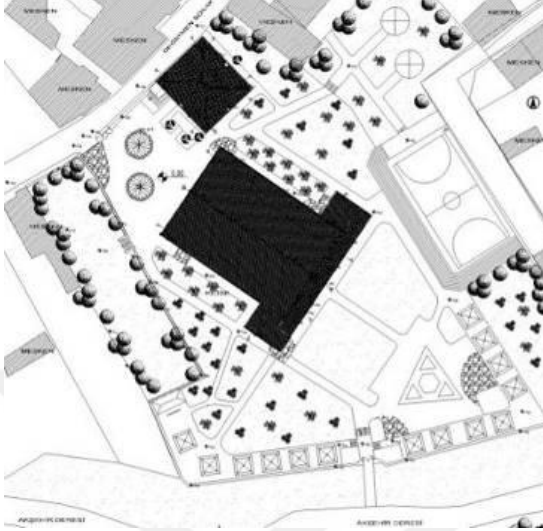
Kilise arkasında sonradan yapılan izinsiz okul yıkılarak vaziyet planında işleve uygun çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Zemin döşemesi olarak restorasyon projesinde daha önce 10cm kalınlığında 100x100cm ebatlarında taş kaplama olarak verilmiştir. Fakat bu tür bir malzeme hem taşıma hem montaj anlamında zorluklara neden olmaktadır. Bunun yerine benzer kilise yapılarında da görülen 6 cm kalınlığında 30cmx serbest boy olarak taş döşeme önerilmiştir.

Kentsel bütünlük içerisinde ele alınması gereken anıtsal ibadet yapılarının yeniden işlevlendirme sürecinde en önemli sorunlardan biri yapı yakın çevresinde sonradan yapılan muhdes yapılarıdır. GEEAYK'nın 18.10.1975 tarih ve 8650 sayılı kararı ile Akşehir'deki birçok yapı gibi tescillenerek koruma altına alınan bir yapı

olduğu için Anıtlar Yüksek Kurulu Koruma Mevzuatı'nda geçen sayılı madde uyarınca koruma altındaki bir yapı olduğu için arka cephesinde bulunan kaçak yapı yıkılmıştır.

Şekil 3. 8. Restorasyon projesi vaziyet planı
(Koruma Kurulu onaylı projesi)

Resim 3. 40. Kilise arka cephesindeki yıkılan okulun görüntüsü (2012)

3.6.6. Koruma Öncesi Durum ile Restorasyon Sonrası Karşılaştırılması

2012 yılında neticelendirilen Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon projeleri kapsamında 2018 yılında uygulama aşamasına geçilmiştir. Uygulama sırasında karşılaşılan sorunlara müdahale kararları değiştirilerek yeni çözüm önerileri sunulmuştur. Söz konusu tarihi yapının hak ettiği değere kavuşması için sadece tek yapı bazında değil çevre değerleriyle birlikte ele alındığı gözlemlenmiştir.

Doğal kesme ve moloz taş yapıları binada, cephede söve ve pervazlarda; iç mekanda tonozlarda tuğla malzeme kullanıldığından bütün malzemeler için ayrı koruma önerileri getirilmiştir. Koruma öncesinde sıvalı olan tonozlar ve cephede pencere kenarlarının bir kısmı raspa edilerek yapı malzemesi açıkta bırakılmıştır.

Tek yapı bazındaki korumadan kent ölçeğindeki düzenlemesine kadar bazı değişmez kurallara uyulduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamda proje ölçeği de dahil olmak üzere projenin her aşamasında titizlikle yürütülen bir çalışmanın parçası olunmuştur.

Plan şeması, taşıyıcı sistemi, cephe düzeni, çatı sistemi gerekli onarımları yapılarak özgünlüğü korunan önemli kısımlardır. Bahçesinde de yapı yaklaşma sınırına uygunluk göstermeyen kaçak yapı yıkıldıktan sonra aynı dönemde yapılan okul binası ile birlikte bir bütünün parçaları olarak kentsel ihtiyaca hizmet etmek üzere varlığını sağlamlaştırmıştır.

Ayrıca söz konusu yapının;

- Mekansal olarak kent içerisindeki konumu,
- Kentin tarihi ve kültürel tarihinde önemli bir yeri olması,
- Turizm destinasyonları üzerinde bulunması,
- Konut dokusu ile bütünleşik yapıda iken aynı zamanda içeriye çekilmiş davetkar durumu,
- Coğrafi ve çevresel değerler bakımından dinamik bir alanda bulunması ,
- Kent hafızasında önemli yere sahip olan Ermeni halkın sanat anlayışını yansıtmaması

bakımından koruma sonrası da mevcut değerlerini koruyabilecek durumdadır.

- Konut dokusunda tek tip işlevin bulunma durumunun önüne geçilebilmesi,
- Özgün kent dokusunun korunabilmesi ve yaşatılması,
- İşaret öğelerinin belirlenerek bu veriler ışığında kentsel elemanların eklenmesi,
- Kentli bilincinin oluşmasını sağlayacak anketlerle görüşlerin açığa çıkması,
- Kent değişkenlerinin zaman içerisinde belirlenebilmesi,
- Bilinçli kullanıcı ile karşılaşılması için yapılacak swot analizleri ile koruma

süreci içerisinde kent kimliği açısından önemli bir örnek olmuştur.

Bu önemli örnekte ilk olarak strüktürel olarak hem 130 cm'lik beden duvarları hem de iç mekan sütunları olarak gerekli güçlendirmeler yapılmıştır. Taşıyıcısı sağlamlaştırılan yapıda daha sonra sütunlar arası gergi demirleri kontrol edilerek bazı kısımlarda yenilenmiş, bazıları antipas yapıp boyanmıştır. Ermeni kiliselerinden farklı olarak görülen galeri katının ahşap malzemesi sökülerek merdiveni ve bu asma kat koruyuculu ahşaplarla yeniden yapılmıştır. İç mekanda kalemşi süslemelerin üzeri sıva ile kapatılan bölümlerde raspa yapıp numuneler alınmış ve uzman ekiplerle bu alanlar özgün haline çevrilmiştir. İç mekanın aksine dış cephede derzli taş örgüsünün devamı sağlanmış ve tuğlalı söve, silmeler devam ettirilmiştir. Bozulan kısımlarda moloz taş çürütülmesi ile orijinal duvar sistemi korunmuştur.

4. KENT KİMLİĞİ BAĞLAMINDA AKŞEHİR ERMENİ KİLİSESİ YENİDEN İŞLEVLENDİRME İNCELEMESİ

Kimlik söylemleri neredeyse 20.yüzyıl sonlarına kadar sürmüş, kimlik olgusunun ‘aynılık’ üzerine mi ‘benzerlik’ üzerine mi yapılandırılması gerektiği konusu uzun tartışmalara neden olmuştur. Sonuçta 20.yüzyıl nominalist mantıkçıları kimlik yerine ‘anım-satma-benzeme’ üzerinde fikir birliğine varmışlardır (Gür, 2016).

Kent kimliği ise uzun bir zaman dilimi içinde biçimlenen, büyüklü küçüklü her kentin sahip olduğu, anıldığı, o kimlikle yaşadığı bir durumu anlatmaktadır. Kimlik, bir anlamda, o kentte yaşayan bireylerin zaman içerisinde gerçekleştirmeye çalıştıkları bir görüntüdür (Tekeli, 1991). Kent kimliği bir bileşendir ve belli başlı aktörlerin ortaklaşa ürettiği toplumsal bir zemindir. Dolayısıyla kent kimliği sabit değildir; durağan olmayan, sürekli gelişip değişen, yenilenebilen veya bozulabilen nitelikte dinamik bir oluşumdur ve zamanla kimlik unsurlarında değişimler meydana gelebilir (Alver, 2012).

İnsanlar için önemli olan gereksinimlerden biri, bir “yer”e ait olma duygusudur. O yerle ilgili hissedilen yaşanmışlık duygusu, o yerde yaşayan insanlar tarafından tanınma ihtiyacı ve o yerin taşıdığı değerleri sahiplenme bilinci, o yerle bütünleşmeye yol açmaktadır. Kişi o yeri orada yaşayan insanlarla birlikte paylaşır. Orada yaşayan toplumsal grubun bir üyesi olarak bir kimlik kazanırken kendini de onlardan biri olarak hissetmektedir. Hayatına anlam katan bir ait olma duygusu yaşayan insan, bir yere bağlanan, o yerle duygusal ilişkiler kuran insandır. Kentleri benzerlerinden ve diğer kentlerden ayıran, onları diğerlerinden farklı gösteren, varlıkları ile özdeşleşmiş özellikleri “kent kimliği”ni oluşturmaktadır. Kentte yaşayan kişilerin, orada yaşayarak benimsedikleri, kendilerine mal ettikleri, o kentin bir parçası oldukları için sahip oldukları özellikleri ise “kentli kimliği”ni oluşturmaktadır (Sürdürülebilir Kültür Turizmi İçin Kamu-Yerel-Sivil-Özel İşbirliği, Çekül, 2012).

Ülkemizde yaşanan hızlı kentleşme ve diğer yandan ekonomik büyüme ve dünyaya açılma süreçleri sonucu ortaya çıkan ranttan pay almak çabaları tarihi çevre koruma konusundaki bilgisizlik, isteksizlik ve kaynak yetersizliği gibi olumsuzluklarla birleşince tarihi çevre zarar görme ya da yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Oysaki tarihi çevreler birçok değeri barındırmakta, bu nedenle bu değerleri gelecek nesillere aktarmak için koruma politikaları oluşturmak ve koruma bilinci geliştirmek gerekmektedir (Bademli, 2005).

Koruma yasaları, tek objenin korunmasından başlar ve giderek tek yapı ile son olarak kentsel ölçeğe doğru yayılan bir gelişim süreci göstermektedir. Bu gelişim sürecinde; XX. Yüzyılla birlikte koruma ile ilgili kurumsal ve hukuksal altyapının oluşumu başladığı görülmektedir. Koruma konusunda kurumsallaşmanın ilk adımı ise “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu” (GEEAYK) kurulması ile olmuştur. 1950’li yıllara gelindiğinde kent planlamalarının boyutu genişleyip akademik çevrelerde tartışılmaya başlanmıştır. 1970’li yıllarda koruma kavramı ölçeği genişlemiş ve yerel sit alanı ölçeğine ulaşmış akademik duyarlılıklarla “Eski Eserler Yasası” çıkarılmıştır. Bu yasa ile Türkiye’deki taşınmazların saptama, belgeleme ve tescil işlemleri yapılmaya başlanmıştır. 1980’li yıllarda planlama ve korumada aktif rol üstlenecek kurumsallaşma başlamış, kentsel koruma ölçeğinde akademik çevreler bilimsel olarak uygulamaya katılmıştır. Bunun sonucu olarak koruma çalışmaları uluslararası çalışmalarla benzerlik göstermeye başlamıştır. Bu amaçla, “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası” çıkarılmıştır. Çıkarılan bu yasa sayesinde Koruma Amaçlı İmar Planı kavramı ön plana çıkmış ve sit alanlarının ayrı bir planla yönlendirilmesi sağlanmıştır. 2000’li yıllarda planlama ve korumada aktif rol üstlenecek kurumsallaşma ve akademik çevrelerin bilimsel olarak uygulamaya katılımı devam etmiştir. Belediyeler de uluslararası işbirliği doğrultusunda kentlerin korunmasında öncü olmaya başlamıştır. Bu bilgiler ışığında koruma 2004’ten itibaren de 5226 sayılı yeni yasa ile daha sağlam temellere oturtulmaya çalışılmıştır (Kejanlı ve Ark., 2007).

Bir kentin kimliğinin, karakterinin; kentin doğal, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve yapılaşmış çevresinin mekânsal öğeleri ile bir bütün olarak değerlendirilmesinin gerekliliği ortadadır. Bu nedenle, Şekil 1.2’de gösterildiği gibi kent kimliği bileşenleri, çalışma kapsamında yapılan literatür araştırması sonucunda aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır (Topçu, 2011).

Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu’nu 1983’te çıkarılmasıyla ‘eski eser’ tanımının yerine ‘kültürel varlık ve kültürel miras’ kavramlarının kullanılması önerisi getirilmiştir. Böylese konunun geniş bir şekilde ve kültürel bağlamda yorumlanmasının önü açılmıştır. Bununla birlikte anıtsal yapıların yanı sıra sit alanlarının korunması, ev ve geleneksel durumdaki mahalle korumacılığı konuları, gündeme alınmıştır (Çekül, 2010).

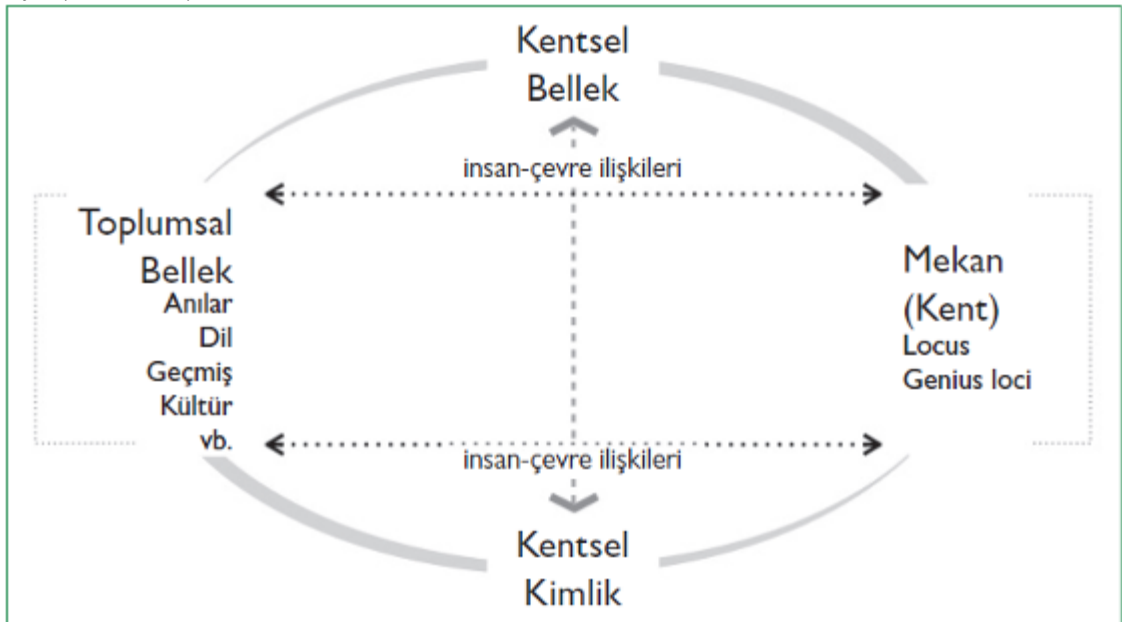
Mekanı deneyimleme eyleminin mimarlık bilgisinden çok, o kültüre ait olmakla ilgili olduğu düşünülmektedir. Anıtlar ise, bir kentteki ortak yaşanmışlığın mekansal

izleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Üretilmesi, anlaşılması ve sürekliliği ortak deneyime bağlıdır; belleğimizdeki fiziksel çevre ile ilgili bilgilerin nesnelleşmiş halidir. Anıt üzerinde saklananlar, o toplumun kurumsal yapısını oluşturan ana değerler, kimliğin özleridir. Özetle anıtlar, duvarları ardında sadece yaşamak için oluşturulmuş bir boşluktan öte, geleneklerin, alışkanlıkların; toplum bilgisinin ve deneyiminin sıkıştırıldığı mekanlardır (Asiliskender, 2005).

Yine tarihi çevrenin kullanım değerinin yanında, bir de hiçbir ölçüte, ekonomik kıstaslara sığdırılamayacak kullanım ötesi değerleri söz konusudur. Her yapı, her obje, malzeme kullanımındaki ustalığı, dokusu, rengi, oranları, çevre ile uyumu gibi sayılamayacak kadar nitelikleriyle bir anlatım dili oluştururlar. Başlangıçta, fiziki nitelikteki çevre, giderek simgesel kimlikli olup, kendine özgü diliyle bizde çok sayıda çağrışımları sürekli bir devinim içinde tutarlar (Okyay, 1982).

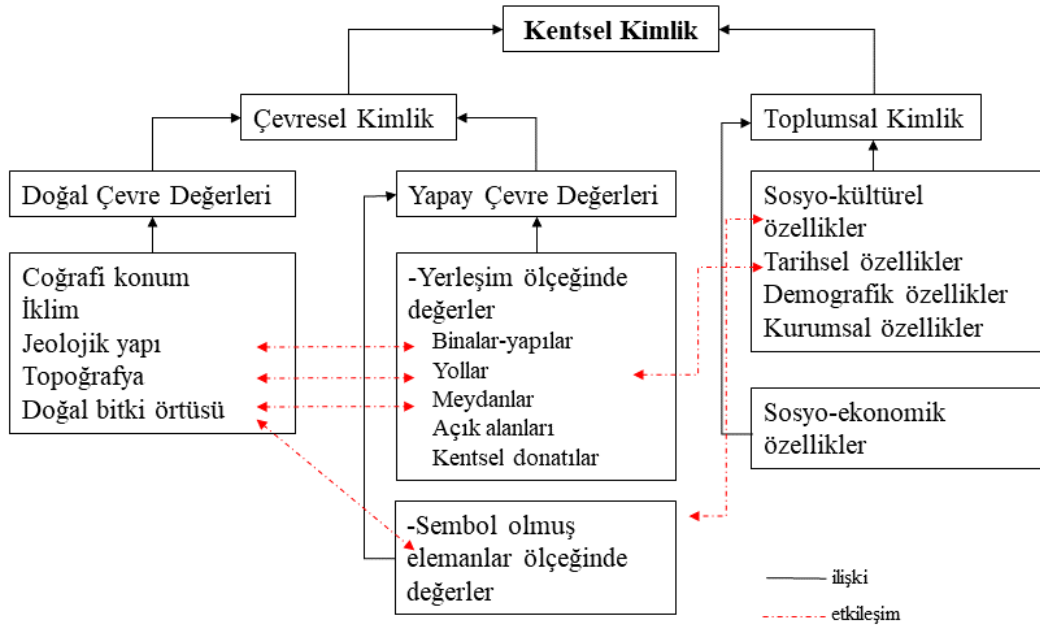
Farklı dönemlerde, farklı uygarlıklar ve olaylar tarafından şekillendirilen ibadet yapıları kentsel kimlik arayışları açısından sembolik değer taşımakta, konumları, biçimsel farklılıkları ve boyutları ile kentsel doku içerisinde kolaylıkla dikkati çeken, en önemlisi de kamusal mekanın kimliğini tanımlayan birer araca dönüşmektedirler. Ancak bu yapıların bazılarının zamanla ömürlerini tamamlamaları, kent kimliğinin önemli bir parçası olan bu yapıların sürdürülebilirliğini de etkileyecek işlev değişiklikleriyle karşılaşmalarına neden olmaktadır (Demirkıran, 2018).

Şekil 4. 1. Kentsel bellek ve kimlik oluşum sürecinde toplumsal bellek ve mekan arasındaki karşılıklı ilişki (Ünlü, 2017)

Kentsel korumada ilk amaç yapının kent kimliğindeki tarihi yerini, belge niteliğini korumak olmalıdır. Yeni işlev vererek yaşamın bir parçası haline getirmek araç olsa da bu durum anıtsal yapının tarihi kimliği korunduktan sonra düşünülmelidir. Çünkü herhangi bir nedenle anıtsal bir yapının ortadan kalkması oradaki tarihi durumun yok olmasına neden olmayacaktır. Her kentin tarih içerisinde oluşan kendine has bir kimliği, dili bulunmaktadır. Herhangi bir nesne de olsa bir şeyi belirlemeye yarayan özellikler kimliğin ayırt edici özelliklerindendir. Bu durumda ise kentsel kimliğin sürdürülebilir olması için korunması gerekmektedir. Koruma anlayışı için incelenmesi gereken kimlik bileşenleri ise aşağıda tablo şeklinde düzenlenmiştir. Bir tarafta yapıların yapısal özelliklerini yansıtan çevresel kimlik değerleri, diğer tarafta da sosyal durumunu anlamamızı sağlayan toplumsal kimlik değerleri göze çarpmaktadır (Şekil:4.2).

Şekil 4. 2. Kentsel kimlik bileşenleri (Topçu, 2011)

Verilen grafiğe göre söz konusu Akşehir kenti incelendiğinde aşağıdaki verilere ulaşmak mümkündür.

Akşehir'in Doğal Çevre Değerleri:

- Akşehir Gölü
- Akşehir Çayı
- Sultandağları eteklerindeki konumu

- Hıdırlık ve Mesire Yerleri
- Tekke Deresi

Akşehir'in Yapay Çevre Değerleri:

- Anıt Meydanı
- Parklar

Akşehir'in Tarihi Çevre Değerleri:

- Akşehir Geleneksel Evleri
- Akşehir Ermeni Kilisesi
- Gavur Hamamı
- Gazi Mustafa Kemal İlkokulu
- Taş Medrese ve Taş Eserler Müzesi
- Nasreddin Hoca Etnoğrafya Müzesi
- Batı Cephesi Karargahı
- Nasreddin Hoca Türbesi ve diğer türbeler
- Tarihi Arasta Çarşısı
- Camiler

gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz birçok tarihi ve doğal değerleri yanında bu değerleri anlamlı kılmaya çalışan yapay çevre değerlerine de sahip bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek yapay çevrede gerekse doğal ve tarihi çevrede koruma yaklaşımları olması kentsel kimliğe katkı sağlayacaktır. Bunun yanında anıtsal mimari mirası korumanın bazı zorlukları da bulunmaktadır. Bu yapılar bütüncül olarak ele alınması gerektiğinden zor ve birtakım karışık sorunsalları içeren kültürel ve kentsel oluşumları kapsamaktadır. Kentleşmenin beraberinde getirdiği hızlı ve modern değişimlerin sonucunda fazlasıyla birbirine benzeyen yapılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durumda çalışma örneğinde olduğu gibi kültürel ve tarihi öneme sahip binaların korunmasını ve şehirlerin kendilerine özgü tarihi, kentsel ve mekansal gizil bilgilerini ortaya çıkarması gerekliliğini gündeme getirmektedir. Böylelikle anıtsal yapılar korunurken aynı zamanda yaşatılmış olacaktır. Kentsel kimliğin oluşturduğu o yöreye özgün olma durumu ile kentsel koruma anlayışı anlam kazanacaktır.

4.1. Kilise ve Çevresinde Tarihi Alan Analizleri

Tarihi çevrenin türü onu oluşturan bileşenlerin niteliğine göre değişmektedir. Tarihi kent merkezleri anıtların yoğun olarak bulundukları bölgelerdir. Bu alanların sınırları bazen antik dönemden yâda orta çağdan kalan ve kentin sanayi devrimine kadar ki gelişimini sınırlayan surlarla belirlenmiştir. İstanbul'da tarihi yarımada ve galata bu tür tarihi yerleşmelere örnek oluşturlar. Surlar içindeki alanın dar, eğri ve kimi çıkmaz olan sokakları ile o sokaklar üzerindeki iki üç katlı, ahşap veya kargir binalar tarihi kent dokusunun belgeleri olarak korunmaya değer özelliكتedir. Tarihi çevrelerde oran ve boyutları bütüne uygun olmakla birlikte, ayrıntılarda zengin çeşitlilik gösteren bir mimarlık gözlenmektedir. Bütünün etkisinde kişinin ilgisini çeken ve onu araştırmaya yöneltten değişik mimari olaylar dizisi bulunmaktadır. Yerleşme dokusu doğal veriler yanında, yaşamsal gereksinimler, yapı geleneği ve ekonomik olanaklar çerçevesinde biçimlenmiştir. İstanbul'un bir sokağında evler, çeşme, mescit, medrese, kitaplık gibi yapıları ardı ardına, yan yana uyum içinde izlemek olasıdır. Servili hazirelerin ve çınarlı meydancıkların katılımıyla bütünlenen bu kent meydanında, Osmanlı kültürünün süzgecinden geçmiş mimari biçimler ve temaların varlığı sezilir (Ahunbay 2007).

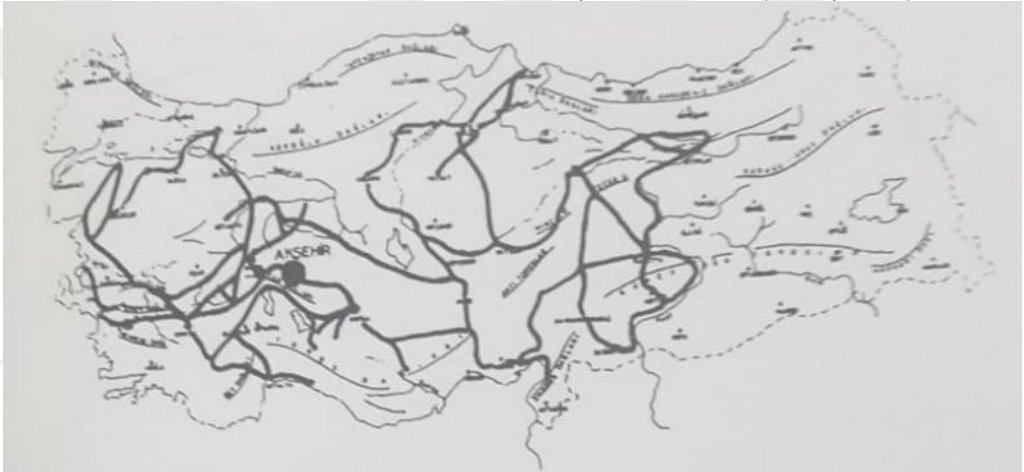
Tarihi kaynaklardan edinilen bilgiye göre Akşehir'de kilise ve çevresi ile ilgili belirli karakteristik alanı betimleyen ilk seyyah Bertrandon de la Broquière'dir (Çaycı, 2016). Evliya Çelebi ise seyahatnamesinde Akşehir'in sivil mimari örneklerinden, çoğunun iki ve tek katlı oluşundan, yeşillikler içindeki konumundan bahsederek özgün kent dokusunu betimlemiştir. *'Ermeni yerleşkesinde kendime kasabanın arkasında vadiye yakın küçük bir bahçeye kurulmuş rahat bir konak buldum.'* diyen William John Hamilton ise Akşehir'de Ermenilerin yaşadığı aktaran ilk tarihçilerdendir. *'Akşehir yaklaşık 500 ev bulunan küçük bir şehirdir, bunlardan 50 tanesi Ermenilere aittir.'* diye belirten William Francis Ainsworth da şehirdeki Ermeni varlığını sayılarla ifade edebilmiştir. Şehirde 2000 kadar Ermeni ve iki kilise olduğundan bahseden Şemseddin Sami'nin H. 1306 /M. 1888-1889 yılında yayımladığı ilk Türkçe Ansiklopedi olan Kamusu'l-Alam adlı eserinin tarihinden de anlaşılacağı üzere yapım yılı hakkında çıkarımlarda bulunmak mümkün olmuştur.

Yapılan araştırmalar, sözlü ve yazılı kaynaklar neticesinde kilise ve çevresinin şehrin tarihi boyunca hep önemli alanlardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Özgün kent dokusunun kiliseye yakın alanlar olan bugün Sultandağları eteklerinde dağ mahalleleri olarak bilinen kısımdan gelişmeye başladığı görülmektedir.

Şekil 4. 3. Bugünkü Turizm Yolları-Akşehir'in konumu (Bektaş, 2005)

Şekil 4. 4. Roma Dönemi Ticaret Yolları-Akşehir'in konumu (Bektaş, 2005)

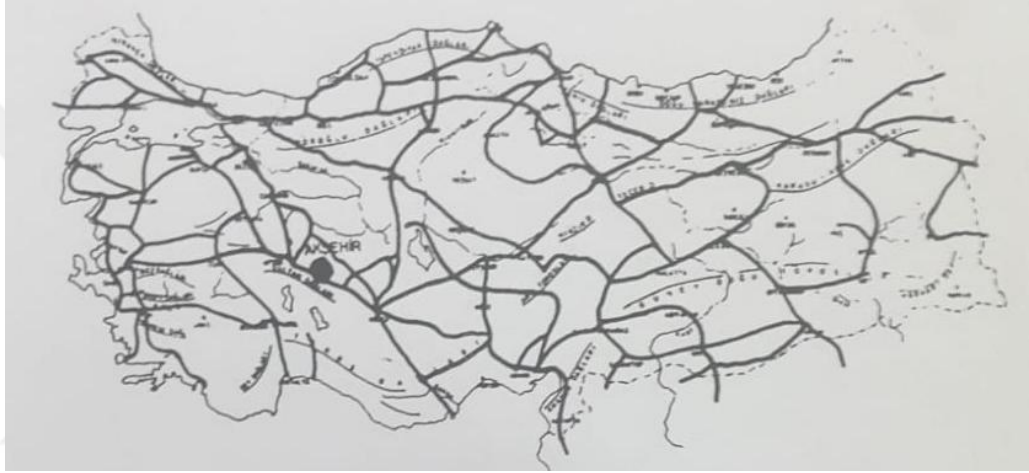
Şekil 4. 5. Bizans Dönemi Ticaret Yolları-Akşehir'in konumu (Bektaş, 2005)

Şekil 4. 6. Selçuklu Dönemi Ticaret Yolları-Akşehir'in konumu (Bektaş, 2005)

Şekil 4. 7. Osmanlı Dönemi Ticaret Yolları-Akşehir'in konumu (Bektaş, 2005)

4.1.1. Akşehir Kentsel Sit Alanı Koruma Faaliyetleri

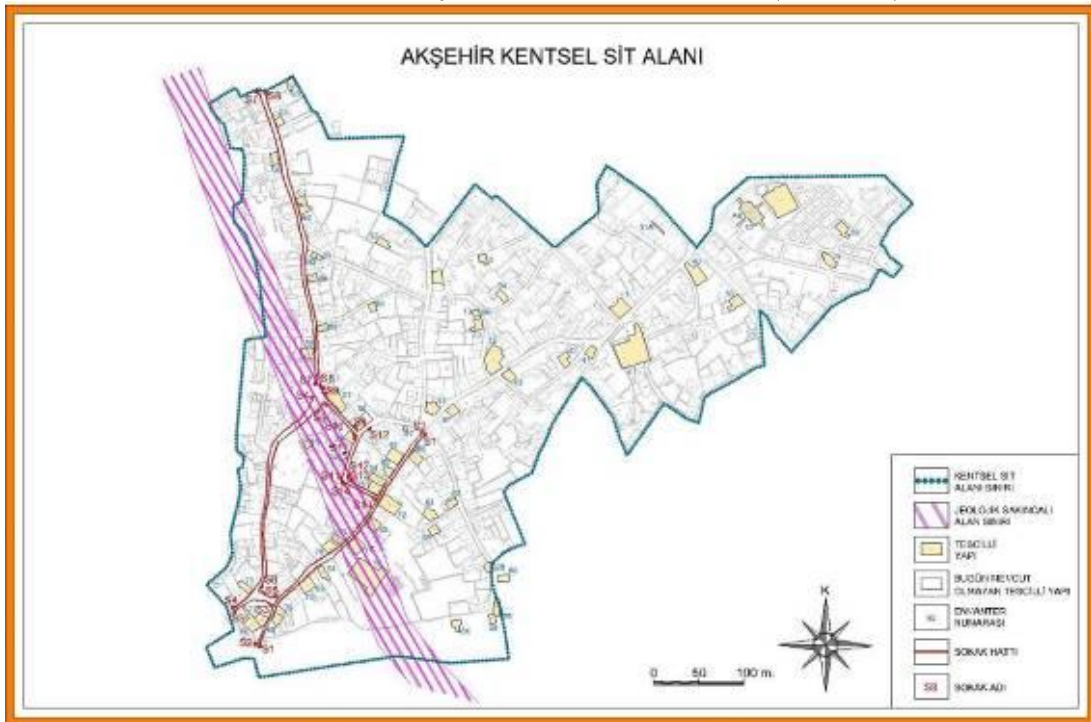
1970'li yıllarda ülke çapında başlayan korumacılık anlayışı Akşehir'de de yansımalarını bulmuş 1975 yılında ilk defa profesyonel anlamda Akşehir'de uzman kişiler denetiminde ilçe merkezinde adları ve adresleri bildirilen 38 adet taşınmaz korunması gerekli eski eser olarak tespit edilmiş ve 5805 ve 1741 sayılı kanunla teşkil edilen Gayrimenkul Eski Eserleri ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 11/02/1977 gün ve A-323 sayılı kararıyla onanmıştır (Akşehir Müze Müdürlüğü, Tescil Fişleri, 1975). Proje konusu Ermeni kilisesinin de tescili bu kararla yapılmıştır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının oluşumundan sonra, Akşehir Konya Bölge Kurulunun yetki alanında kalmış ve gerek tek yapı tescilleri, gerekse yeni sit alanları (Arkeolojik sit alanı 31 adet, doğal sit alanı 2 adet, kentsel sit alanı 1 adet, ticari sit alanı 1 adet) tespiti çalışmaları devam etmiştir. Bu çalışmalara paralel olarak sürdürülen restorasyon çalışmaları sayesinde, "Akşehir Evleri" markalaşırken, tek yapı ölçeğinde de önemli

tarihi, mimari ve kültürel kaynaklar sağlanmıştır. Kentsel sit alanında 2002, 2006, 2009 ve 2010 yıllarında; Ulucamii restorasyonu, Hamamcı Hafız Sokaktaki sağlıklaştırma vb. işlemler. Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğüne gerçekleştirilmiştir.

21.09.2009 tarihinde Konya K.T.V.K.B.K.'nın onayladığı “Koruma Amaçlı İmar Planı” ile Tarihi-Ticari Sit alanının tescili gerçekleştirilmiştir. Bu meyanda Ulucami-Kilise ve Ulucami-Çınaraltı arasında sokak sağlıklaştırma projeleri hazırlanmış, restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Değirmen sokak, Hacı Hamza Sokak da aynı durumdadır (Alkan ve Karpuz, 2012)

Akşehir’de de markalaşan Akşehir Evleri ile ilgili başlatılan çalışmalar neticesinde koruma faaliyetleri başlamıştır. Envanter tablolarına bakıldığında büyük ölçüde koruma çalışmaları sonuç göstermiştir. Arkeolojik sit, doğal sit, cami, mescid, hamam, çeşme ve idari yapı olarak da karşımıza birçok tarihi ve kültürel değere sahip yapı çıkmaktadır. Kentsel sit alanında bulunan sokaklarda da ihalelerle birçok tarihi sokaktaki yapı restore edilerek mimarlık yaşamına kazandırılmıştır. Bu konuda yerel yönetimlerin ve Konya Koruma Kurulu’nun yanı sıra bilinçli halkın istekleri ve koruma faaliyetlerine bakışı da önem arz etmektedir. Özellikle tescilli konutlarda yaşayan ve ekonomik durumu yetersiz olan kullanıcılar yönlendirilerek projelendirme çalışmaları gerçekleştirilerek konutlarının onarımı yapılmaktadır.

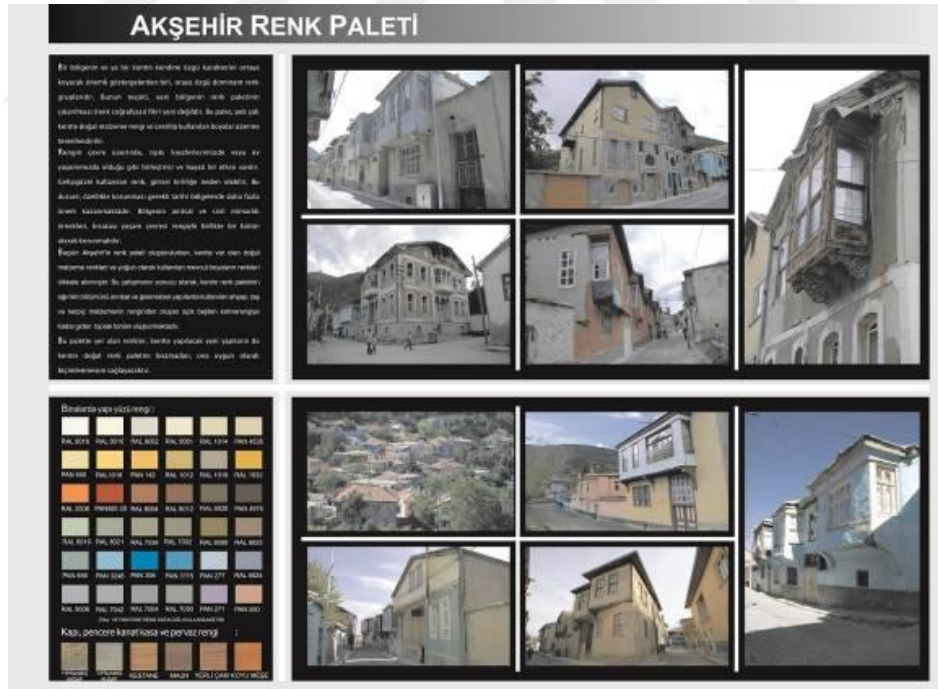
Şekil 4. 8. Akşehir Kentsel Sit Alanı haritası (KKVKBK)

Akşehir'e ait kültürel değerler ile günümüze kadar gelebilen kent omurgasının korunabilmesi ve daha fazla bozulmasına engel olunması için, uluslararası standartlarda kabul gören yöntem ve araçlar ile hazırlanan Akşehir Koruma Amaçlı İmar Plânı, kentin hem mimari, hem de kültürel sürekliliğini sağlayacaktır.

Akşehir Koruma Amaçlı İmar Plânı'nın uygulama aşamasında konunun takibini yapacak idari ekip ile uygulama sürecince görev alacak teknik personele yol gösterecek Akşehir Kentsel Tasarım Rehberi hazırlanmıştır.

Bir bölgenin veya kentin kendine özgü karakterini ortaya koyacak önemli göstergelerinden biri, oraya özgü dominant renk gruplarıdır. Akşehir kenti için, kentte var olan, ağırlıklı bölümünü geleneksel yapılarda olarak kullanılan ahşap, kerpiç ve taş malzemenin renginden oluşan doğal malzeme renkleri ve yoğun olarak kullanılan mevcut boyaların renkleri dikkate alınarak Akşehir'in renk paleti oluşturulmuştur. Bu palette yer alan renkler, kentte yapılacak yeni yapıların da kentin doğal renk paletini bozmadan ona uygun olarak biçimlenmesini sağlayacaktır (Akşehir Kentsel Tasarım Rehberi, 2010).

Resim 4. 1. Akşehir Renk Paleti (Akşehir Kentsel Tasarım Rehberi, 2010)

Sonraki yıllarda, ülkemizdeki koruma ve kurtarma çalışmaları hakkında alınan kararlar doğrultusunda Akşehir'de de Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması için kararlar alınmaya başlamıştır. 1988 yılında koruma amaçlı imar planı hazırlanmıştır. Bu

planının Akşehir'in tarihi dokusunu korunmasındaki etkisi oldukça büyüktür (Kaçar, 2016).

Resim 4. 2. Ulu Cami Caddesi Sokak Sağlıklaştırma Projesi (kişisel arşiv, 2016)

Resim 4. 3. Değirmen Sokak Sokak Sağlıklaştırma Projesi (kişisel arşiv, 2016)

Resim 4. 4. Köprü Sokak restorasyon çalışması (kişisel arşiv, 2016)

4.1.2. Koruma Durum Analizleri

1964'te Venedik Tüzüğü'nde anıt kavramının tanımının "Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil , ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar ." şeklinde değişmesiyle birlikte sivil mimarlık örnekleri de korunması gerekli kültür mirası olarak değerlendirilmiştir (Ahunbay, 2011).

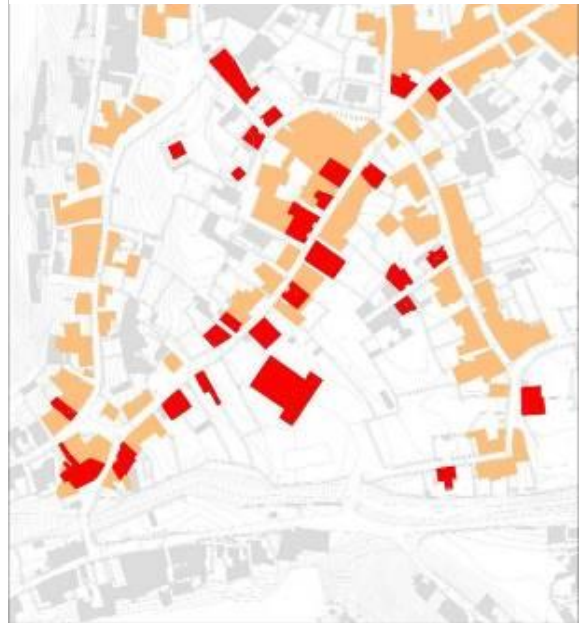
Ayrıca kültür varlıkların bir arada olduğu yerleşim yerlerinin tamamının "sit" kavramıyla ifade edilerek, bütününe yönelik koruma çalışmalarının geliştirilmesi de anıt kavramının dönüşümüyle ilintilidir. Kültür mirasının dünya genelinde değişen tanımıyla anıt kapsamında değerlendirilen yapı ve alan sayısının artışı beraberinde restorasyon sahasındaki uygulamaların sayısında da hızlı bir artışı beraberinde getirmiştir. Evrensel olarak kabul edilmiş anıt ve sit tanımları ülkemizde 1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı eski eserler kanunu ile düzenlenmiştir (1710 sayılı Eski eserler kanunu, 1973).

Sit alanlarındaki sivil mimarlık örneklerinin korunmasına dair çalışmalar 1983'te çıkarılan 2863 sayılı kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu ile de günümüze kadar artarak devam etmektedir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983).

Şekil 4. 10. Kilise ve çevresindeki tescilli yapıların durumu

Şekil 4. 9. Kilise ve çevresindeki tescilli yapıların korunmuşluk durumu

Verilen ilk şekilde kırmızı ile işaretlenen yapılar kilise ile beraber etrafındaki tek yapı bazında tescilli olan binaları göstermektedir (Şekil 4.9.). Kilisenin bulunduğu Değirmen Sokak boyunca tescilli binaların yoğunlukta olduğu ve kilise çevresiyle beraber düşünüldüğünde koruma sürecinin tarihi yapı bir çevrede bulunmasından dolayı kolay ilerleyeceği anlaşılmaktadır. Çünkü bu gibi durumlarda orada yaşayan halkın konuya bilinçli bir şekilde bakabilmesi ve yardımcı olması gerekmektedir. Kilise ve çevresindeki yapıların korunmuşluk durumuna bakıldığında ise sokak sağlıklaştırma uygulamaları neticesinde sokaklar boyunca tescilli olsun olmasın tüm yapıların korunmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.10.). Kentsel sit alanında bulunan Akşehir Ermeni Kilisesi, Kültür Bakanlığı, yerel yönetim ve çeşitli firmalar tarafından ihale edilerek bakım ve onarım çalışmaları yapılan önemli bölge içinde bulunmaktadır. Tek yapı ölçeğinde projesi hazırlanıp restorasyonu yapılan yapılar dışında basit onarım geçiren, sokak sağlıklaştırma kapsamına giren, cephe ve çatısının korunabildiği ya da zamanla yok olup yerine geldiği binalar düşünüldüğünde cephe silüetini bozmamak adına düzenlemelere gidilen konutların olduğu bir alanda konumlanmıştır. Bu durumda kilisenin koruma sürecini hızlandırıcı yönde bir etki yapmaktadır.

4.1.3. Kullanım Durum Analizleri

Koruma sürecine halkın katılmasını sağlamak için, tarihi çevrenin bilinçsizce tahribinin önlenmesi, çevrenin kültürel değerinin ve öneminin anlatılması, halkın korumanın gereğine ve yararına inandırılması gerekir. Bölgede yaşayan hakkın o bölge hakkında düşündükleri, istekleri, ihtiyaçları ve eğilimleri saptanarak planlamaya veri sağlayabilecek bilgiler toplanmalıdır. Projelendirme aşamasında ise, yöre halkına planlama ile ilgili bilgiler vermek ve halkın düşüncelerini almak gerekir. Yani, halkın planlama kuruluşuna ve planlamaya ilgi ve güven duyması, koruma kararlarının ve planının halkın benimseyeceği şekle getirilmesi sağlanmalıdır. Uygulama aşamasında ise, uygulama ile ilgili bilgiler verilmeli, halka yol gösterecek, teknik danışmanlık yapacak, gereğinde mali destek sağlayabilecek bir büronun kurulması sağlanmalıdır. (Türk, 1985).

Şekil 4. 12. Kilise ve çevresindeki yapıların dolu-boş analizi

Şekil 4. 11. Kilise ve çevresindeki yapıların fonksiyon analizi

Giriş cephesinde ve diğer yanlarında bitişik nizam yapılardan dolayı önemli bir doluluk oranına sahip bir çevrede bulunmaktadır (Şekil 4.11.). Yalnızca bitişik nizam yapıların bahçeleri ile kilisenin arkasında bulunan Akşehir Çayı'na bakan taraftaki boşluklar göze çarpmaktadır.

İşlevsel olarak alana bakıldığında çoğunluğu konutlar oluşturmaktadır. Bunun dışında birkaç tarihi-dini yapı ile bir bakkal, bir de atölye görülmektedir. Bu atölye de restorasyon çalışmaları için kullanılan malzeme ve ekipmanların depolanıp hazırlandığı bir yapıdır. Bunun dışında kilise ile aynı bahçede bulunan ve onunla atıl olma kaderini birlikte yaşayan Gazi Mustafa Kemal İlkokulu bulunmaktadır. Konutların çoğunun mevcut durumlarında da kullanımına devam edilmektedir. Arada birkaç tane belediye mülkiyetine geçirilmiş ve onarım bekleyen, çeşitli kültürel projelere hizmet etmesi düşünülen konutlar bulunmaktadır. Bölgede Çınaraltı Meydanı'na bakan kısımda Değirmen Sokak başlangıcında bulunan küçük bakkal ise mahalle halkına hizmet veren küçük bir ticari alan olarak kalmıştır.

4.1.4. İşaret Ögeleri

Her kentin kimliğinde, kentin süreklilik kazanmış olan ayırt edici özelliklerin bulunduğunu savunan Amerikan Şehir Plancısı Kevin Lynch, kimliği bir nesnenin diğer nesnelerden farklı, tek ve eşsiz olması, hiçbir şeye eşit olmaması olarak tanımlamaktadır (Lynch, 2015).

İbadet yapıları, maddi ve manevi hayatı bir çatı altında birleştirmektedir. (Alexander, 1977), ibadet yapılarının hem kutsal olduğunu hem de insan hayatında önemli bir geçit kapısı (doğum, ölüm, evlilik, vb.) oluşturduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla ibadet yapıları; insanları önemli zamanlarda bir araya getiren, topluluk bilincini güçlendiren, insanları sosyalleştiren mekânlardır (Rapoport, 1990), “The Meaning of the Built Environment” adlı kitabında yapılı çevrenin okunması hakkında bilgiler verirken doku içinde işaret ögeleri olarak kiliseleri farklı kılan özelliklerini sıralamaktadır. Küçük bir çan kulesi, kemerli bir kapı gibi elemanların yanı sıra yapıyı çevreleyen bir duvar ve giriş kapısı, malzemede farklılıklar, kümelenmiş bir grup yapının içinde bağımsız duran kilise’nin özellikli bir yapı olduğunu anlatmaktadır. Aynı şekilde, geleneksel kent dokusunun içinde camiler biçim olarak kubbe ve minaresi, kimi zaman yükseklik olarak çevre yapılardan farklılaşması ile dikkat çekmekte ve işaret ögesi olarak algılanmaktadır (Diker ve Erkan, 2017).

Şekil 4. 13. Kilise ve çevresini sınırlayan durumlar

Şekil 4. 14. Kilise ve çevresindeki yollar ve sokaklar

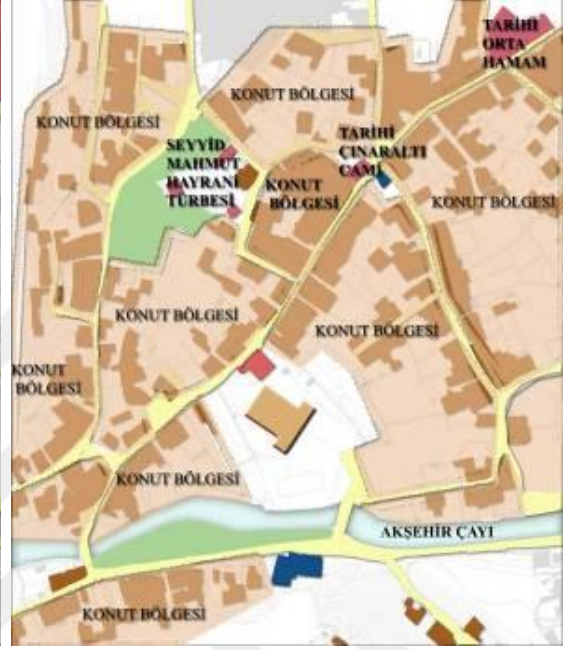

Kentsel çalışmalarıyla ünlü Kevin Lynch'in kentleri incelerken belirlediği beş ana kriter olan yollar, sınırlar, odaklar, bölgeler ve landmarklar olarak kilise ve çevresinin işaret öğeleri incelenmiştir. Başlı başına bir landmark olma özelliği taşıyan kilise için diğer dört öğeyi incelemek mümkün olmuştur.

Şekil 4. 16. Kilise ve çevresindeki odak noktalar

Şekil 4. 15. Kilise ve çevresindeki bölgeler

Kilise ve çevresinde görülen yollar ve isimlerine bakıldığında hepsi zaman içerisinde yüklendiği anlamdan şeklini ve ismini almıştır. Bu açıdan en önemli ve kiliseye ulaşımı sağlayan Değirmen Sokak, kent meydanından kent ormanına geçiş güzergahında yer alan önemli bir geçittir. Bunun dışında kilisenin arka cephesinde yer alan Boğaz sokak kot farkından dolayı aşağıda kalsa da kilisenin görünebildiği bir durumdadır. Akşehir Çayı'nın oluşturduğu yola paralel uzanan Boğaz Sokak da Nasreddin Hoca Türbesi'nden yine Tekke Köyü ve Kent Ormanı'na ulaşmaktadır (Şekil 4.13.) Akşehir'deki bu kiliseyi sınırlandıran üç husus vardır. Bunlardan birincisi yukarıda bahsedilen önemli tarihi sokaklardır. Kuzeybatıda Değirmen Sokak, kuzeydoğuda ise Taşoluk Sokak sınırlandırmaktadır. Fakat Taşoluk Sokak'tan kiliseye uzanan Tuna Sokak varlığı da göz ardı edilemeyecek şekildedir. İkinci sınır elemanı ise arka cephedeki kot farkıdır. Ayrıca burada üçüncü eleman olarak Akşehir Çayı'nı almak mümkün olacaktır. Kiliseye ulaşımında ve aynı zamanda sınırlarının belirlenmesinde etkin rol oynayan bu sınır araçları doğal yollarla zaman içerisinde kendiliğinden gelişen

durumlardır. Bu yönüyle de alanın verilerini kullanmak açısından herhangi bir engel teşkil etmemektedirler (Şekil 4.14.).

Odak noktaları belirlenen alanda dikkat çeken durum çoğu odakların sokak keşisimleriyle oluşan meydancıklar olmasıdır. 1 numaralı odak alanın biraz daha dışında kalan Akşehir Kent Meydanı'nı temsil etmektedir. 2 numarada ise Tekke Köyü ve Kent Ormanı bulunmaktadır. Tarihi Çınaraltı Cami'nin bulunduğu meydan 3, Seyyid Mahmut Hayrani Türbesi önünde bulunan Hacı Hamza Sokak-Yokuşbaşı Sokak-Türbe Sokak kesişimi 4, Yokuşbaşı Sokak-Değirmen Sokak-Kenar Sokak kesişimi 5, Su Deposu Sokak-Taş Sokak-Boğaz Sokak 7, Taşoluk Sokak-Taş Sokak-Baloğlu Mescidi Sokak kesişimi ise 8 numaralı odakları oluşturmaktadır. Bunun dışında kısmi olarak tarihi çevreden çıkılıp mesire alanına dönen kısımda 6 numaralı odak göze çarpmaktadır (Şekil 4.15.).

Konut bölgesinde bulunan kilise bu alanda Gazi Mustafa Kemal İlkokulu ile birlikte kamusal alan olarak kalmıştır. Yeşil alan olarak Seyyid Mahmut Hayrani Türbesi'nin bahçesi ile arka tarafta Akşehir Çayı kenarına yapılan küçük bir park görünmektedir. Bunun dışında konutların bahçeleri de önemli ölçüde yeşil alan olması yanında kamusallıktan uzaktır. Kilise ve yakın çevresi bir iç bahçe olarak kültürel ve tarihi bölge olacak potansiyele sahiptir. Bahçesinde bulunan Gazi İlkokulu içim de gerekli algılanma sürecini yaşatması açısından faydalı olacaktır (Şekil 4.16.).

4.2. Anket Çalışması

Mayıs 1964 tarihinde Venedik'te toplanan 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresinde oluşturulan Venedik Tüzüğü'nün öncelikle 'tarihi anıt' kavramını açıklayarak başladığı belirtilmiştir. Tüzükte, tarihi anıtların tek başına değil çevresiyle birlikte ele alınması ve korunması gerektiği ve sadece büyük sanat eserlerini değil, belge niteliği taşıyan daha basit eserlerin de bu kapsam içersine alınması gerektiği ifade edilmiştir. Eserlerin korunması için çağın tüm tekniklerinden yararlanılması vurgulanmıştır. Tüzükte bahsedilen bir diğer kavram ise sürekliliktir. Bu nedenle sürekliliğin sağlanması adına, korunacak anıtın uygun bir işlevle ve çevresiyle birlikte yaşatılması öngörülmüştür. Aksi gerekmedikçe anıtın tüm öğeleriyle birlikte bulunduğu yerde korunması (insitu) önerilmiştir. Bu tüzüğe göre; yapılacak her yeni onarımda aksi gerekmedikçe geleneksel tekniklerden yararlanılması, bilimsel çalışma ve araştırmalara dayandırılması gerekmektedir. Onarımın ya da gerektiği takdirde yapılacak eklerin,

orijinalden ayrılarak kendini belli etmesi gerekliliği savunulmaktadır. Tarih içerisinde anıta yapılan eklere de saygı gösterilmesi, bunların birer belge niteliği taşıdığıının unutulmaması gerektiği belirtilmiştir. Çalışmaların her aşamasında, ilgili rapor ve görsel malzemeler ile belgelenmesi, arşivlenmesi ve araştırmacıların yararına sunulması gerekliliği olduğu belirtilmiştir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007).

Geleneksel sakinlerin ve eğer varsa yöreye özgü zenaatlerin yaşatılması, koruma imar planının hedeflerindendir. Bu yön dikkate alınmadan, kabuk gibi sadece yapı düzeyinde değerlendirilen çevreler, korumadan bekleneni sağlamaktan uzak olacaktırlar. Halkın planlamaya katılımı da yapılan çalışmaların uygulanabilirliği açısından oldukça önemlidir. Kullanıcı istekleri doğrudan dile getirilmeli, değerlendirilmelidir. Bu yolla, geleneksel yörelerin sakinleri bölgeleriyle ilgili kararların alınmasında etkin bir rol oynayabilecekler ve yapılanları daha fazla benimseyeceklerdir. Ayrıca koruma imar planlarıyla yöreye yeni getirilecek işlevler, sosyal, kültürel ve ekonomik gereksinimleri karşılayacak türden olduğunda, özellikle kültürel canlandırma politikasıyla, tarihi merkezler belirli aktivite alanlarına dönüşerek, burada ve yakın çevresinde yaşayan halkın gelişiminde de etkin olacaktırlar (Akın, 1988).

Belirtilen yeniden işlevlendirme kavramı ve yerel halkın etkin katılımı düşüncesiyle söz konusu çalışma için anket yapılmasına gerek duyulmuştur. Böylece kullanıcı ihtiyaç ve görüşleri doğrultusunda verilecek işlevle fonksiyonel bir koruma gerçekleşmesi için imkan oluşturulması amaçlanmıştır.

Araştırma alanında iki tip kullanıcıya yönelik anket çalışması yapılmıştır.

1. Anket çalışması, Akşehir Ermeni Kilisesi ve çevresindeki mahallelerde yaşayan halkı kapsamaktadır,
2. Anket çalışması, ise Akşehir veya dışından bu çevre haricinde yaşayan halka yapılan anket çalışmasıdır.

Bu iki anket çalışmasında da 100 kişiye uygulanan anket soruları üç bölüm olarak düzenlenmiştir.

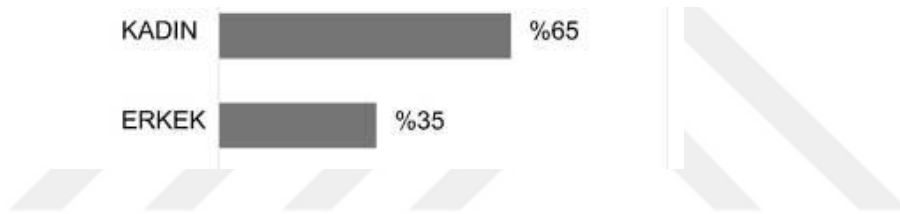
1. Bölümde yer alan sorular kullanıcı profilini belirlemeye yönelik sorulardır. Bu bölümde bireylere cinsiyet, yaş, meslek, eğitim durumu ile ilgili sorular sorulmuştur.
2. Bölümde yer alan sorular ile bireylerin gayrimüslim yapılarına yaklaşımını ve beklentilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

3. Bölümde ise bireylerin kilise ve çevresinin özelliği, korunması hakkındaki düşüncelerin tespitine yönelik olarak yapılmıştır.

Binlerce insani işlevi birleştiren mimarlık insan hayatı ve günlük ihtiyaçlarıyla günümüz dünyasını uyumlu hale getirmeye çalışan bir alandır. Bu durumda yapılacak herhangi bir etkileşim alanı insanların yaşamını iyileştirmeye ve maddi dünyadan beklentilerine cevap bulmasına olanak sağlamalıdır. Dolayısıyla anket çalışmaları bu kullanıcı görüşleri ile şekillendirilmiştir. Aynı zamanda kullanıcı profili ve sosyo-kültürel durumunu da ortaya çıkaran bir çalışma olmuştur.

Ankete katılanların cinsiyete ve yaşa göre dağılımlarına bakıldığında erkek ve kadın kullanıcı arasındaki oran belirlenmiştir. Bu duruma göre cinsiyet, yaş, meslek ve eğitim durumlarına göre çizelgeler hazırlanarak sosyo-kültürel durum hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.

Şekil 4. 17. Ankete katılanların cinsiyet dağılımı

Katılımcıların % 65'ini oluşturan kadınların yaş ortalaması 35'tir. Erkek katılımcılar ise anket çalışmasının % 35'ini oluştururken yaş ortalaması 34 olmuştur. Sonuç olarak katılımcı yaş ortalaması 34-35 olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaten bu ortalama genel olarak restorasyon sonrası kullanıcı profiline de bir anlamda işaret etmektedir.

Şekil 4. 19. Ankete katılanların eğitim durumu

Şekil 4. 18. Ankete katılanların mesleki durumu

Lisans seviyesinde % 45’lik oranla en çok katılımcı olan profil göze çarpmaktadır. Anketörlerin eğitim ve meslek profiline bakıldığında aktif çalışanların çoğunlukta olduğu bir durum oluşmuştur.

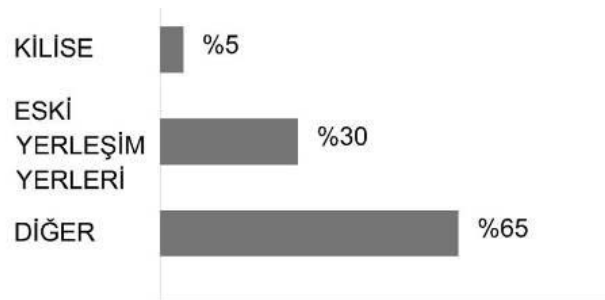
Ankete katılanların Akşehir’deki tarihi yapılar ile ilgili görüşleri;

Ankete katılanların ‘‘Akşehir’e gelenlerin mutlaka görmesini istediği yerler’’ sıralaması

- Nasreddin Hoca Türbesi
- Arasta Çarşısı
- Tarihi Akşehir Evleri/Sokakları
- Taş Medrese ve Taş Eserler Müzesi
- Akşehir Evi/Gıcılı Bahçe
- İmaret Cami
- İplikçi Cami-Ulu Cami
- Akşehir Ermeni Kilisesi/Gazi İlkokulu
- Hıdırlık/Kent Ormanı

Ankete katılanlardan ‘‘Akşehir’e gelenlerin kiliseyi görmesini isterim.’’ diyenlerin oranı belirlenmiştir. Bu şekilde yapılan çalışmaya bağlı olarak yerel halk içinde kilise ve bilinirliği ile ilgili çıkarımlarda bulunulmuştur. Şehrin simgesi haline gelen Nasreddin Hoca Türbesi ve Akşehir Evleri ilk akla gelen yapılar arasında yer alırken restorasyon çalışmalarına başlanması ve bu çalışmalar esnasında halka açık olarak çalışmaların görülebilmesi için zaman zaman ziyaret edilen kilise yapısının önerilme oranı da ciddi anlamda önem arz etmektedir. Aynı zamanda kilise ile aynı bahçede bulunan Gazi İlkokulu da diğer bir Ermeni yapısı olarak çalışmalar esnasında ihtiyacı olan algılanma sürecini yaşayabilmektedir.

Şekil 4. 20. Akşehir’e gelenler için kiliseyi görmelerini öneren kişi sayısının oranı

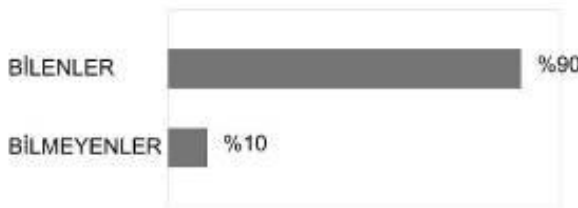

Akşehir'in en eski yerleşim alanları olan Sultandağları eteklerindeki 'Geleneksel Akşehir Evleri ve Sokakları' da Akşehir Ermeni Kilisesi ile beraber anketin bir parçası olmuştur. Çünkü söz konusu kilise yapısı bu sokakların ve konut dokusunun arasında kamusal bir alan teşkil etmektedir. Fakat konumlandığı alan itibariyle geride kalmış durumdadır. Bu konumlanma ve konut dokusu arasında kalması dolayısıyla kiliseyi öneren kişi sayısı da azalmıştır. Diğer yapılar olarak karşımıza çıkanlar ise yine mimari anlamda tarihsel ve kültürel değeri olan yapılardır. Bu sonuca bakarak aslında mimari yapıların şehirlerin algısında önem arz ettiği daha net anlaşılmaktadır. Restorasyon sırası ve sonrasında takınılacak tavır ve verilecek işlevle bu tür yapıların algıda yer alacağı öngörülmektedir. Tarihsel belge değeri taşıyan yapılar içerisinde özellikle geleneksel 'Akşehir Evleri' nin turistler için ilgi çekici olacağı düşünülmektedir.

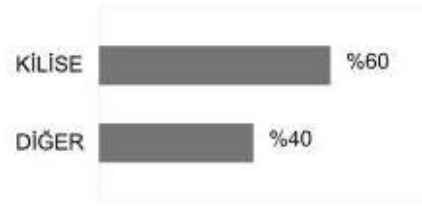
Ankete katılanların Akşehir'deki gayrimüslim yapıların bilinirliği ile ilgili görüşleri;

Ankete katılanlardan çalışmanın 3.kısımında bahsedilen Gavur Hamamı, Akşehir Ermeni Kilisesi, Gazi İlkokulu, Ermeni Erkek Mektebi, Ermeni İnas Mektebi gibi yapıları hangi oranda bildiğine dair çıkarımlarda bulunulmuştur. Sivil mimarlık örnekleri olarak karşımıza çıkan ve Ermeni-Rum ustaların eseri olan Tarihi Akşehir Evleri ile yakın konumda bulunan kilise ve ilkokul yapısı diğer gayrimüslim yapılarına göre kent hafızasında daha çok yer edinmiştir. Bunun başlıca sebeplerinden birisi sokak sağlıklılaştırma projelerinin uygulandığı alanda bulunmalarıdır. Bu çalışmaya göre gayrimüslim yapılarından en çok bilinenleri kilise ve ilkokul yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 4. 22. Akşehir'deki gayrimüslim yapıların bilinirlik grafiği

Şekil 4. 21. Akşehir'deki gayrimüslim yapılarından kilisenin bilinirlik grafiği

Sonuçlara göre isim ve yer olarak net bir ifade karşımıza çıkmasa da Akşehir'de özellikle eski yerleşim alanlarındaki yapıların gayrimüslimlere ait olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Katılımcıların % 90'ı gayrimüslim yapılarından haberdar veya söz

konusu yapılar ile ilgili tahmin yürütebilmekte, bu % 90'lık oran içerisinde ise % 60'ı örnek olarak kiliseyi söylemektedir. Diğer ayakta kalan gayrimüslim yapılarına oranla kilise en fazla hafızada yer edinmiş olan yapıdır.

Ankete katılanların Akşehir'deki kilisenin bilinirliği ile ilgili görüşleri;

Ankete katılanlardan çalışmanın kiliseyi bilenlerin oranı meslek ve eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Bu anlamda genç nesil diye nitelendirebileceğimiz 18-25 yaş arası anketörlerin kiliseyi diğer katılımcılara göre daha çok bildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında kentsel sit alanında evleri ve işyerleri bulunan kişilerin ise yaş aralığı ne olursa olsun yüksek oranda kilise varlığından haberdar olduğu görülmektedir. Bu oranların çıkmasında en önemli etken tabiki restorasyon çalışmalarının hız kazanmış olmasıdır. Yine de şehirdeki kilise yapısından yüklendiği işlev nedeniyle ve restorasyon sonrası verilecek işlevlere yönelik kaygılar bulunmaktadır. Tarih boyunca kültürlerarası etkileşimin yaşandığı ve farklı ustalıkların eserlerini ortaya çıkarmaya imkan bulduğu şehirde günümüz dünyası o zamanlara göre biraz daha sığ kalmaktadır. Bunun yanında kiliseyi özümseyip şehre kazandırılması konusunda öneri de bulunan katılımcı oranı da özümsemeyecek kadar fazladır. Özellikle bilmeyenlere şehrin önemli sokakları arasındaki konumundan bahsedildiğinde bu atıl durumdan bir an önce kurtarılması gerektiği anlayışı hakimdir.

Ankete katılanların Akşehir'deki kilise yapısının malzemesi ile ilgili görüşleri;

Akşehir'de kilise olduğunu bilenlerin yanında bilmeyen kesimin de malzeme hakkında fikir sahibi olduğu gözlenmiştir. Akşehir Ermeni Kilisesi'ni bilenlerin malzemesini doğru bildiği görülmektedir. Kilise varlığından haberdar olmayanların da daha önce gördükleri kiliselere ve ülkemizde veya yurtdışında bulunan ibadet yapılarına göre malzeme tahmininde bulunduğu anlaşılmaktadır. Taş ve tuğla işçiliğinin karşımıza çıktığı söz konusu yapı genel anlamda mevcut durumuna yakın bir biçimsel durumda ve malzeme olarak hayal edilmektedir. Malzemeye yüklenen anlamın bir ibadet yapısı olarak kiliseyi bilmeyenler tarafından bile yapıldığı döneme dair çıkarımlarda bulunulduğu görülmektedir.

4.2.1. Kilise İçin Yeni İşlev Önerileri

Katılımcıların büyük çoğunluğu kiliseyi olduğu gibi korunmuş halde bir müze ve sergi alanı olarak görmek istemektedir. Bunun yanında kütüphane, kültür merkezi,

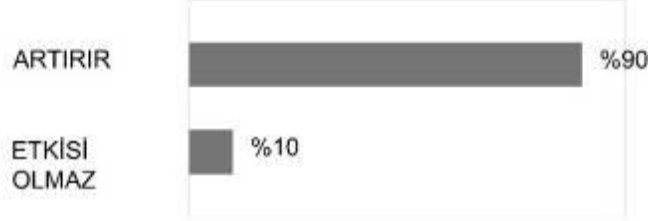
tiyatro merkezi gibi görmek isteyen katılımcıların da olduğunu söylemek mümkündür. Kilise yüklenen anlam biçimin getirilerine uygun olarak daha çok kullanıcı yoğunluğunun fazla olacağı işlevlere yöneliktir. Bu bakımdan yan cephelerdeki Papaz Odası ve Vaftiz Odası'nın ise bu ana mekana hizmet eden servis alanları olması hayal edilmiştir.

Konser salonu gibi akustiğin ön plana çıktığı işlevlerde ise bu opsiyonun bilinçli organizasyonlar için değerlendirilmesi gerektiği ön plandadır. Yoksa ne kadar işlevsel hale gelmiş olursa olsun bu önemli yapı bilinçsiz bir şekilde tüketilmeye başlanacaktır. Akşehir'in yapılan festival zamanları dışında yeterli derecede kültür-sanat turizmine katılamadığını düşünenler bu yönde bir işlev öngörmektedirler. Fakat orijinal yapısı korunurken işlevinin devam ettirilemeyeceğini düşünen kesim daha çok anıtsal bir sergi ve bahçesinde çeşitli etkinliklerin yapıldığı 'Anıtsal Sergi' olarak düşünmektedir. Biçimin işleve yüklediği anlam neticesinde bu büyük açıklığı ve görkemli tonozları bulunan yapının görsel ve işitsel sanatlara uygun bir mekan olduğu önerilen işlevlerle ortaya çıkmaktadır. Burada dikkati çeken bir diğer işlev ise kütüphanedir. Biçim ve mekan getirileri olarak her ne kadar bu işlev uygunmuş gibi görünse de ulaşım ve konum açısından özellikle çocuklar ve gençler için zor olacağı görüşü hakimdir. Mekanın bulunduğu yerden bağımsız düşünölmeyeceği bu durumda bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Daha önce kilisede çekilen bir film sırasında da bahsedildiği üzere akustik açıdan elverişli bir durumu olan kilise daha çok görsel sanatlara hizmet eden bir mekan olarak işlevlendirilmeye uygun görölmektedir.

Şekil 4. 23. Kilise için restorasyon sonrası önerilen işlevlerin grafiği

Şekil 4. 24. Restorasyon sonrası kilisenin şehre katkısı için yapılan yorumların oranı

Restorasyon sonunda kilisenin işlevden bağımsız olarak düşünüldüğünde kente katkısı olacağını düşünenler % 90'lık kesimi oluşturmaktadır. Kalan % 10'luk kesimde ise işleve yönelik kaygılar ve daha önce restorasyonu tamamlanıp gereken önemi kazanmayan yapılar örnek verilmektedir. Fakat dönemin yaşantısını yansıtan tema ile sergilenmesi ve insanlarda merak duygusu uyandırması varlığından son zamanlarda haberdar olunan yapı için fonksiyonellik kazandıracaktır.

Anket çalışmaları sırasında dikkati çeken en önemli istek özgün yapısına sadık kalınması yönünde olmuştur. Projesine bakıldığında bu isteğin büyük oranla gerçekleştiği ve hem mekansal hem de malzeme açısından restorasyon ilkelerine hakim ekip tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Tek yapı bazında şehre kazandırılacak kilisenin çekeceği turist ve kullanıcı ile şehre de kimlik kazanma konusunda faydası olacağı anlaşılmaktadır. Mimarlığın temel prensiplerinden olan karşılıklı fayda sağlama ilkesi ile teknik işlevselcilikten uzak mekan yaratma sanatına hizmet edilmiş olacaktır.

4.2.2. Yeni İşlev Önerilerinin Değerlendirilmesi

Yapılan anket verilerine dayalı olarak ortaya çıkan sonuçlarda kullanıcı görüşleri doğrultusunda belirli işlevler elde edilmiştir. Bu işlevlerden en çok öne çıkanı ‘‘Müze/Sergi Salonu’’, en az önerilen işlevin ise ‘‘Kütüphane’’ olduğu görülmektedir. Bu önerilen altı işlev çerçevesinde yapının özgünlük değerine, plan şemasına, cephe düzenine, kente etkisi üzerinde bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirmeler kullanıcı çeşitliliği, mekanın kullanım sıklığı, bulunduğu konuma göre ulaşım durumu, özgün işlevinden bağımsız düşünülme yapısına göre bazı kriterler göz önüne alınarak yapılmıştır.

Bu işlevlerin hepsinde cephe düzeninde herhangi bir değişikliğe gidilmeden yeni işlev önerisi getirilebilmiştir. Böylelikle pencere düzeni, ebatı ve formları; giriş kapısının yeri ve formu; taş beden duvarlarının derzli ve tuğla söveli yapısı bozulmadan yeni işlev için ilgi çekici hale getirilebilecektir.

Tablo 4. 1. Akşehir Ermeni Kilisesi Yeni İşlev Önerileri Analizi

İşlev Adı	Özgünlük değerine etkisi	Plan şemasına etkisi	Cephe düzenine etkisi	Kente etkisi	İşlevin olumsuz etkisi
KÜTÜPHANE	*Kültürel ve kamusal mekan olma özelliği devam etmiş olacaktır. *Özgün yapısındaki sessizliğini korumuş olacaktır.	*Ana mekan oturma birimleri ve kitaplıklar eklenmesi gerekmektedir.	*Cephede herhangi bir değişikliğe gidilmeden mevcut durumu korunabilir.	*Bulunduğu mahallede yaşayan çocuk ve gençler için ulaşımı kolay bir çalışma mekanı kazandırılmış olacaktır.	*Kullanıcı çeşitliliği ve şehrin okuma oranına göre yapının işlevselliği açısından riskli bir işlev olabilir.
KONSER SALONU	*Yapının kamusal olma durumu devam etmiş olacaktır. *İç mekan akustiği ön plana çıkacaktır.	*Ses sistemi için elemanlar eklenmesi gerekebilir. *Örneklerinde olduğu gibi sütunları kaplamak ihtiyacı duyulabilir.	*Cephe düzeninde değişiklik yapılmadan önerilen işleve dönüştürülebilir.	*Mekanın akustiğini merak edenler için ilgi çekici hale gelmesiyle konserlerin yapılma oranı yükseleceğinden yaşayan bir kent elemanı olacaktır.	*Kullanıcı yoğunluğunun fazla olması fay hattı üzerinde bulunması ve ayrıca titreşimlerden dolayı riskli olabilir.
KÜLTÜR MERKEZİ	*Kamusalı devam eden bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. *Kültürel ve sanatsal aktiviteler yapılabilecektir.	*Oturma birimleri, ısıtma sistemi ve toplantı alanlarına ihtiyaç duyulacaktır.	*Cephede değişiklik yapmaya gerek yoktur.	*Çeşitli aktiviteler için her yaşta kullanıcının gelme ihtimali yükselmektedir.	*Yoğun kullanıcı faktöründen dolayı binanın depresellik yönünden tehlikesi artabilir.
TİYATRO MERKEZİ	*Konser salonu işlevinde olduğu gibi kamusal ve akustik ön plana çıkarılmış olacaktır.	*Ses, ışık ve ısıtma sistemi eklenmeli ve oturma birimleri ayarlanması gerekmektedir.	*İşlev için gereken görselliği barındırdığından cephe düzeni değişmeyebilir.	*Kullanıcı çeşitliliğine kavuşmaktadır. *Akustiği görmek isteyenler için ilgi çekicidir.	*Bilinçsiz kullanıcı ihtimali artacağından yapının bilinçsiz tüketilmesi durumu artabilir.
ANITSAL SERGİ	*Sessizliği ve görselliği ön plana çıkmaktadır.	*Hiçbir değişikliğe uğramasına gerek yoktur.	*Hiçbir değişikliğe uğramasına gerek yoktur.	*Geçmişin izlerini ilgi duyan ve geçmişte bu mahallede yaşayan etnik grup için etkili olacaktır.	*Sadece izlenen bir yapı olarak kalacağından işlevsellik yönü geri planda kalabilir.
MÜZE/ SERGİ	*Kamusalı devam edecektir.	*Servis alanları ve ışık sistemi eklenmelidir.	*Cephede değişikliğe ihtiyaç duyulmayabilir.	*Şehirdeki diğer müzeleri sirkülasyonuna katılabilir.	*Şehirdeki müze ve sergi alanları düşünüldüğünde konut dokusu içerisinde kamusalıyı yitirme durumu oluşabilir.

Kültür varlığı olarak korunan yapıda aynı zamanda işlevlerin çoğunda kamusalılık ön planda tutulabilmektedir. Çünkü ibadet yapıları kamusallığın ön plana çıktığı ilk işlevsel yapılardır. Ayrıca iç mekan olarak değerlendirildiğinde kilisenin akustik açıdan elverişli durumu verilecek yeni işlevlere kolaylık sağlayacaktır. Plan şemasında değişiklik gerektirmese bile kültür merkezi, kütüphane, tiyatro merkezi gibi işlevlerde oturma birimleri ve iç mekanda yerleştirilmesi gereken dolaplara ihtiyaç duyulacaktır. Bu elemanların ve ayrıca bütün işlevler için ses, ışık ve ısıtma sistemlerinin yapıya zarar vermeden eklenebilmesi gerekmektedir. Bunun dışında dikkat çeken bir diğer öneri olan “Anıtsal Sergi” yeniden işlevlendirme uygulamasında düşünüldüğünde fonksiyonellik açısından dezavantajları olduğu görülmektedir. Çünkü mevcut kabuğa yeni fonksiyonlar yüklemenin avantajlarından bahsedilen bölümden de anlaşılacağı üzere enerji ve emek tüketimi olmadan kültürel varlıkların kullanıma açılması gerekmektedir. Fakat böyle bir durumda ilk karşımıza çıkan yapının yıllardır içinde bulunduğu atıl durumdan kurtulamama olasılığı artacaktır. Çünkü fonksiyonelliği olmayan bunun gibi bir işlev için geçmişten günümüze ulaşan bir kültür mirası olan ibadet yapısı yeniden kullanıma açılmak yerine yalnızca bir izleniç objesi olarak kalacaktır.

4.2.3. Yeni İşlev Önerileri Üzerinden Swot Analizi

Koruma açısından yeniden kullanım önemli bir yöntem olduğundan verilecek güncel işlevin iyi ve kötü yönleri değerlendirilmiştir. Bu anlamda yapılan swot analizi tablosunda görüleceği üzere anket verileri doğrultusunda öne çıkan işlevlere yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Yeni işlev verilerek ayrıca bir ticari yapı haline gelecek kilisede çevreye sağlayacağı sosyo-kültürel faydaların da sürdürülebilirliği gereklidir. Tarihi süreç içerisinde oluşan kent kimliğine işlevin tüm olumsuzluklarına rağmen katkısını devam ettirebilmelidir. Swot analizi yönteminde araştırmanın yeniden işlevlendirmeye yönelik fırsat ve tehditleri ortaya çıkarılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri, yapının mevcut konumu, mekan şemasının getirileri hem nitel hem de nicel anlamda değerlendirilebilmesine olanak sağlamıştır.

Tablo 4. 2. Akşehir Ermeni Kilisesi Yeni İşlev Önerileri Swot Analizi

İşlev Adı	İyi Yönler	Kötü Yönler	Fırsatlar	Tehditler
KÜTÜPHANE	*Sessiz yapısı korunmuş olacaktır. *Eklenmeye ihtiyaç duymadan Vaftiz ve Papaz odası servis mekanı ve depo olarak kullanılabilir.	*Oturma birimi ve kitaplıklar ana mekan algısını azaltabilir.	*Mahallede yaşayan kadın ve çocuklar için paylaşım mekanı olmaktadır.	*Bilinçsiz tüketime maruz kalma ihtimali oluşmaktadır. *Merkezden uzak yapısı atıl durumunu devam ettirebilir.
KONSER SALONU	*İç mekanda ana plan şemasını algılama ihtimali fazladır. *Yeniden kamusal hale gelebilir.	*Ses ve ışık sistemi iç mekan elemanlarına zarar verebilir.	*Biçimin elemanlarından olan akustik ön plana çıkmaktadır.	*Ses ve titreşim strüktürel yapıya zarar verebilir. *Yoğun kullanıcı görüleceğinden yıpranma oranı fazla olabilir.
KÜLTÜR MERKEZİ	*Geçmişteki kamusal durum devam ettirilebilir. *Plan şeması değiştirilmeyebilir.	*Ses, ışık ve ısıtma sistemi iç mekan elemanlarına zarar verebilir.	*İbadet mekanının kültürel durumu devam etmiş olacaktır.	*Bulunduğu çevreden bağımsız bir işlev olup çevreden kopabilir.
TİYATRO MERKEZİ	*Kamusal ve akustiğin ön planda olduğu bir işlev olmaktadır.	*Oturma birimleri ana mekanı bölebilir. *Servis mekanı ihtiyacı doğmaktadır.	*Her yaştan kullanıcının deneyimlediği bir mekan olabilir. *Kültürel olma durumu devam etmiş olacaktır.	*Bilinçsiz kullanıcı ile karşılaşma ihtimali artmış olacaktır.
ANITSAL SERGİ	*Özgün yapıya herhangi bir müdahale gerektirmeyecektir.	*Çok az sayıda kullanıcı olacaktır.	*Döneminin izlerini değiştirmeden günümüze aktarmak mümkün olmaktadır.	*Atıl durumda kalma ihtimali yüksektir.
MÜZE/ SERGİ SALONU	*Özgün yapının sergilenme durumundan faydalanılmaktadır. *Kamusal devam etmektedir.	*Servis alanı ihtiyacından dolayı iç mekanda eklemelere gidilebilir. *Işık sistemi yapıya zarar verebilir.	*Şehirdeki diğer müzelerle beraber kent hafızasına yerleşme ihtimali fazladır.	*Bilinçsiz kullanıcı ile karşılaşabilir. *Merkezden uzak olması ziyareti azaltabilir.

Yapılan karşılaştırılmalı analizlerden şehrin tanıtımına ve turistik değerlerine katkı sağlayacak işlevler önerilmiştir. Yeniden işlevde sürdürülebilirliğin sağlanması da bu açıdan önemlidir. Sürdürülebilirliği sağlamanın bir diğer yolu da mekansal elemanların çok fazla değişikliğe uğratılmadan gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Ses, ışık, ısıtma, oturma düzeni gibi ekipmanlar eklendikçe yapının zarar görme ihtimali artacaktır. Bunun yanında kullanıcı çeşitliliği arttıkça bilinçsiz tüketim artacağından yapının özgün durumu zarar görecektir. Örneğin; Tiyatro Merkezi gibi her yaşta kullanıcıya hitap edecek bir işlev verildiğinde kültürel bir amaca hizmet etmiş olmanın yanında çok fazla tüketici ile karşılaşılacaktır. Aynı zamanda kamusalılığı devam ederken bu kamusal amaca hizmet edecek servis alanlarına ihtiyaç duyulacaktır. Swot analizinden elde edilen verilerde en önemli karşılaşılan tehdit kullanıcı yoğunluğundan doğacak sonuçlar ve iç mekanda gerek duyulacak ekipmanlardan dolayı olmaktadır. Yeniden işlevlendirmenin en önemli fırsatı da dönemin izlerinin sergileneceği, biçimin işleve etkisinin gözleneceği bir paylaşım mekanı oluşturulmasıdır.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.Sonuçlar

Bu çalışma Akşehir Ermeni Kilisesi'nin Akşehir'deki durumunu bütüncül bir şekilde ele almayı sağlamıştır. İşlevsel açıdan koruma sorunları değerlendirilen yapının kentin görsel kimliğine etkileri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Tarihi ve kültürel bağlamda çevrenin insanla ilişkisi ve geleneksel dokuda kentin imajını oluşturan öğeler incelenmiştir, Bu öğeler incelenirken diğer taraftan koruma sorunlarına yönelik mevcut durum analizleri yapılmıştır.

Ermeni Kiliseleri ile ilgili restorasyon uygulamalarına bakıldığında çoğunda tek yapı bazında ele alındığı çevreden bağımsız düşünüldüğü görülmektedir. Tez çalışması sırasında tarihi süreç içerisinde Akşehir için önemli bir kentsel referans noktası oluşturan, kentin şekillenmesinde etkili olan yapının tüm kenti etkileyecek şekilde koruma kararlarının alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda Akşehir kenti için önemli bir mimari faaliyet olan sokak sağlıklaştırma çalışmaları ile konu ilişkilendirilmiştir. Bu bağlantı yeniden canlandırılan bir kent dokusu ve beraberinde farklı inanç ve kültürlerin yapılarının yeni bir işlev verilerek kullanılması ile kente kültürel bir zenginlik kazandırılmış olacak hem de kültürel turizm gibi aktiviteler ile kentsel ekonomik bir canlanma yaşanacaktır. Sokaklarla beraber ele alınan bütüncül bir koruma uygulaması getirilebilir.

Akşehir Ermeni Kilisesi uzun yıllar kaderine terk edilmiş ve yeniden kullanılamamıştır. Bu yapının restorasyon yapılarak yeniden kullanılmasının önündeki en büyük teknik etmen yapının fay hattı üzerinde olmasındandır. Ülkemiz yasalarının fay hattının tam üzerinde inşai faaliyetlere ve kalabalık kullanımlara izin vermemesi sebebiyle yapı uzun yıllar işlevlendirilememiştir. Fakat buna rağmen kültür varlığının yaşatılması düşünülmüş, gerekli tedbirler alınarak güçlendirmeler yapılmış ve kente kazandırılması düşünülmüştür.

Yapının bir kültür varlığı ve Akşehir için önemli bir yapı olması sebebiyle yapıya yönelik restorasyon kararı alınmış ve uygulama araştırmacı tarafından gözlemlenmiştir. Bu restorasyon sırasında,

- Yapının özgün cephe karakteri korunduğu,
- Yapının özgün plan şemasına yönelik verilerin açığa çıkartıldığı,
- Yapının iç mekan süsleme öğelerinin onarıldığı,
- Strüktürel olarak güçlendirildiği gözlemlenmiştir.

Yapının hangi fonksiyon ile kullanılabileceğine yönelik çeşitli değerlendirmeler yapılmış, koruma uygulamalarına kentlinin de bir paydaş olarak kullanımlarına yönelik ankete dayalı bir model önerisi getirilmiştir. Yapılan anket çalışmasında farklı sosyal grupların katılımı ile fonksiyon önerileri alınmıştır. Akşehir kentlisi yapıya en çok sergi salonu ve müze olarak işlev verilmesini istemiş ve uygun görmüştür. Bu anket çalışmasının hazırlanması sırasında tarihi yapının Akşehirliler tarafından oldukça dikkate değer olduğu ve kentin önemli bir parçasının olduğu gözlemlenmiştir.

Tez çalışması sırasında anket çalışması neticesinde elde edilen sergi ve müze mekanının yapıya seçilmesinden sonra bu fonksiyona yönelik bir SWOT analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analizde tarihi yapının yeniden işlevlendirilerek kullanılması nitelikli ve özgün bir kullanım olması, dikkat çekici bir mekân olması en güçlü özellikleri olarak gözlemlenmiştir. Yapının deprem hattı üzerinde olması en zayıf bölümünü oluşturmaktadır. Yapının yeniden kullanılması ve güncel hayata katılması en önemli fayda olarak değerlendirilirken, kalabalık kullanımlardaki doğal afet riski yine bu işlevlendirmenin zayıf yönlerini oluşturmaktadır.

Anket verileri ve beraberinde yapılan SWOT analizinde Akşehir kenti için önemli bir yapı olan Akşehir Ermeni Kilisesi binasının yeniden kullanımı ile gelecek kuşaklara nitelikli, tarih bilinci olan ve geçmiş ile bağları kopartılmamış kentsel çevreler oluşmasına olanak sağlayacaktır.

Şehrin eteklerine konumlandığı Sultandağları'nın hangi yakasından bakılırsa bakılsın kilise görkemli hali ile konut alanında bile dikkati çekmektedir. Bu algının işaret ettiği elemanlarla kilisenin kamusalılık durumu bütünleşik vaziyettir. Günlük hayata dahil edilmesiyle beraber yeniden doğacak kilisenin tekrar kültürel etkileşime hizmet etmesi söz konusu olacaktır. İşlev değişikliğine gidilse de ibadet yapısı olarak kamusallığını, yapıldığı dönemin etkileşimi baz alındığında aynı amaca hizmet etmesiyle fonksiyonelliğini koruyacağı düşünülmektedir.

Kilise ve çevresi tarihi yaklaşım ve coğrafi yöntemlerle incelenirken geçmişte tarihi İpek Yolu ve Kral Yolu üzerinde bulunan şehrin günümüzde de Konya'dan Pamukkale'ye giden turizm kabilelerinin uğrak yeri olabileceği gözlemlenmiştir. Kilise ve çevresinin başlı başına bir müze-kent olan Akşehir tarihi dokusunda taşınmaz bir kültür varlığı olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bu müze-kentin sürdürülebilirliği sağlandığı sürece kültürel mirasa katkı sağlanmış olacaktır. Doğal güzelliklerle birleşen anıtsal yapı işlevselliğini kaybettiği için değişen dünyanın getirdiği ihtiyaçlara cevap vermelidir. Kentsel mekan bireyi o mekanı kullanmaya teşvik eder, heö yapıyı kültür

tarihine kazandırır hem de bireyi yapının algılanma sürecine dahil eder. Bu anlamda oluşturulacak yerel kimlik olgusuna katkısı büyüktür.

Kültürlerarası ilişki, Akşehir'in değişim ve dönüşüm süreci kiliseyi Akşehir ilk yerleşim alanında önemli bir silüet parçası haline getirmiştir. Konum olarak sokaktan içeride ve bir arkada kalmışlığı vardır. İşlev bakımından önerilecek görevle birlikte bu gizil durumdan kurutulacaktır. Tek yapı ölçeğinde ve çevresindeki kültürel ve tarihi dönüşüm çalışmanın konusu olmuştur. Verilen işlevle kent içerisinde zamanla hak ettiği anlamı kazanacaktır. İşlev kargaşasından uzakta sadece yapıyı görmek ve dönemki ustalıkları izlemek için bile gelenler olacaktır. Bu anlamda farkındalık oluşması için önemli bir örnektir.

Çok fazla bileşeni üzerinde bulunduran Akşehir Ermeni Kilisesi bu kapsamlı halinden soyutlanmadan kullanıma açılarak daha sonra benzer alanlarda yapılan çalışmalar için örnek teşkil edecektir. Bu doğrultuda kilise ile ilgili geçmiş zamanlarda yapılan kısıtlı sayıdaki çizimler, eskizler, fotoğraflamalar araştırmada bir araya getirilmiştir. Bu çalışmalar incelendiğinde tek başına anıtsal bir yapı olarak değil, çevresiyle beraber atıl durumda kalan bir kent parçası olarak kaldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde sosyal yapıdaki homojen durum ile kiliseler atıl durumda kalmaktadır. Toplumsal duyarlılık çerçevesinde emsal teşkil edecek şekilde algımızda yer almasını sağlamak ve belgelemek amaçtır. Çünkü anıtsal yapılar yapıldıkları dönemin sosyokültürel yapısını yansıtan, şehrin görünür kılınmasında en etkili mimarlık faktörlerinden biridir.

5.2. Öneriler

Ana başlıklar halinde çalışma neticesinde öneriler olarak:

- Koruma uygulamalarında uygun bir fonksiyon ile yeniden kullanım yapılara bakım sağlamak ve acil müdahaleler için önemli bir adımdır ve kullanarak korunmalıdır. Bu bağlamda ülkemizin sahip olduğu mimari kültür mirasının yeniden kullanımına yönelik değerlendirmeler yapılmalıdır.
- Tarihi binaların yeniden kullanımı nitelikli restorasyon uygulamaları sonrasında gerçekleşmeli, kentin gereksinim duyduğu mekanlar ilgili idareler tarafından tarihi dokudan sağlanmalıdır.
- Koruma uygulamalarına kentli doğrudan dahil edilmeli, halk oylamaları, anket gibi teknikler ile halkın görüşleri alınmalıdır.

- Akşehir Ermeni Kilisesi yeniden kullanım karar verme süreci farklı kültürel mirasın güncel hayata katılmasında da kullanılabilmektedir.
- Ülkemizdeki restorasyon uygulamaları tekil yapı ölçeğinden daha çok kent dokularının korunmasına yönelik tüm kenti etkileyecek şekilde ele alınmalıdır.
- Mimarlık tarihine bakıldığında insanların bir araya geldikleri ilk kamusal alanlar olan ibadet yapılarının kentin kimliğini oluşturmakta önemli etkisi olduğu, dönemine tanıklık ettiği yeni işlev önerilerinde dikkate alınmalıdır.
- Karşılaştırmalı analizle, sosyo-kültürel durumlar ve mekana kültürel bakışlar farklılık göstermektedir. Fakat ortak yön olarak yeniden işlevlendirilen kilise yapılarında turistlerin geliş amacı yoğunlukla yapıyı çevresiyle beraber bu mimari eserleri ve biçimsel olarak nasıl değerlendirildiğini görmektir.
- Yerel yönetimler şehrin tarihi evrimine ışık tutmakta ve verilecek işlevle gelir elde etmektedir. Aynı zamanda belirli aralıklarla bakımının da yapılmasını sağlarken atıl durumdan hak ettiği değere ulaşmasını, yapıyı çevresinin de önemini yeniden kazanmasına öncülük etmelidir.
- Ermeni mimarisinden günümüze ulaşan birkaç yapıyı barındıran Akşehir’de kilise restorasyonu sonrası oluşacak turizm ve kültür destinasyonlarının diğer Ermeni yapılarına referans olarak alınması gerekmektedir.
- Verilecek işlevlerin biçimden bağımsız olmamasına özen gösterilmelidir. İşlevsel sürekliliğini devam ettiren camiler dışında mekansal olarak bu büyük açıklıklı yapıların fonksiyonunu devam ettiremeyeceği anlaşıldığından mekanın getirilerine cevap vermesi ilk amaçlar arasında olmalıdır.
- Konya Mevlana’dan başlayıp Denizli Pamukkale’ye kadar uzanan tur programlarına sadece bir uğrak yeri olmak dışında konaklama ve tarihe tanıklık etme imkanı sağlamak açısından kilisenin yeniden işlevlendirilmesi araç olarak kullanılmalıdır. 17.yy-18.yy Osmanlı hoşgörüsünün sosyal zenginliğin oluşturduğu kültürlerarası etkileşiminin yaşandığı bir mekan şehirde yaşamış ve mübadelelerle ayrılmak durumunda kalmış halkın da ziyareti için ilgi çekici hale getirilmelidir.

KAYNAKLAR

26. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2010.

Açıkgöz, Şeyda, Kayseri ve Çevresindeki 19. Yy Kiliseleri ve Korunmaları İçin Öneriler, Doktora Tezi, İstanbul, 2007.

Ahmeti, Nora, Adaptive Reuse of Heritage Buildings as a Tool to Integrate Conflicting Societies:Kosova Example, Master Thesis, Ankara, 2018.

Ahunbay, Zeynep ve Alkan, Amine Seyhun Mardin Kentinin Korunması Kapsamında Surp Kevork Ermeni Kilisesi Restorasyon Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

Akın, Can Tuncay, Kejanlı, D.Türkan ve Yılmaz, Aysel, Türkiye’de Koruma Yasalarının Traihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:19, s:179-196, Diyarbakır, 2007.

Akman, Mehmet, Kilise ve Havraların İslam-Osmanlı Hukuk Tarihindeki Yeri, İLAM Araştırma Dergisi, Sayı:2, s:133-144, İstanbul, 1996.

Akşehir Koruma Amaçlı İmar Planı Kentsel Rehberi,2010

Almaç, Umut, Zeyrek Camii (Pantokrator Kilisesi) Kuzey Bölüm Strüktür Analizi ve Sağlamaştırma Önerileri, İstanbul, 2011.

Ar, Bilge, Osmanlı Dönemi’nde Aya İrini ve Yakın Çevresi, Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

Arıtan, Özlem, Modernleşme ve Cumhuriyetin Kamusal Mekan Modelleri, Mimarlık Dergisi, Sayı:342, s:49-56, 2008.

Aydın, Ayşe ve Şahin, Özer, Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Isparta Aya İshotya (Yorgi) Kilisesi’nin Gül Müzesi’ne Dönüşümü, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, Sayı:17, Muğla, 2018.

Barutçu, Büşra, Samatya Anarad Hıgutyun Ermeni Katolik Kilisesi Restorasyon Projesi, Yüksek Lisans Tezi,İstanbul Teknik Üniversitesi,Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.

Bayar, Muharrem, Anadolu’da Bir Selçuklu Şehri Akşehir (Şehr-i Beyza), Akşehir,2013, :s 55- 93

Bektaş, Cengiz, Akşehir Evleri,İstanbul, 1992

Bilgiç, Umut, Sokak Sağıklaştırma Projeleri Sorgulaması Işığında Tarihi Dokunun Bütüncül Korunmasına Yönelik Öneriler, Ankara, 2009.

Boito,, Camillo, Questioni Pratiche di Belle Arti: Restauri, Concorsi, Legislazione, Professione, Insegnamento, Milano, Hopeli, 1893.

- Büyükmişçi, Gonca, Kozlu, Hale, Kılıç, Ayşegül ve Karahan, Sevede, “Çepni Surp Sarkis Ermeni Kilisesi Restorasyon Çalışmaları”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi; s:42-66.
- Cragoe, Carol Davidson, Binalar Nasıl Okunur? Resimli Bina Okuma Rehberi, Ivy Press, 2010.
- Çaycı, Ahmet, Seyahatnamelerde Konya, Konya, 2016.
- Dedeoğlu, Esin Fakıbbaba, Yeniden İşlevlendirilen Kilise Yapılarında İç Mekan Müdahalelerine Yönelik Analizler: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Örneği, Sanat Tarihi Dergisi, 2019 Haziran, s:77-103.
- Demirci, Yusuf, “Geçmişten Günümüze Akşehir”, Sanatsal Mozaik Dergisi, Sayı3, İst,1998 :s,17
- Demirkan, Özgür, İşlev Değiştiren Bir İbadet Yapısının Kent Kimliği Üzerinden Okunması; Giresun Kapusen Kilisesi, Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Sayı2, 2018; s,37-52
- Düzenli, Halil İbrahim, Fiziksel İnşadan Metinsel İnşaya: Türkiye’de Mimarlık Tarihi ve Tarihçiliğinin Serüveni, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Sayı:13, s:11-49, 2009.
- Diker, Melisa, Kent Kimliğinde İbadet Yapıları: Antakya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.
- Ertürk, Volkan, XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı (Tahrir Defterlerine Göre), Doktora Tezi, Ankara, 2007.
- Esmer, Mine, İstanbul’daki Orta Bizans Dönemi Kiliseleri ve Çevrelerinin Korunması İçin Öneriler, Doktora Tezi, İstanbul, 2012
- Eyüpgiller, Kemal Kutgün, Eres, Zeynep, Bilge, Ayşe Ceren ve Çinko Merve Arslan, “Kırsal Mimarlık Mirasının Korunması” Türkiye’den ve Dünyadan Örnekler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.
- Forster, Stefan, Bütünsel Biçimiyle Mimari, Tasarım Dergisi Sayı:215, s:82-83, İstanbul, 2011.
- Gazi, Aylin ve Boduroğlu, Elvin, İşlev Değişikliğinin Tarihi Yapılar Üzerine Etkileri “Alsancak Levanten Evleri Örneği”, Megaron Dergisi, Sayı:1, İstanbul, 2015.
- Gökçay, Gökçe ve Halifeoğlu, Meral, Restoration and Refunction Problems of Diyarbakır Traditional Houses, İstanbul ,2012.
- Gündoğdu, Hamza, Parlak, Tahsin ve Ergüder, Aslıhan, İran Azerbaycan’ında St. Stephanos Manastır Kilisesi, Erzurum, 2007.
- Hançer, Elmon, 2010 Kültür Merkezi Dönüşüm Projesi Bağlamında Surp Vortvots Vorodman Kilisesi, Sanat Tarihi Yıllığı, Sayı:21,s:23-58, İstanbul, 2012.

- Hançer, Elmon, “Gemerek İlçesi Çepni Beldesi’nde Kültürel Bir Miras: Surp Sarkis Ermeni Apostolik Kilisesi”, Sanat Tarihi Yıllığı, Sayı 27, İstanbul, 2018.
- İslamoğlu, Özge, Tarihi Yapıların Yeniden Kullanılmasında Yapı-İşlev Uyumu: Rize Müzesi Örneği, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Sayı:5, S:510-523, Trabzon, 2018.
- Kaçar, Emine, Akşehir Eski Evlerinde Cephe Düzenlemesi Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2015.
- Kaçar, Emine, Akşehir’deki Tarihi Kamu Yapıları (1985-1940), Lisans Tezi, Konya, 2002
- Karaman, Aykut, “Kentsel Bir Miras Olarak Akşehir”, Sanatsal Mozaik Dergisi, Sayı3, İst, 1998 s, 26
- Kasap, Serdar, Surp Krikor Lusaroviç Ermeni Kilisesi Restorasyon Projesi, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, 2018.
- Kayaalp, Elif Keser, “Geçmiş ve Şimdi Arasında: Harput’taki Meryem Ana Kilisesi’nin Kültürel ve Fiziksel Biyografisi”, Sanat Tarihi Dergisi, 2016 Ekim, s:193-212.
- Keleş, Ruşen, İnsan Çevre Toplum, Ankara, 2016.
- Kelkit, Abdullah ve Sağlık, Elif, Kentsel Kimlik Bileşenlerinin Kent Kullanıcıları Tarafından Belirlenmesi: Örnek Kent Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Sayı5, s:63-79, Çanakkale, 2019.
- Koyuncu, Aşkın, Osmanlı Devleti’nde Kilise ve Havra Politikasına Yeni Bir Bakış: Çanakkale Örneği, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı:16, s:35-87, Çanakkale, 2014.
- Kuban, Doğan, "Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar." Vakıflar Dergisi, 8 (1969): 341-356.
- Kulaz, Mehmet ve İğit, İlter, “Tunceli-Hozat Geçimli Köyü (Erkayn-Enkuzik) Kilisesi Taş Süsleme Örnekleri”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:44, s:239-271, Van, 2019.
- Kuran, Aptullah, Selçuklular’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Mimarlık, İstanbul, 2012.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Ankara, 1990.
- Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Onarılması Konusunda Kaynakça, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990.
- M.Roth, Leland, Mimarlığın Öyküsü, 1993.
- Mesci, Zeynep ve Çetinoğlu, Derya, Bölgesel Kalkınmada Restorasyon Çalışmalarının Ekonomik Açından Etkisi: Van Akdamar Kilisesi Örneği, Düzce, 2017.

- Muşmal, Hüseyin, Salnamaelere Göre Kpnya Vilayeti (Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı), Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.
- Nasreddin Hoca Dünya Mizah Köyü Projesi, Model Revizyonu ve NİHAİ Fizibilite Raporu, 2016.
- Okuyucu, Ş. Ebru, Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa (Taş) Medresesinin İşlevsel Sürdürülebilirliğinin Analizi, Afyonkarahisar, 2017.
- Orbaşlı, Aylin, Re-using existing buildings towards sustainable regeneration School of Architecture: Place Culture & Identity Group working paper, Oxford, 2009.
- Özsait, Mehmet, IX Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1992, :s 377
- Pekak, M. Sacit, Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler, s:249-277, 2009.
- Plevoets, B.& Cleempoel K.Van, Adaptive reuse as a strategy towards conservation of cultural heritage: a literature review, PHL University College & Hasselt University, Belgium.
- Sedes, Fatma, Van Akdamar Kilisesi Restorasyon Süreçleri Makalesi, Van, 2005.
- Selçuk, Mustafa, Binaların yeniden işlevlendirilmesinde mekansal kurgunun değerlendirilmesi, Konya 2006, :s21-26
- Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası, İstanbul, 1993, :s 62-190
- Sudar, Balazs, Osmanlı Macaristanı'nda Camiye Çevrilen Kiliseler, Güey Doğu Araştırmaları Dergisi, Sayı25, s:55-78, 2014.
- Susar, A.Filiz ve Yayınoglu, Pınar Eraslan, Kent, Görsel Kimlik ve İletişim, İzmit-Kocaeli, 2008.
- Tanrısever, Canan ve Saraç, Ömer, Kastamonu'da Yeniden İşlevlendirilen Tarihi Yapıların Sürdürülebilirliğe Etki Eden Çekicilik Faktörleri, Yüksek Lisans Tezi, Anatolia:Turizm Araştırmaları Dergisi, Kastamonu, 2018, Sayı2, s:151-160.
- Tapur, Tahsin, Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi ,Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, s:473-492, Konya, 2009.
- Tok, Emine, "Bayındır Ermeni Kilisesi", Sanat Tarihi Dergisi, Sayı XVIII/I, s:73-98, 2009.
- Tuş, Muhittin, XIX. Yüzyılın ve Anadolu'nun Ortasında Akşehir, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:17, s:109-121, Konya, 2007.
- Tümer, Gürhan, İnsanlar, Kentler ve Meydanlar, Mimarlık Dergisi, Sayı:334, s:21-48, 2007.
- Türk, Ali, Kentsel Koruma Yaklaşımlarında Kentsel Kimliğin Korunması, Isparta Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995.

Ünal, Zeynep Gül, Kültürel Mirasın Korunması, İstanbul, 2014.

Ünlü, Tülin Selvi, Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekan İlişkisi: Mersin Örneği, VII. Uluslararası Kültürel Araştırmalar Sempozyumu, s:75-93, Ankara, 2017.

Vanlı, Şevki, Babalarını Yiyen Çocuklar: Günümüz Kentleri, Mimarlık Dergisi, Sayı:341, s:52-56, 2008.

Verim, Ercan, Amasra'da Osmanlı Dönem'nde Kiliseden Çevrilmiş Bir Mabet: Fatih Camii, Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, Sayı:4, s:58-74, Isparta, 2015.

Yılmaz, Demet Okuyucu, Erzincan'dan Tek Nefli İki Kilise: Değirmenliköy ve Yaylabası Kiliseleri, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı:43, s:234-247, Erzurum, 2019.

Yörük, Doğan, XV-XVI. Asırlarda Akşehir Kent Merkezinin Nüfus Yapısı, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:45, s:165-198, Konya, 2008.

Yüceer, Hülya, Adana ve Kuzey Kıbrıs'ta Yer Alan Camiye Dönüştürülmüş Kilise Yapıları Üzerine Bir Karşılaştırmalı Çalışma, Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Sayı:31, s:437-451, Adana, 2016.

XI.Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folklorü Kongresi/ Sanat Etkinlikleri, İzmir, 2017.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL-1, <https://www.chorusvenezia.org/en/church-of-san-vidal> (E.T. 30.09.2020)

URL-2, <https://www.viator.com/Venice-attractions/Church-of-San-Vidal-Chiesa-di-San-Vidal/d522-a19160> (E.T. 30.09.2020)

URL-3, https://en.wikipedia.org/wiki/San_Vidal,_Venice (E.T. 30.09.2020)

URL-4, <https://www.archdaily.com/573012/conservation-restoration-and-adaptation-of-church-st-paraskeva-te-architects> (E.T. 30.09.2020)

URL-5, <https://www.jillbjarvis.com/bethel-church-park-visiting-houston-parks-one-week-at-a-time/> (E.T. 13.09.2020)

URL-6, <http://was-la.com/category/projects/parks> (E.T. 13.09.2020)

URL-7, <https://www.architecturalrecord.com/articles/12210-christus-church-by-ahrens-grabenhorst> (E.T. 13.09.2020)

URL-8, https://www.myprimitivemethodists.org.uk/content/chapels/yorkshire/r-yorkshire/rosedale_ebenezer_primitive_methodist_chapel (E.T. 13.09.2020)

URL-9, <https://blog.cheapism.com/remodeled-churches/#slide=19> (E.T. 13.09.2020)

URL-10, <https://www.archdaily.com/774390/the-chapel-on-the-hill-evolution-design> (E.T. 13.09.2020)

- URL-11, http://www.iranchamber.com/architecture/articles/saint_stephanos_church.php (E.T. 13.09.2020)
- URL-12, https://twitter.com/Gaziantepim_com/status/956103516623441920/photo/1 (E.T. 13.09.2020)
- URL-13, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/isparta/kulturenvanteri/aya-yorgi-shotya-kilisesi> (E.T. 13.09.2020)
- URL-14, <https://www.cesme.bel.tr/> (E.T. 13.09.2020)
- URL-15, <https://www.archdaily.com/573012/conservation-restoration-and-adaptation-of-church-st-paraskeva-te-architects> (E.T. 13.09.2020)
- URL-16, <div><div>Ermeni Kiliselerinin Mimarisi</div><div><iframe frameborder="0" style="border-bottom: 2px solid #eee; border-top: 0px;" scrolling="no" src="http://docplayer.biz.tr/docview/39/19250509/" width="728" height="946" allowfullscreen></iframe></div></div> (E.T. 13.09.2020)
- URL-17, <https://clever-geek.github.io/articles/931343/index.html> (E.T. 13.09.2020)
- URL-18, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kasagh_basilica_Strzygowski_5.png (E.T. 13.09.2020)
- URL-19, https://tr.wikipedia.org/wiki/Yereruyk#/media/Dosya:%D4%B5%D6%80%D5%A5%D6%80%D5%B8%D6%82%D5%B5%D6%84%D5%AB_%D5%8F%D5%A1%D5%B3%D5%A1%D6%80_05.jpg (E.T. 13.09.2020)
- URL-20, http://virtualani.org/marmashen/img_013282.jpg (E.T. 13.09.2020)
- URL-21, <http://www.karskulturturizm.gov.tr/> (E.T. 13.09.2020)
- URL-22, https://en.wikipedia.org/wiki/Odzun_Church#/media/File:Odzun-church-south.jpg (E.T. 13.09.2020)
- URL-23, https://en.wikipedia.org/wiki/Saint_Gayane_Church#/media/File:Saint_Gayane_Church-front.JPG (E.T. 13.09.2020)
- URL-24, https://en.wikipedia.org/wiki/Karmravor_Church#/media/File:Karmravor_Corner1.jpg (E.T. 13.09.2020)
- URL-25, https://tr.wikipedia.org/wiki/E%C3%A7miyazin_Katedrali#/media/Dosya:%D4%B7%D5%BB%D5%B4%D5%AB%D5%A1%D5%AE%D5%B6%D5%AB_

%D5%84%D5%A1%D5%B5%D6%80_%D5%8F%D5%A1%D5%B3%D5%A1%D6%80.jpg (E.T. 13.09.2020)

URL-27,
https://enacademic.com/pictures/enwiki/67/Church_of_St._John%2C_Mastara.jpg (E.T. 13.09.2020)

URL-28, <https://www.gruppall.com/blog/kars-on-iki-havariler-kilisesi> (E.T. 13.09.2020)

URL-29,
https://en.wikipedia.org/wiki/Saint_Hripsime_Church#/media/File:S._Hripsime_exterior.JPG (E.T. 13.09.2020)

URL-30,
https://en.wikipedia.org/wiki/Katoghike_Tsiranavor_Church_of_Avan#/media/File:Avan_1.JPG (E.T. 13.09.2020)

URL-31,
https://tr.wikipedia.org/wiki/Akdamar_Kilisesi#/media/Dosya:AkdamarIslandChurch.jpg (E.T. 13.09.2020)

URL-32,
https://pt.wikipedia.org/wiki/Catedral_de_Zvartnots#/media/Ficheiro:Zvart1.jpg (E.T. 13.09.2020)

URL-33, <https://kulturenvanteri.com/place/gagik-kilisesi/> (E.T. 13.09.2020)

URL-34, <http://www.virtualani.org/shepherd/turkish.htm> (E.T. 13.09.2020)

URL-35,
https://en.wikipedia.org/wiki/Haghpat_Monastery#/media/File:Monasterio_de_Haghpat,_Armenia,_2016-09-30,_DD_19.jpg (E.T. 13.09.2020)

URL-36,
https://tr.wikipedia.org/wiki/Sanahin_Manast%C4%B1r%C4%B1#/media/Dosya:Sanahin_Monastery.jpg (E.T. 13.09.2020)

URL-37, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ak%C5%9Fehir> (E.T. 13.09.2020)

<http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/7637> (E.T. 13.09.2018)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Derya MERT
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : Akşehir/KONYA,13/01/1991
Telefon : 05427142376
Faks : -
E-Posta : derya.mert.mim@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Adı	İlçe	İl	Bitirme Yılı
Lise	: Anadolu Öğretmen AKŞEHİR		KONYA	2009
Üniversite	: Erciyes Üniversitesi TALAS		KAYSERİ	2015
Yüksek Lisans	: Konya Teknik			
Doktora	:			

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2013-2019	Gonca AYDIN-AYDIN MİMARLIK	MİMAR

UZMANLIK ALANI RESTORASYON

YABANCI DİLLER İNGİLİZCE

YAYINLAR

AKŞEHİR ERMENİ KİLİSESİ'NİN YENİDEN KULLANIM OLANAKLARININ
 KENTSEL BAĞLAMDA SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ- (11.10.2018-
 12.10.2018),
 Yayın Yeri:2. ULUSLARARASİMİMARLIK VE TASARIM KONGRESİ-
 ÇANAKKALE